

ମହାନ ବିପ୍ଳବୀ ବୀର
ଚକ୍ର ବିଶୋଭ

ମହାନ ବିପ୍ଳବୀ ବୀର
ଚକ୍ରା ବିଶୋଭ

ଗୌରୀ ଚରଣ ପାଠକ

କଟକ ପବ୍ଲିଶିଂ ହାଉସ୍

ପ୍ରକାଶକ :

ଶ୍ରୀ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ମହାନ୍ତି
କଟକ ପବ୍ଲିଶିଂ ହାଉସ୍
ବାଲୁବଜାର, କଟକ-୨

ଲେଖକ :

ଗୌରୀଶ ଚରଣ ପାଠକ
ସୋନପୁର, ବଲାଙ୍ଗିର

ସଂଶୋଧକ :

ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ନନ୍ଦ
କଟକ

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ :

ଦୀପାବଳୀ—୧୯୮୯

ମୂଲ୍ୟ :

ଦଶ ଟଙ୍କା

ମୁଦ୍ରଣ :

ନିଉ ପବ୍ଲିଶିଂ ପ୍ରେସ୍
ବାଲୁବଜାର, କଟକ-୨

ଦି'ଖୋପା ଲୁହ

‘ସତ୍ୟ ହିଁ ଚରନ୍ତନ’—ଅନ୍ତର ସ୍ଵରୂପ-ସୌଧ ଆଜି ବି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଉଛି । ‘ତାଜମହଲ’ ପୂର୍ବର ହିନ୍ଦୁ ଦେବ ମନ୍ଦିର । ପରିବର୍ତ୍ତିତ କାଳରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରେମର ଅର୍ଥସ୍ଵରୂପ ନାମକରଣ ମାତ୍ର ତାଜମହଲ ।

ସେହିପରି କାଳର ସ୍ଵାତ ସହିତ ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ବି ଦ୍ରୁତ ଅଦଳ ବଦଳର ରୂପ ନେଇଛି ଆଜି ଆମର ଉକ୍ତି ଜନନୀ । ବହୁବାର ରକ୍ତ ସ୍ନାତା ହୋଇ ଅସଂଖ୍ୟ ଶର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ହରେଇଛି; ତାର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସନ୍ତାନଙ୍କ ଏକତା, ଶାନ୍ତି, ଉନ୍ନତି ଓ ପ୍ରଗତି କଲେ ।

ସେହି ଅମର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ପରି ତକର ବିଶୋଭ ଥିଲେ ମହାନ ବିପ୍ଳବୀ ଶର । ଯାହାଙ୍କର ଇତିହାସ ଶେଷ ଜୀବନର ଅଗ୍ରବ ପାଇଁ ଅପୂରଣୀୟ ରହି ଧର୍ମର ଆଡୁଆଳରେ ସତ୍ୟକୁ ଆଖିମିଟିକା ମାରିଛି । ଯାହା ସତ୍ୟ ତାକୁ ଯେତେ ତାଙ୍କିବାର ଅପତେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ତା, ଛପି ନଇଛି. ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ଏହି ଜୀବନ ମାଧ୍ୟମରେ । ତକରଙ୍କ ସମୁଦାୟ

କର୍ମମୟ ଶାବନ ଜଣା-ଅଜଣା ଅନ୍ଧକାର ଭିତରୁ ବାହାରକୁ ଆସିଛି ଏକ ସଫଳ ବାସନା ନେଇ ।

ରାଜା ହେବାର ଅଭିଳାଷ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ନ ଥିଲା କିମ୍ବା ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ନେତା ପାଇଁ ବିପ୍ଳବ ସାଜି ନ ଥିଲେ । କାହାଠାରୁ ଫୁଲମାଳ ପାଇ କିମ୍ବା କରତାଳି ଭିତରେ ନିଜର ବାହାଦୁରୀ ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିଜର ଆହବାସୀ ବନ୍ଧୁବର୍ଗକୁ ସ୍ଵାର୍ଥର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ଶାବନକାଳ ଭିତରେ ସୁଖ-ସମ୍ବୋଗର ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖି ନଥିଲେ ।

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ‘ମାଟିର ମୁର୍ତ୍ତି’ ପରି ଶାବନ ଖେଳର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଭିତରେ ମଜ୍ଜିରହି ଅଭାବ କଷଣର କଷାଘାତକୁ ଭ୍ରାସେପ କରି ନଥିଲେ । ଯେପରି ମାଟିର ମୁର୍ତ୍ତି କାହାଠାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ଉପହେଳିତ ପାଇବାକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଭିନୟ କରି ଚାଲିଥାଏ । ସେହି ‘ମାଟିର ମୁର୍ତ୍ତି’ ଦିନେ ତାର ଚରପରିଚିତ ସୁଖ୍ୟ ଜଳ ମାଟି ପସର୍ଯ୍ୟାପିତା ଗାତ୍ରଭିତରେ ରହିଯାଇ ଆଗାମୀ ସ୍ଵାର୍ଥୀନତାକୁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛି । ତାର ହଜିଯିବାର ଏକାନ୍ତବେ ବର୍ଷ ପରେ ସ୍ଵାର୍ଥୀନତାର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହୋଇଛି ଏ ଦେଶରେ । ଏଇ ମାଟିର ଯଶ-ଶାନ୍ତିକୁ ସେ କେତେ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଗେଇ ନେଇଛି ଖରବର ପରକାଷ୍ଟ ଦେଖେଇ ।

ସେ ଜଣେ ମହାନ ଦେଶପ୍ରେମୀ ଜାତୀୟ ଗରଭବେ ଉଜ୍ଜଳବାସୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଚରଦିନ ସକାଶେ ଅଭିଳାଷ ସ୍ଫୁଟି ସୌଧରୂପେ ରହିବେ । ଉଜ୍ଜଳର ସାମରିକ ପରମ୍ପରାକୁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇବ ‘ଗରଭ ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଇତିହାସ’—‘ମହାନ ବିପ୍ଳବ ଗର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବିଶାଳ’ ।

“ମାନବ ଶାବନ ନୁହଁଇ କେବଳ,

ବର୍ଷ, ମାସ, ଦିନ, ଦଣ୍ଡ ।

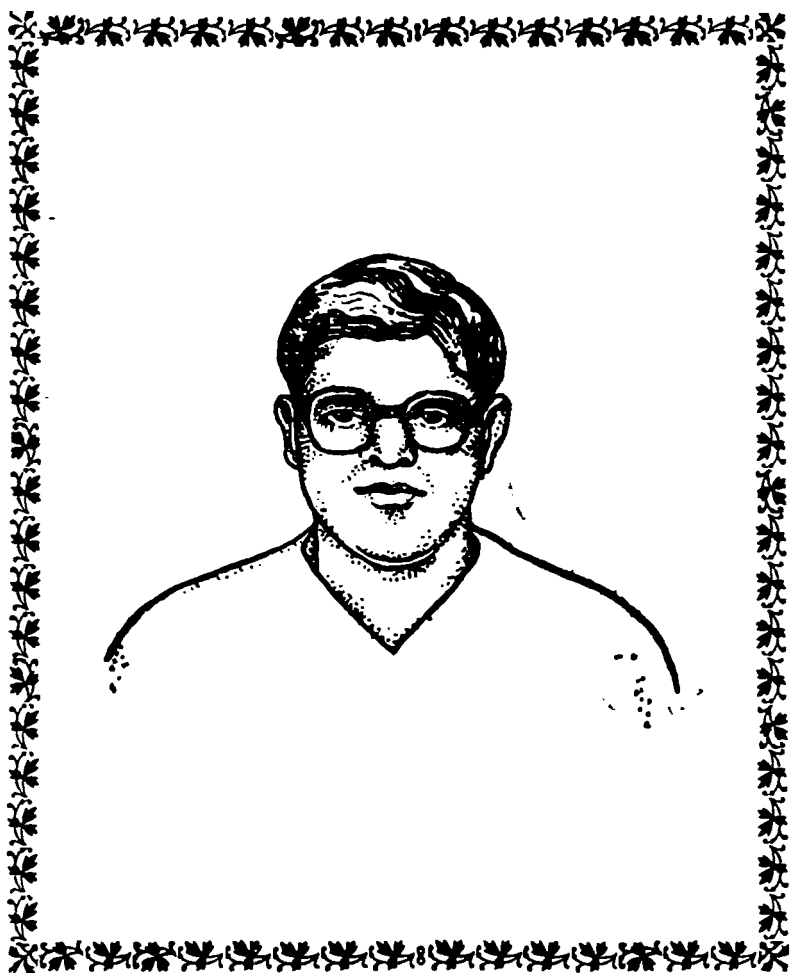
କର୍ମେ ଶାବ ନର କର୍ମ ଏକା ତାର

ଶାବନର ମାନଦଣ୍ଡ ।”—(ଗୋପବନ୍ଧୁ)

ବିମାତ

ଲେଖକ

ଗୌରୀଙ୍କ ଚରଣ ପାଠକ

ଗୌରୀଜୀ ତରଣ ପାଠକ

ସୁଚୀପତ୍ର

କ୍ର: ନ:	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ପୃଷ୍ଠଭୂମି		୧—୨୭
୨ । ଦୋରା ବିଶୋଇଙ୍କ ପରେ ମହାନ ବିପ୍ଳବ	ଚକରା ବିଶୋଇଙ୍କ ପରିଚୟ	୨୭—୨୭
୩ । ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ଆଧାରିତ ଜନ୍ମ ବିବରଣୀ		୨୭—୨୯
୪ । ସଂଗ୍ରାମର ଝଲକ ଭିତରେ ବାଲ୍ୟକାଳ		୨୯—୩୧
୫ । ପାରିବାରିକ ଜୀବନପଥେ		୩୧—୩୨
୬ । ନିଷ୍ଠୁର ବୈବାହିକ ଜୀବନ		୩୩—୩୪
୭ । ବିଦ୍ରୋହର ଫୁଲଙ୍ଗ		୩୪—୩୬
୮ । ବିପ୍ଳବ ଚକରାଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗତ ହେବାର ଓ ରଣକୌଶଳ		୩୬—୩୯
୯ । ତନ୍ତ୍ର ସାଧକ ଓ ଶତ୍ରୁ ଉପାସକ ଚକରା		୩୯—୪୧
୧୦ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପ୍ଳବର ସୁସମାପ୍ତି		୪୧—୪୨
୧୧ । ଚକରାଙ୍କ ସାମରିକ ସେବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅନ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ	ବ୍ୟାପ୍ତିଥିଲା	୪୨—୪୪
୧୨ । ବିଦ୍ରୋହର ଫଳାଫଳ ଓ ପରିଣତ		୪୪—୨୦
୧୩ । ଅନ୍ତମ ସଂଗ୍ରାମ ପରେ ଚକରାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ	ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ	୨୦—୨୪

ପରିଶିଷ୍ଟ

୧ । ନୃପା ଜମିଦାରୀ ଉଦ୍ଧେଦର ସରକାରୀ ରେକର୍ଡ	୨୫—୨୬
୨ । ଗଢ଼ଜାତ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାର	ଶଶିଏ ଚିଠି ୨୭
୩ । ଚକରାଙ୍କ ଶେଷ ଜୀବନର କିଛି ଅଂଶ	
ଯାହାକୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ପଠାଇ ଦିଆଯାଇ ନଥିଲା	୨୮
୪ । ଗାର ଭୋଗ୍ୟା ବିପ୍ଳବର	୨୯—୨୦

ପୃଷ୍ଠଭୂମି

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗ, ଓଡ୍ର, ଉତ୍କଳ ଓ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳକୁ ନେଇ ଗଠିତ । ଅବଶ୍ୟ ଉପଯ୍ୟୁକ୍ତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର କେତେକ ଅଂଶ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶାର ବାହାରେ ଏବେ ବି ରହିଯାଇଛି । ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ସୀମାରେଖା ଓଡ଼ିଶା ମାନଚିତ୍ରରୁ ଲେପ ପାଇଛି । ଦୂର୍ଦ୍ଦିନ ଓ ଖାରବେଳଙ୍କ ସମୟର ଓଡ଼ିଆ ବଂଶଧର ଜାଣି, ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ଵୀପରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଭଞ୍ଜିତ ଶାସନ ଚଳାଇ ତାର ସମ୍ପଦକୁ ଗ୍ରହଣ ଆସିଛନ୍ତି ।

ଅସଂଖ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତି, ଗୌରବ, ସାରଂ ଓ ପ୍ରଜ୍ଞାରେ ବିମଣ୍ଡିତ ଏଇ ମାଟି ସାରା ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ପରିଚିତ ଥିଲା । ସନାତନ ଧର୍ମର ପ୍ରଜ୍ଞାକ୍ଷେତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥକୁ ନେଇ ଏ ଜାତି ପୃଥିବୀରେ ସମ୍ମାନିତ, ଯେଉଁ ମାଟି, ପାଣି ଓ ପବନରେ ପରିପୁଷ୍ଟ ଏବଂ ପରିପୁଜିତ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ମୁଣ୍ଡି, ତାର ରାଜାକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ବିଜୟ ଟୀକି ସ୍ଵରୂପ କାଞ୍ଚି ରାଜଜେମାକୁ ବଦଳା କରି ରାଣୀ ରୂପେ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲା, ସେଇ ପୁଣି ଯବନ ଶକ୍ତିକୁ ଭୟ କରି ସୋନପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କୋଟସମଲେଇ ପାହାଡ଼ରେ ପାତାଳୀ ହୋଇ ଅନେକ ବର୍ଷ ରହିଥିଲା ।

କେବଳ ଜଗନ୍ନାଥକୁ ନେଇ ଏ ଜାତିର ସମ୍ବୃଦ୍ଧି, ଧର୍ମ ଓ ଐତିହ୍ୟ ଗର୍ବ କରେ ତାହା ନୁହେଁ; ଅସଂଖ୍ୟ ଦେବ-ଦେବୀଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ଓ ମନ୍ଦିରର କଳା, ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏ ଜାତିର ପରମ୍ପରାକୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କରି ରଖିଛନ୍ତି ପ୍ରାଚୀନ ସମ୍ବୃଦ୍ଧିର ପ୍ରାଠସ୍ଥଳୀ ରୂପେ । ମହାଶ୍ଵର ଜୈନ ଓ ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଧର୍ମ ମନ୍ଦିର, ଗୁମ୍ଫା, ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ବିହାର ସ୍ଥଳ, ରାଜ୍ୟର ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ଏବେ ବି ଜଗଜୀର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଶଙ୍କର, ଚୈତନ୍ୟ, ମୀରବାଇ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମ ପ୍ରସାରକ ଏହି ପବନ ଦେବ ଭୂମିରେ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ ପାଇଁ ଆକୁଳ ପ୍ରାଣରେ ଧାଇଁ ଆସି ସଦ୍‌ଗତି ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଯୁଦ୍ଧଖୋର ଚଣ୍ଡାଣୋକ ଏଇ ମାଟିରେ ଦିନେ ଧର୍ମଶୋକରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଜୀବନର ପାର୍ଥବ ମୋହ ତ୍ୟାଗ କରି ଶାନ୍ତି ଓ ଅହିଂସାର ବାଣୀ ବହୁ ଦେଶରେ ପ୍ରସାର କରାଇଛନ୍ତି ।

ଗ୍ରୀକ୍ ପର୍ଯ୍ୟଟକ ଟଲେମି, ମେଗାସ୍ଥିନିସ୍, ଫାହିସ୍ତାନ, ଇବନ୍ ବତୁତା ଓ ହୁଏନ୍‌ସାଂଙ୍କ ବିବରଣୀ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ ଏ ଦେଶ ଏବଂ ଅନ୍ତତଃ ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତି ଓ କଳା ତାଙ୍କୁ ଅଭିଭୂତ କରିଥିଲା ବୋଲି ଜଣାପଡ଼େ । “କର୍ପୂର ସିନା ଉଡ଼ିଯାଇଛି ତାର କନା ପଡ଼ିରହିଛି” । ତାକୁ ହିଁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଅସଂଖ୍ୟ ବିଦେଶୀ ପର୍ଯ୍ୟଟକଙ୍କ ଭିଡ଼ ଦିନୁଦିନ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ଏବେ ଯାହାକି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଅନ୍ୟସ୍ଥ କୁସାପି ଏପରି କଳା ଦେଖିବାକୁ ବିରଳ ।

ନୈସର୍ଗିକ ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏହି ଓଡ଼ିଶା ଭୂମି । ବଣ, ପାହାଡ଼, ଝରଣା, ବନ, ନଦୀ ଓ ହ୍ରଦରେ ପରିଶୋଭିତ ଏହାର ରୂପ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ । ବିଭବଭରା ଏହାର ଜଳ, ସ୍ଥଳ ଓ କାନନ-କନ୍ଦର । ଏହି ସବୁକୁ ନେଇ ଆମେ ଗର୍ବ କରୁ । ଅନ୍ୟର ନିକଟରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଠିଆ ହେଉ । ଆମର ସବୁ ବୋଲି ଦାବି କରିବସୁ । ପ୍ରକୃତରେ ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ ଏ ସବୁ ସମ୍ପଦ ଓ ସଂସ୍କୃତି କେବଳ ଆମର ନୁହେଁ; ଅନ୍ୟର ଏଥିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ଥିଲା । ତାକୁ ଆମେ ବଣ, ପାହାଡ଼ ଭିତରକୁ ଠେଲି ଦେଇ ତାର ନ୍ୟାୟ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଛୁ । ସବୁ ସମ୍ପଦ ସୁବିଧାରେ ଆବୋରି ନେଇଛୁ, ତଥାପି ତାର ସଂସ୍କୃତି ଯାହା କି ଆମ ଭିତରେ ଛୁଡ଼ି ଯାଇଛି ତାକୁ ଫାଙ୍କି ଦେଉଛୁ ।

ସଂସ୍କୃତି ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଅତି ବ୍ୟାପକ । ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତିର ଯଥାର୍ଥ ସଞ୍ଜ ନିରୂପିତ ହୋଇନାହିଁ । ତଥାପି ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ-ମାନଙ୍କ ମତରେ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ବିଶ୍ୱାସ, କଳା, ଶିଳ୍ପ, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ପବ୍‌ପର୍‌ବାଣି, ମାତି, ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ଆଇନ କାନୁନ, ଦାନ, ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳ

ଓ ସାହିତ୍ୟ ସବୁ ଆଦି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସଂସ୍କୃତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ମନୁଷ୍ୟ ହିଁ ଏହି ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରସ୍ତୁତ । ସାମାଜିକ ପରିବେଷ୍ଟନକୁ ନେଇ ସଂସ୍କୃତିର ରୂପରେଖ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତି ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ରୂପରେଖ ନେଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ଭିତରେ ପ୍ରତିଘାତ ହେଉଛି । ସେମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତିକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼େ ।

ଏହି ଆଧୁନିକ ଭାରତବର୍ଷରେ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଞ୍ଚକୋଟିରୁ କିଛି ବେଶି । ଏ ଦେଶରେ ସେମାନେ ଥିଲେ ପ୍ରଥମ ମାଲିକ । ଦ୍ରାବିଡ଼, ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ କାଳକ୍ରମେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ସବୁ ଛଡ଼େଇ ନେଇ ଅପନ୍ତର ବଣ ପାହାଡ଼କୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଠେଲି ଦେଇ ମାଲିକାନା ଜମେଇ ବସିଛନ୍ତି । ତା'ର ଇତିହାସ କିଏ ଲେଖନ୍ତା ? ସେ ହିଁ ତା'ର ଇତିହାସ । ତା'ର ବଂଶାବଳୀ କିଏ ଲେଖନ୍ତା ? କ'ଣ ବା ଦରକାର ?

ସେ ଭଗବାନଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ନିଷ୍ପେଷିତ, ଅବହେଳିତ, କଦାକାର, ଦରିଦ୍ର ଓ ମୂର୍ଖ । ତା'ର ଉନ୍ନତ ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ତା'ର ଗୋଷ୍ଠୀରେ ମଧ୍ୟ ରାଜାଜମିଦାର ଥିଲେ । ପୁରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣମାନେ ହିନ୍ଦୁ ରାଜାମାନଙ୍କର ମାଦଳା ପାଞ୍ଜି ଲେଖୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ମାଦଳା ସେମାନେ କାହିଁକି ଲେଖନ୍ତେ ? ଏମାନଙ୍କର ସେତେବେଳେ ଲିଖିତ ଭାଷା ଥିଲେ ନିଜେ ହେଲେ କିଛି ଲେଖିଥାନ୍ତେ । ଏବେ ବି ତାଙ୍କର କ'ଣ ଭାଷା ସମସ୍ୟାର ଜଟିଳତା ଦୂର ହୋଇଛି ?

ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ଇତିହାସ ନାହିଁ । ଏବେ ସେମାନଙ୍କ ଇତିହାସ, ସମାଜ, ଧର୍ମ, ଶାନ୍ତି-ମାତ, ଆତ୍ମ-ବିଚାର, ଗୀତ, ନୃତ୍ୟ ଓ ଗୁରୁକଳା ବିଷୟରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ ଏବଂ ଗବେଷଣା କରିବାକୁ ବିଶେଷତଃ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ପ୍ରୟାସ କରୁଛନ୍ତି । ବିଶିଷ୍ଟ ଜର୍ମନ୍ ନୃ-ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଭନ ଆଇକ୍ଷ୍ଟାଟ୍ (Von Eickstat) ଏହି ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ନର ବଂଶୀୟ (Race) ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । (୧) : ଉଦାହରଣ—

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଆଦିବାସୀ; (୨) : କୃଷ୍ଣ ଭାରତ ବାସୀ (ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତ);
(୩) : ହିନ୍ଦୁ ବର୍ଗ—ଆଧୁନିକ ଭାରତବାସୀ ।

ଭାରତରେ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ଆଦିବାସୀବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳ । ଓଡ଼ିଶାର
ଆଦିବାସୀ ଜନସଂଖ୍ୟା ସମଗ୍ର ଭାରତର ଆଦିବାସୀ ଜନସଂଖ୍ୟାର ତେକଡ଼ା
୧୫ ଭାଗ । ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଜାତି-ଉପଜାତି ସଂଖ୍ୟା ଓଡ଼ିଶାରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ।
କେବଳ ଆସାମକୁ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୭୪ ଏବଂ
ଓଡ଼ିଶାର ସମଗ୍ର ଲୋକସଂଖ୍ୟାର ଏମାନଙ୍କ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଶତକଡ଼ା
୨୪.୦୭ ଭାଗ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ସଂପ୍ରଦାୟ ଲୋକସଂଖ୍ୟା
ସବୁଠାରୁ ବେଶି ।

ଏହି କିଛି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଫୁଲବାଣୀ ଜିଲ୍ଲାରେ
ଅଧିକ । ଫୁଲବାଣୀ ଜିଲ୍ଲା ବୌଦ୍ଧରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ଜନବସତି କାଳର
ପ୍ରାଚୀନତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବୌଦ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଅଟେ । ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗରେ
ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀଷ୍ଟପୁର ଶତକମାନଙ୍କରେ ବୌଦ୍ଧ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଏକ ପୀଠ
ହୋଇ ସେଠାରେ ବିହାର ଓ ମଠମାନ ଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।
'ଗନ୍ଧର୍ବ' ବୌଦ୍ଧର ଆଦିମ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅମଳରୁ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ।
ପ୍ରସ୍ତୁତ 'ମୁରୁଲିଦ' ବୌଦ୍ଧ ବିହାର ଥିଲା ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି ।
“ବୌଦ୍ଧ” ଶବ୍ଦରୁ ବୌଦ୍ଧର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । (୧)

ପ୍ରାଚୀନ ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟର ସୀମା ଏବେ ସଂକୁଚିତ ହୋଇଅଛି ।
ପୁର୍ବେ ବୌଦ୍ଧ ଏକ ଉନ୍ନତ, ପରସ୍ପର ଓ ବିସ୍ତୃତ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା ।
ଆଠମଣ୍ଡଳିକ, ଦୁମୁସର ଓ କରମାଳ ମଧ୍ୟରେ ବାଲିଗୁଡ଼ା, ଚନ୍ଦ୍ରପୁର,
ଫୁଲବାଣୀ, ଗଞ୍ଜାମ ମାଲର କେତେକ ସ୍ଥାନ ଏହାର ପରିସୀମାର
ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । (୨)

ଓଡ଼ିଶାର ଫୁଲବାଣୀ ଜିଲ୍ଲା ଏକ କିଛି ଆଦିବାସୀ ଅଧ୍ୟୁଷିତ
ଅଞ୍ଚଳ । କିଛି ସଂପ୍ରଦାୟ ଆଦିବାସୀ ଡଙ୍ଗରୀଆ, କୁଟିଆ ଓ ଦେଶୀ ପ୍ରକାର

୧—ସମ୍ବଲପୁର ଇତିହାସ—ପୃ. ୪୫୮ ଶ୍ରୀ ଶିବ ପ୍ରସାଦ ଦାଶ ।

୨—ସମ୍ବଲପୁର ଇତିହାସ—ପୃ. ୪୫୯ ଶ୍ରୀ ଶିବ ପ୍ରସାଦ ଦାଶ ।

ଭେଦରେ ପରିଚିତ । ଏମାନଙ୍କର ଉପଜାତି ଶୁର, ଡୁମ୍ବାଳ, କୋଳତା ପ୍ରଭୃତି ଅଟନ୍ତି ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଶିକାର, ଯୁଦ୍ଧ, ଦେବା ଉପାସନା, ମନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ର ସାଧନ, କୃଷି ଓ ପଶୁପାଳନ କର୍ମ ଦ୍ଵାରା ଏମାନେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି ଏବଂ ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକ ବାର ଜାତିରୂପେ ପରିଚିତ । (୩) ଏମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତୀୟ; କାଳହମ୍ପେ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି ।

ଇଂରେଜମାନେ ଯେତେବେଳେ ସାରା ଭାରତବର୍ଷକୁ କରଗତ କରି ଶେଷରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ୧୮୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ସେତେବେଳେ କେବଳ ଏହି କିଛି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସହିତ ୧୮୩୭ରୁ ୧୮୫୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରକୁ ଯଥେଷ୍ଟ କଷ୍ଟସୂଚୀକାର କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଥିଲା । ରଣପୁର, ଘୁମୁସର, ବୌଦ, ଖୋର୍ଦ୍ଧା, ସମ୍ବଲପୁର ପ୍ରଭୃତି ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଖୋଲଖୋଲି ଭାବରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଦମନମୂଳକ ଅନ୍ୟାୟ ଶାସନର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରି ସଂଗ୍ରାମ ଚଳେଇଥିଲେ । ଇଂରେଜ ଶାସନର ଇତିହାସରେ ସମ୍ବଲପୁର ‘ଗଣ୍ଡମାରୁ’ ଓ ବୌଦର ‘କର ଦମନ’ ଏକ କଳଙ୍କମୟ ଅଧ୍ୟାୟ ହୋଇ ରହିଛି ।

କନ୍ଧମେଳି ଓ ସିପାନ୍ତା ବିଦ୍ରୋହର ଏକଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ବିଦ୍ରୋହର ଅଗ୍ନି ଜଳିଉଠିଥିଲା ଘୁମୁସର ରାଜା କୃଷ୍ଣଭଞ୍ଜଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ୧୭୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ । କୃଷ୍ଣଭଞ୍ଜ ଫରାସୀ ଆକ୍ରମଣର ପ୍ରତିରୋଧ କରି ୧୭୭୩ ମସିହାରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବିଜୟ ଭଞ୍ଜ ଯଥେଚ୍ଛାବୃତ୍ତ ଭାବରେ ସଲମୀ ପାଉଣା ୩ ହଜାର ଟଙ୍କାରୁ ୫ ହଜାର ଟଙ୍କାକୁ ବଢ଼ିଥିବାର ପ୍ରତିବାଦ କରି ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ କମ୍ପାନୀ ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଏବଂ ଅତୀର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ୨୦ ଜଣ ଫରାସୀ ସିପାନ୍ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ । (୪)

*—ସମ୍ବଲପୁର ଇତିହାସ—ପୃ. ୧୩ ଶ୍ରୀ ଶିବ ପ୍ରସାଦ ଦାଶ ।

୪—ଓଡ଼ିଶା ବିଦ୍ରୋହର ସନ୍ଧିପ୍ତ ଇତିହାସ—ପୃ. ୫ ସମ୍ପାଦକ ଡ. ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଓ ଲେଖକ—ଏଚ୍. ସି. ଦେ ।

ଏହି ଦୁମୁସର ବିଦ୍ରୋହର ନେତୃତ୍ୱ ଶୁଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବିଶୋଭକ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା । ସେହି ମାଟି ସେହି ବଂଶରେ ଏକ ଅମ୍ଳାନ ଶକ୍ତିର ଆବର୍ତ୍ତାବ ଦାଟିଥିଲା । ଛ'ଷଠି ବର୍ଷ ପରେ ୧୮୬୩ ମସିହାରେ ‘ଚକରା ବିଶୋଭ ଜଲ୍ଲଭୂମିରୁ ବିଦେଶୀ ଶତ୍ରୁକୁ ହଟେଇବା ପାଇଁ ଶପଥ ନେଇଥିଲେ । ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାରୁ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଡ଼ଜାତଗୁଡ଼ିକର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ସେ ଗରିଲା ଯୁଦ୍ଧର କୌଶଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ଚକରା ବିଶୋଭକ ଯୁଦ୍ଧ ପରିଗୁଳନା ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଅଭିଭୂତ କରିଥିଲା । ଇଂରେଜ ସେନାପତି ଚକରା ବିଶୋଭକୁ ଭୁଲନା କରୁଥିଲେ ବିଶ୍ୟାତ ଯୋଦ୍ଧା ହାଇଦର ଅଲ୍ଲିଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ । କେଉଁଠି ସେ ହଠାତ୍ ଆବର୍ତ୍ତାବ ହୁଅନ୍ତି ତାହା ଜଣା ନ ଥାଏ । ତାଙ୍କ ଡରରେ ଇଂରେଜ ଫୌଜ ସ୍ଥାନିଆ ହେଉଥିଲେ ।

ଶେକଲ ସିଂହ ପରି ରଣଭୂମିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ ସେ । ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଶତ୍ରୁର ଅନ୍ତରାଳରେ ମାରବ ରହୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ନିର୍ଜୀବ ନ ଥିଲେ । ଭୁଲିଲା ପରି ଦିଶନ୍ତି କିନ୍ତୁ କିଛି ଭୁଲନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ କିଛି ସ୍ୱାର୍ଥ ନ ଥିଲା । ସେ ବୁଝୁଥିଲେ ନ୍ୟାୟ । “ଉପରେ ଧରମ, ତଳେ ବସୁମଣି । ମତେ ନ୍ୟାୟ ମିଳୁ ।” ଏହି ଥିଲା ତାଙ୍କର ଦାବି । ଏହି ଦାବିର ନ୍ୟାୟ ପାଇଁ ସେ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ କାଳ ଜୀବନକୁ ବିପନ୍ନ କରି, ଇଂରେଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇ ଏଇ ମାଟିରେ କେଉଁଠି ଆତ୍ମବଳ ଦେଇଛନ୍ତି କିଏ କହିବ ? ତାର ଇତିହାସ କିଏ ଲେଖିବ ? ଏ ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ ତାଙ୍କର ସ୍ଥାୟୀ ସ୍ମୃତି ଦରକାର ନାହିଁ, କାରଣ ସେ ଥିଲେ ମୁର୍ଖ, ଅସଭ୍ୟ, ଆଦିବାସୀ ସନ୍ତାନ ।

ଦୁମୁସର, ଭଞ୍ଜନଗର, ବୌଦ୍ଧ, ଆଠମଲ୍ଲିକ, ଅନୁଗୁଳ, ପାଟଣା, କଳାହାଣ୍ଡିର ମଦନପୁର, ରାମପୁର, ଆଠଗାଁ ପ୍ରଭୃତି ଗଡ଼ଜାତ ରାଜା ଜମିଦାରଙ୍କର ଇଂରେଜ ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ଥିବା ଭୟକୁ ସେ ଦୂର କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଆଶାର ଦିହୁଡ଼ି ଜଳିଥିଲେ । କେଉଁଠାରେ ରାଜସିଂହାସନ ପାଇବାର ମୋହ ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । ନିଜକୁ ଓଡ଼ିଶା ମାଟିର

ନିର୍ଦ୍ଦୀକ ସନ୍ତାନ ରୂପେ ବିରୁଦ୍ଧ ଜନ୍ମଭୂମିରୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ହଟେଇ ଦେବାର ସଂକଳ୍ପ ନେଇଥିଲେ ସେ ।

ସିପାସୀ ବିଦ୍ରୋହର ଅନେକ ପୂର୍ବରୁ ଭାରତ ତଥା ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରେଜ ଶକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେତେ ସ୍ଥାନରେ ଆନ୍ଦୋଳନ, ବିଦ୍ରୋହ ଓ ସଂଘର୍ଷର ସୂକ୍ଷ୍ମପାତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଵାର୍ଥକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି । ଝାନ୍ସୀ ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇ, ବାଜି ରାଓ, ନାନାସାହେବ, ତାନ୍ତା-ଟୋପି, ଅଯୋଧ୍ୟାର ବେଗମ, ଦିଲ୍ଲୀର ସମ୍ରାଟ୍ ବାହାଦୁରଶାହ ଜାଫର, ସମ୍ବଲପୁର ରାଜବଂଶର ଅନ୍ୟତମ ରାଜକୁମାର ଶାର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ, ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ, ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ, ପୁଷ୍କର ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀ, ତାପଙ୍ଗ ଗଡ଼ର ଦଳବେହେରା—ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଚକର ବିଶୋଇ ପରି ଦଳବେହେରାଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ିକେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଵାର୍ଥ ଥିଲା ।

କେତେକ ରାଜଗାଦି ପାଇବା ଅଭିଳାଷ ନେଇ ସଂଗ୍ରାମ କରୁଥିଲେ । କେତେକ ରାଜ୍ୟକୁ ଇଂରେଜ ହାତରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଏବଂ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଆଇନ୍‌କୁ ଅବମାନନା କରି ଘର୍ବ ଦିନ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୋଷଣ କରିଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିପଳ ହୋଇଥିଲା । ବ୍ରିଟିଶ ଶକ୍ତି ନିକଟରେ ସମସ୍ତେ ପରାଜୟ ସ୍ଵୀକାର କରିଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ କଠିନ ଦଣ୍ଡ, ହାପ ଚୁର, ପାଣି ଷ୍ଟେରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାଇ, ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡ ଏକାପରି ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମମ ହତ୍ୟା ବୋଲି ଧରି ନିଆଯିବ ।

ଏଇ ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀମାନଙ୍କୁ, ଯେଉଁମାନେ କି ବ୍ରିଟିଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରି ଆତ୍ମବଳ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ସ୍ଵାଧୀନତାର ଚାଲି ଶେଷ ବର୍ଷ ପରେ ଏହି ଦେଶ ଓ ଜାତି ତାଙ୍କର ପୂଣ୍ୟ ଆତ୍ମାର ସ୍ମୃତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କିଛି ସ୍ମୃତି ଫଳକ ଦେଇଛି; କିନ୍ତୁ ଚକର ବିଶୋଇ ନିଃସ୍ଵାର୍ଥ ଭାବରେ ଇଂରେଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ି ଜନ୍ମଭୂମି ପାଇଁ ଆତ୍ମବଳ ଦେଇ ଚାଲି ଶେଷ ବର୍ଷ ପରେ ଏ ସତ୍ୟ ସମାଜରୁ କ'ଣ ପାଇଛନ୍ତି ? ତାଙ୍କର ଆତ୍ମାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ବାସନା କିଏ ପୂରଣ କରିବ ? ସେ କ'ଣ ଚାହୁଁଥିଲେ,

କ'ଣ ସେ ପାଇବେ ତା'ର ବିରୁଦ୍ଧ କ'ଣ କରିବ ? ଆଉ କେତେ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ତାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ମିଳିବ ?

ବ୍ରିଟିଶର କୂଟ କୌଶଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାସନ ନୀତି ଯୋଗୁଁ ଆମର ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଧାରା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ଇତିହାସର ପ୍ରାଚୀନ ଗର୍ଭ-ଗୌରବ ଓଲଟ-ପାଲଟ ହୋଇଯାଇଛି । ସେ ସବୁକୁ ଠିକ୍ ରୂପେ ବଦଳାଇବାକୁ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଶତାବ୍ଦୀ ଦରକାର । ଭାରତର ଜଣେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଐତିହାସିକ ଜନାବ ମଫତି ସଉକର୍ ଅଲ୍ଲି ତାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଲିଖିତ “ଇଂରେଜୀକା ସରମ ନାକ ଦୁରହୁକୁମତ” ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଇତିହାସରେ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି—“ଇଂରେଜମାନେ ଆମ ଦେଶରେ ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରଙ୍କ ପାଇଁ, କପରି ଜାଲ୍, ଧୋକାବାଜ, ଚକାମିର କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଦେଶ ଶାସନର ଦାୟିତ୍ଵ ହାତକୁ ନିଆଯାଏ ଏବଂ ବିଦ୍ରୋହକୁ ହତ୍ୟା କରି ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଚରିତକୁ ଜଳଜମୟ କରି କପରି ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଏ ତା'ର ନମୁନା ରଖିଯାଇଛନ୍ତି ।”

ବିଦେଶୀ ଶାସକମାନେ ଆମ ଦେଶର ଜନ-ଜୀବନ, ଧନ-ସମ୍ପଦ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଯେତିକି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ କରିଛନ୍ତି ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ବିଶ୍ଵାସଯାଚକତା କରିଛନ୍ତି ଆମର ସ୍ଵଦେଶୀ ବିଶ୍ଵାସଶାସନେ । ଇତିହାସକୁ କେହି ଫାକି ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ । ପୃଥୀରାଜଙ୍କର ପରାଜୟ ଏବଂ ନିଧନ ପାଇଁ ଜୟଚନ୍ଦ୍ର ଓ ମହମ୍ମଦ ଘୋରଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ ଅପରାଧୀ ? ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ପରାଜୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ ଯୋଗୁଁ ଉତ୍କଳ ପରାଧୀନ ହେବା ଘଟଣାରେ ବଙ୍ଗର ଫୁଲେମାନଙ୍କୁ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ ନ କରି ତାଙ୍କର ସେନାପତି ଭୋଇଙ୍କୁ ଅଧିକ ଦାୟୀ ବୋଲି ଧରାଯିବ ।

ଇଂରେଜ ବଣିକ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଜବର ଦଖଲ ପାଇଁ କୂଟ କୌଶଳ ଓ ଦମନ ଲାଳା ଚଳେଇବାବେଳେ ତାହାର ପ୍ରତିଫଳା ସ୍ଵରୂପ ସେହି ମାଟିର ସାର ଯନ୍ତ୍ରାନ୍ତ-ଗଣ ବିରୋଧିତ ପ୍ରତିରୋଧ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଦବାଇ ଦେବାପାଇଁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଚରଫରୁ ନାରାଜୟ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଓ ଲୁଟ୍‌ତରାଜ କରାଯାଉଥିଲା ।

ବ୍ରୀଟିଶ ଶାସନତନ୍ତ୍ର ଓ ତାର ସେନାବାହିନୀକୁ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଓ ଉତ୍ତେଜିତ କରି ବାହାଦୁରୀ ନେବାପାଇଁ ସୁଦେଶୀ ସ୍ଵାର୍ଥପର ଶତ୍ରୁଙ୍କର ଯତ୍ନ ନଥିଲା । ସେମାନେ ସବୁ ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ଇଂରେଜ ଶକ୍ତିକୁ ବରଂ ଅଧିକ ଉତ୍ସାହିତ କରୁଥିଲେ ।

ସମ୍ବଲପୁରର ଖାର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ ଓ ତାଙ୍କ ଭାଇ ଉତ୍କଳ ସାଏଙ୍କ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଦମନ କରି, ଏହି ଜାତୀୟ ଖାରକୁ ଧରେଇ ଦେଇ ଦୟାନିଧି ମେହେର ଇଂରେଜଙ୍କ ଦୟାରୁ ଦୁଇଗଣ୍ଡି ମୌଜାର ନିଷ୍ଠର ଦଖଲଦାର ହୋଇଥିଲା । ଏହିକ ମାତ୍ର ଥିଲା ତାର ସ୍ଵାର୍ଥ । ଦାନବଧ୍ୟୁ ପଟ୍ଟନାୟକ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏଙ୍କୁ ଧରେଇବାରେ ବେଶି ଧରି ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ବ୍ରୀଟିଶ ସରକାରଙ୍କର ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଚାରୀ । ସେ କେବଳ ସମ୍ବଲପୁରର ନେତାଙ୍କୁ ଧରେଇ ଦରକାରଙ୍କର ଅଧିକ ପ୍ରିୟଭାଜନ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । କମ୍ ଶିକ୍ଷା ଘାଷା ଥାଇ ଉଚ୍ଚ ଅଫିସର ହେବାର ମୋହ ତାଙ୍କୁ ଏପରି କୁକର୍ମରେ ପରିବୃତ୍ତିତ କରୁଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେ ବୌଦ୍ଧ କରମାଳର ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ପଦାବଳୀ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ସହାୟତାରେ କରମାଳ ଅଞ୍ଚଳର ଜମିଦାରୀ ଉଚ୍ଛେଦ, କରମେଳ ଦମନ, ମେରିଆ ଏଜେନ୍ସିକୁ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଦାୟିତ୍ଵ ଖୁବ୍ ଚତୁରତାର ସହଜ ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲା । ମେରିଆଙ୍କ ନେତା ଚକରା ବିଶୋଇ ଓ ନବଦଳ କଅଁରକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ସେ ବହୁ କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ । ଏପରି କି ଚକରା ବିଶୋଇକୁ ଧରିବାପାଇଁ ପାଟଣା, କଳାହାଣ୍ଡି ରାମପୁର, ମଦନପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଡ଼େଇଥିଲେ ।

ସେତିକିବେଳେ ସୋନପୁର ମହାରାଜା ମାଳାଧର ସିଂହ ଦେଓ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ, ଉତ୍କଳ ସାଏ, ଚକରା ବିଶୋଇ, ପଲ୍ଲଡ଼ ମଲ୍ଲିକ ପ୍ରଭୃତି ଇଂରେଜା ବିରୋଧୀ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବାରେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରି ରାଜବାହାଦୁର ଉପାଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ ।

ବୌଦ୍ଧ, ଘୁମୁସର ଓ କରମାଳରେ କରମାଳଙ୍କ ଉପରେ ଅକଥମାୟ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଇଥିଲା । କର ମୁଠା ସର୍ଦ୍ଦାରମାନଙ୍କୁ ଜମିରୁ

ବେଦଖଲ କରାଯାଇ ଗାଁ ଗଣ୍ଡା ଲୁଟ କରି ପୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଜଙ୍ଗଲ ପାହାଡ଼ରୁ ମହୁଲ, ଫଳ ଓ ଜମିରୁ ଫସଲ ଅମଳରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ କରାଯାଇଥିଲା । ମାଟିପତ୍ତା, ମେରିଆ ବଳି ପ୍ରଭାର ପଥ ଅବରୁଦ୍ଧ କରି ଧର୍ମ ଉପରେ ପ୍ରବଣ ଆତ୍ମମଣି ଇଂରେଜ ପୌରୁଷ ଦ୍ଵାରା ହେଉଥିଲା । ଏଥିରେ ହୋଧାନିତ ହୋଇ କରମାନେ ଉପୁଙ୍କର ଭାବରେ ଉତ୍ତ୍ରିପ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ ।

ବିଶେଷ ବଂଶରେ ବରିଷ୍ଠ ନେତା ଚକ୍ର ବଶୋଇଙ୍କର ପିତା ଦୋର ବଶୋଇଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଘୋଷଣା କରାଯାଇଥିଲା । ଅନୁଗୁଳ ରାଜା ସୋମନାଥ ସିଂହଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସଫଳ ହୋଇଥିଲା ଏହି ଘୋଷଣା । ଫୁଲବାଣୀ, ବୌଦ୍ଧ କରମାଳର ଏ ଘଟଣାବଳୀ ଲର୍ଡ଼ ଡେଲହାଉସିଙ୍କ ଦପ୍ତରର ଚନ୍ଦ୍ରାର ବିଷୟ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ସେଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ସମଗ୍ର ମାଳ ଅଞ୍ଚଳକୁ ନେଇ ଏକ ମେରିଆ ଏଜେନ୍ସି ଗଠନ କରାଇ, ମେରିଆ ଏଜେନ୍ସିରୁ କାପଟେନ୍ ଉଇଲିୟମ୍ ମାକ୍ ଫରସନ୍ ୧୮୫୫ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଥିଲା ରସଲକୋଣ୍ଡା । ଯାହାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଞ୍ଜନରେ କୁହାଯାଉଛି । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ବିଦ୍ରୋହ ପ୍ରବଳ ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲା । ପ୍ରିଶାସକ ଦମନ ଲାଳାରେ ତାଙ୍କୁ ବାବୁ ଗାଁ ଓ ସୁନ୍ଦର ସିଂହ ଆପ୍ରାଣ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ଏ ଦୁଇଜଣ ଥିଲେ ଦେଶର ଲେକ ।

ଡକାୟତ, ଲୁଣ୍ଠନକାରୀ ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇ ଯେପରି ପିଣ୍ଡାରମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରାଯାଉଥିଲା, ସେହିପରି ମେରିଆ ଏଜେନ୍ସି ନାମରେ କରମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରାଯାଉଥିଲା । କର ନେତାମାନଙ୍କୁ ସୋନପୁର ରାଜାଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଘେରୁଇ ଓ ବନ୍ଦୀ କରାଯାଇଥିଲା । ୧୮୫୦ ମସିହାରେ କ୍ୟାପଟେନ୍ ମେଲ୍‌ଭିଙ୍କର ଅଭିଯାନ ଫଳରେ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥିଲା ।

ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ଵର ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କର ନେତା ଆନନ୍ଦ ମାଝି ଇଂରେଜ ବରୁଣରେ ସ୍ଵର ଉତ୍ତେଜନ କରି ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କୁ ସଂଗଠିତ ଓ

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବ୍ରିଟିଶ ଶାସିତ ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାର ଗଢ଼ଜାତ ସ୍ୱାଧୀନ-ମାନଙ୍କରେ ବିଦ୍ରୋହର ଶାଖା ସବୁଆଡ଼କୁ ସଂକ୍ରମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବା ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ଶ୍ରବଣସୁମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ-ଦାତାକତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୃଢ଼ ପରମ୍ପରା ହୋଇ ରହିଯାଇଛି, ସାହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏବେ ବି ସମାଜରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ଜଳଭୂମିର ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ଶତ୍ରୁକୁ ହୋଇଛନ୍ତି ଓ ଉତ୍କଳର ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁ ବୀର ସୈନ୍ୟମାନେ ପ୍ରାଣବଳ ଦେଇଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଯଦି ହିସାବକୁ ନିଆଯାଏ ତେବେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ମିଳିବେ ଏଇ ମାଟିର ‘ଆଦିବାସୀ’ । ‘ଆଦିବାସୀ’ ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁତ କାମ ହାସଲ ହେଉଛି; କିନ୍ତୁ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟମାନେ କମ୍ ଜାଣନ୍ତି । ଦିଲ୍ଲୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱରରୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯୋଜନାମାନ ହେଉଛି । ସେହିଠାରୁ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ନେତାମାନେ ଆସିଛନ୍ତି—ଶୁଖିଲା ପେଟ, ମଳିନ ମୁଖକୁ ଦେଖି ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼େଇ ଫେରିଛନ୍ତି । ତା’ପରେ...ଯୋଜନାର ଚିଠା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥର ସ୍ରୋତ ଛୁଟିଆସି ବଡ଼ ବଡ଼ ପାହାଡ଼ର ଗୁମ୍ଫାରେ ଧକ୍କା ଖାଇ ରହିଯାଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ଆମର ସତ୍ୟ ସମାଜ ଦାୟୀ ନୁହେଁ କି ?

ଦୁମୁସର, ବୌଦ୍ଧ ଫୁଲବାଣୀ ଓ କନ୍ଧମାଳର ସେହି ଆଦିମ ସନ୍ତାନଙ୍କର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇନାହିଁ । ଏବେ ବି ସେମାନେ ପ୍ରକୃତ କୋଳରେ ବସୁଛନ୍ତି । ସତ୍ୟ ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇ ଆଦିବାସୀ ତାର ପୂର୍ବପୁରୁଷର ଗୌରବ ଗାଥା ଶୁଣିଗଲାଣି । ତା ସମାଜର ଇତିହାସ ନାହିଁ, ସେ ମଧ୍ୟ ପାଠଶାଳା ଦେଖି ନଥିଲା । ଏବେ ନୂଆ ପାଠଶାଳାକୁ ତାର ଛୁଆକୁ ପଠେଇବାକୁ ତାର ଚର ନାହିଁ । ବନବାସୀ ଗିରିଜନ ହୋଇ ବଞ୍ଚିରହିବାକୁ ସେ ପସନ୍ଦ କରେ । ସେ ଗୁଡ଼େଁ ସରଳ ନିଷ୍ପେଷ ଖାଦନ, ବନ ଫୁଲ ପରି ବନ ଭିତରେ ବଢ଼ିପଡ଼ିବାକୁ ପସନ୍ଦ କରେ । ଉଚ୍ଚିତ ସହଷ ସଭ୍ୟତାକୁ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଭୟ କରେ । ପୁଣି ବେଳେ ବେଳେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ପେଞ୍ଚରେ ପଡ଼ି ସେହିମାନଙ୍କ ଶିକାର ହୁଏ ।

ଆଜିର ଭାବନା ନେଇ ସେହିମାନଙ୍କର ଜୀବନଧାରା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଅନୁଶୀଳନ କରିବା ଉଚିତ । ଆମର ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ସେମାନଙ୍କର ଦାନ ଅଭୁଲନୟ । ସେହି ଗଢ଼ଜାତର ମାଟି ଓ ସମାଜ ଚକର ବଣୋଇ ଭଲ ଜଣେ ବପୁଷା ସନ୍ତାନକୁ ଜନ୍ମ ଦେଇ ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି । ସେହି ମାଟିରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ‘ଆଦିବାସୀ’ ସମାଜ କପରି ପ୍ରକୃତ କୋଳରେ ଜୀବନ ନିବାସ କରେ, ଅଜ୍ଞତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ ବର୍ତ୍ତମାନର ଭାଗ୍ୟ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କରେ, ତାହାର କେତୋଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଇଛି । ଆଜିର ସମାଜ ଏଥିରୁ ଶିକ୍ଷା ପାଉ ଏଇ ହେଲା ଆମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଓଡ଼ିଶା ସହ ସଂପୃକ୍ତ ଏହି ବୌଦ୍ଧ, ସୋନପୁର, ଆଠମଲ୍ଲିକ, ଫୁଲବାଣୀ, କନ୍ଧମାଳ, ଘୁମୁସର ପ୍ରଭୃତି ଆଦିବାସୀ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଅଞ୍ଚଳ । ଏହାର ସବୁଜୀବନାମ, ଗିରି କନ୍ଦରା, କଳନାଦିନୀ ଝରଣା ଆଦି ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭା ସଂପଦ କେଉଁ ଆଦିମ କାଳରୁ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ଏଠାରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିବା ପାଇଁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଆସିଛି ।

ସଭ୍ୟସମାଜଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ଯେଉଁଠି ମନ୍ଥୁଲ ଫୁଲ, କୁରେଇ ଫୁଲ, ବଣେଲ୍ଲୀର ସୁରଭରେ ବନ-ଗିରି ମନ୍ଥକ ଉଠେ, ଗିରି-ନଦୀର ଉତ୍ତଳ ତରଙ୍ଗ ମନରେ ଶିହରଣ ସୃଷ୍ଟି କରେ, ସେଇଠି ସେହି ପ୍ରକୃତିର ସନ୍ତାନ ତାର ଲାଳା ରଚନା କରେ ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦଭରା ଉଲ୍ଲାସ ଭିତରେ ।

ଐତିହାସିକମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ ବୋଲି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ନୂତନ ବଞ୍ଚନ ଭାଷାକୋଷ ମତରେ “ଏକାଦିକ୍ରମେ ଏକ ଭାଷା, ଏକ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଏକ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଭୃତ୍ତିଭୂମିକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏକ ସାମାଜିକ ଗୋଷ୍ଠୀ ହିଁ ଆଦିବାସୀ ।” ଅର୍ଥାତ୍ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଙ୍କର ବହୁ ପୁରୁଷ ଏମାନଙ୍କର ସ୍ଥିତ ।

ଏମାନଙ୍କର ପୋଷାକ, ଖାଦ୍ୟପେୟ, ଭାଷା, ବୃତ୍ତିତନ୍ତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷା ପରସ୍ପରଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସାମଗ୍ରିକଭାବେ ଏମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତି ଉତ୍କଳର ସାଂସ୍କୃତିକ ଚେତନାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ପାରିଛି । ସାମାଜିକ ପରିବେଷ୍ଟନକୁ ନେଇ ସଂସ୍କୃତିର ରୂପରେଖ ପରିବର୍ତ୍ତିତ

ହୋଇଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ହିଁ ଏହିପରି ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରସ୍ତା । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ
ବିଚାର କଲେ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତି ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାର ସଂପର୍କରେ ଅସି
ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ରୂପରେଖ ନେଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ସମାଜ ଆଗରେ
ପ୍ରତିସ୍ଥାପିତ ହେଉଛି ।

ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ଭିତରେ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାର ଜଟିଳତା ନାହିଁ;
ବିଜ୍ଞାନ ଯୁଗର ବାଣୀ ନାହିଁ, ରହିଛି କେବଳ ସରସ ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନର
ଚିତ୍ର ଓ ପ୍ରାଣମୟୀ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରକାଶ । ଜୀବନର ଚଳପଥରେ ତମକ ସୃଷ୍ଟି
କରୁଥିବା ପ୍ରେମ, ପ୍ରଣୟ, ଯୁଗ ଦୁଃଖର ଦେହାତନା ଓ ଅଜ୍ଞତର
ଅବସ୍ଥାରଣୀୟ ଘଟଣାବଳୀକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ସେମାନେ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା
କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲିଖନ ଶକ୍ତି ଓ ଲିପିର ଅଭାବ ହେତୁ କଥିତ
ଭାଷାରେ ସୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗୀତକୁ ସେମାନେ ପୁରୁଷାନୁସମେ ସ୍ମରଣ କରି
ରଖିଥାନ୍ତି ।

ନୃତ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ସହିତ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀରୂପେ ଜଡ଼ିତ । ଭୋଲ,
ମହୁଣ୍ଡା, ତେଙ୍କା, ବଂଶୀ, ଟମକ, ଗୁଜୁ ଓ ଡୁଜୁ-ଡୁଜା ଆଦି ବାଦ୍ୟର
ତାଳେ ତାଳେ ସେମାନେ ନୃତ୍ୟ ରଚନା କରିଥାନ୍ତି । ନୃତ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ
ସଂସ୍ମରଣ କରି ରଖିଥାଏ ।

ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତିର ଅନ୍ୟ ଏକ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଲା
ସରଳ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ । ସେମାନେ ସମବେତ ଭାବରେ ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତି ବା
ଅଦୃଷ୍ଟର ପୂଜା କରିଥାନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ଆଦିବାସୀ କୃଷିଜୀବୀ ହୋଇଥିବାରୁ
ଅଧିକ ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ପାଇଁ ଧରଣୀ ମାତାର ଉପାସନା
କରିଥାନ୍ତି । ପୋଡ଼ୁ ଗୁଣ ପାଇଁ ଜଙ୍ଗଲ ସଫା କରନ୍ତି । ମାଟି ମା'ର ପୂଜା
ବେଳେ ମେରିଆ ବଳି ପ୍ରଥା ଥିଲା । କରମାଳର କରମାନେ ୮୪ଟି ଦେବ-
ଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା କରୁଥିବା ଜଣାଯାଏ । ଯମଙ୍କର ୮୪ ନରକରୁ ଉଦ୍ଧାର
ପାଇଁ ଏ ପୂଜାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ବୋଲି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଏପରି କି ଅନାବୃଷ୍ଟି,
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ମହାମାଣ୍ଡ ଆଦି ପ୍ରତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନେ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା
କରି ବଳି ଓ ଭୋଗ ଦେଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିଥାନ୍ତି । ପଥର ଓ ବୃକ୍ଷକୁ
କେତେକ ଆଦିବାସୀ ଇଷ୍ଟଦେବ ବା ଗ୍ରାମଦେବୀ ରୂପେ ପୂଜା କରିବା

ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ‘କରମା’—ବୃଷ ପୂଜା ପଦ୍ଧତି କେତେକଙ୍କ ଭିତରେ ଏବେ ବି ଅଛି । ‘ଜାନା’ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଆଦିବାସୀର ଏକ ଉପଜାତି ଏମାନଙ୍କର ପୂଜକ ଏବଂ ପୁରୋହିତ ଅଟନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି ପାଇଁ ଦୁନିଆରେ ଆମେ ଗର୍ବ କରୁଁ ସେହି ଓଡ଼ିଆର ଇଷ୍ଟଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ ଦିନେ ଏହି ଆଦିବାସୀ ତଥା ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶବ୍ଦର ଦ୍ଵାରା ପୂଜା ପାଇଥିଲେ ବୋଲି କଥିତ ଅଛି । ଏହି କରମାଳ ଅଞ୍ଚଳ ବର୍ତ୍ତମାନର ଫୁଲବାଣୀ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନବ-କଳେବର ସମୟରେ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଚିହ୍ନିତ ନିମ୍ନ ବୃଷ କଟା ହୋଇ ନୂତନ ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଯାଇଥାଏ । ଏହି ପୁଣ୍ୟଭୂମି ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସେବାରେ ଏହିପରି ଭାବରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଛନ୍ତି ।

ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି ସହିତ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତି ଓତଃପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ଶାରଳା ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି—ବିଶ୍ଵାବସୁ ଶବ୍ଦର ମାଳମାଧବ ରୂପେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଫଳ, ଫୁଲ ଓ କନ୍ଦମୂଳ ଦେଇ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଦ୍ୟାପତି ସହିତ ଶବ୍ଦର କନ୍ୟା ଲଳିତାର ବିବାହ ଦ୍ଵାରା ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତିର ମହାନିଲନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା । ତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଶବ୍ଦର ଦ୍ଵାରା ପୂଜିତ ଶବ୍ଦର ନାରାୟଣ ରାଜା ଲକ୍ଷ୍ମଦୁର୍ଗଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପୁଣି ବଡ଼ ଦେଉଳର ରତ୍ନସିଂହାସନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ପାରମ୍ପରିକ ପ୍ରଥାକୁ ସ୍ଵୀକାର କରି ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଶବ୍ଦର ବଂଶଧର ଦଇତାପତିମାନେ ଅଣସର ଘରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ପୂଜା କରିଥାନ୍ତି । ରଥଯାତ୍ରାରେ ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରଭାବ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ଶବ୍ଦର ସମ୍ପ୍ରଦାୟର କଳାପିଠିଆମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ରଥ ଦଉଡ଼ି ଟାଣନ୍ତି । ସ୍ଥାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିବା ଠାକୁରଙ୍କର ମଞ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ଶାବଣ ପ୍ରଥାକୁ ଅନୁସରଣ କରାଯାଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ‘ଜଗନ୍ନାଥ’ ଶବ୍ଦଟି ଶବ୍ଦର ଶ୍ରୀମାତା ଜଗତରୁ ଆସିଥିବା ମନେହୁଏ ।

ଏହି କରମାଳ ଅଞ୍ଚଳରେ କରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଥିବା ଧରଣୀ ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜାବିଧିରେ ‘ତାନା ପେନ୍’ ‘ବାକେଶ ପେନ୍’ ଓ ‘ମୁରବା

ପେଟୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଜଗନ୍ନାଥ, ସୁଭଦ୍ରା ଓ ବଳଭଦ୍ର ରୂପେ ପୂଜା ପାଉଛନ୍ତି ଏକଥା ସରଳ ଆଦିବାସୀ ବଞ୍ଚାସ କରେ । ତେଣୁ ରଥଯାତ୍ରା ସମୟରେ ପୁଣ୍ୟରେ ଏହି ଆଦିବାସୀ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଅଞ୍ଚଳ ଲୋକମାନଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଭକ୍ତ ହୁଏ ।

ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରାକାଶକ ପରିଚ୍ଛଦ ଓ ଶାବ୍ୟପ୍ରେୟରେ ସେତେ ଆଡ଼ମ୍ବର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଶିକାର କରି ମାଂସ ଶ୍ରେଜନକୁ ଏମାନେ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ମାଣ୍ଡିଆ, କାଙ୍ଗୁ, ସୁଆଁ ଓ ମକା ଆଦି ପାହାଡ଼ିଆ ଜମିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଶସ୍ୟକୁ ଏମାନେ ଶାବ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ହାଣ୍ଡିଆ, ମଦ ଓ ସଲପ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ।

ଏହି ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ଅନେକ ଚଳଣିକୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଗଙ୍ଗାରେ ଅସ୍ଥି ବିସର୍ଜନ ଏକ ବୈଦିକ ପ୍ରଥା ନୁହେଁ । ପ୍ରଥମେ ଆଦିବାସୀମାନେ ଅସ୍ଥିକୁ ନେଇ ଦାମୋଦର ଗଙ୍ଗାରେ ବିସର୍ଜନ କରୁଥିବା ଜଣାଯାଏ । ପରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏହି ପ୍ରଥାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ସେହିପରି ଶିବପାବଣୀକୁ ଏମାନେ ଆଦି ପିତା-ମାତା ବୋଲି ବଞ୍ଚାସ କରନ୍ତି । କେଳି କଦମ୍ବମୂଳ ଏହି ଆଦି ପିତା-ମାତାଙ୍କୁ ତାର ପୁଅ ପୁରୁଷ ପ୍ରଥମେ ସାକ୍ଷାତ ପାଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ତାର ଡାଳକୁ ଏବେ ‘କରମା ସାଇଁ’ ରୂପେ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା କରିବା ବିଧି ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ପାଳିତ ହୁଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନେ ଶିବ ଓ ଶକ୍ତି ଦେବୀର ଉପାସନା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରିଥିବା ଅନୁମିତ ହୁଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏମାନଙ୍କ ସଂସ୍କୃତିର ଚିତ୍ର ଅତି ଅଳ୍ପ । ବୌଦ୍ଧଗାନ ଓ ଦୋହା ବା ଚର୍ଯ୍ୟା ଗୀତିକାରେ କିଛି ଚିତ୍ର ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଦୋହାଗୁଡ଼ିକ କନ୍ଧ ଭାଷାରେ ରଚିତ ହୋଇ ଖାବନଧାରୀ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାଏ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଏହି ବୌଦ୍ଧକଳ୍ପମାଳର କଳ୍ପମାନଙ୍କ ସହିତ ବୌଦ୍ଧ ପିତାଗୁଣ୍ୟଗଣ ଯେପରି ସାମାଜିକ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ କାଳକ୍ରମେ ତାହା ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି ।

ଏମାନଙ୍କ ଚରଣ ନିଷ୍ଠୁଳଙ୍କ । ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ମିଳାମିଶାକୁ ଏମାନେ ଭଲ ପା'ନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟ ସମାଜର ଗୁରୁତ୍ବିକ ସୂଚି ଏମାନଙ୍କଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଭଲ ପାଇବା ଭିତରେ କୌଣସି ଆବଳତା, ଅଭିସନ୍ଧି ଓ ଅମାନୁଷିକ ଆବେଗର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ପତି-ପତ୍ନୀ, ଭାଇ-ଭଉଣୀ, ପିତା-ମାତା ଅବସ୍ଥାରେ ଏମାନେ ସୁଜ୍ଞତା ଭାବରେ ପାର୍ବବାର୍ତ୍ତକ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥାନ୍ତି । ପରୋପକାର ଓ ସେବାପରାୟଣ ଭାବ ଏମାନଙ୍କର ସ୍ବଜ୍ଞତା ଧର୍ମ । ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗର ଭକ୍ତକବି ବଳରାମ ଦାସ ତାଙ୍କର ‘ଦାଣ୍ଡି-ରାମାୟଣ’ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଶବ୍ଦରମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଜୀବନଧାରା ଓ ଅତିଥି-ପରାୟଣତାର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତିର ଚିତ୍ର ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି । କବିସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଏହି ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ରଜାନୁରାଗ, ଶିକାର, ଧର୍ମ, ଚକ୍ରାଣୀ, ଆତିଥେୟତା ଓ ଶାରଳ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଜଙ୍ଗଲର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ତେରମୁଳ ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ; କାଷ୍ଠ-ପାଷାଣକୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ମେଘିଆ ବଳି ଓ ବାନର ବଳି ପ୍ରଥା ସେମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ମନ୍ତ୍ର-ତନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରି ସର୍ପକୁ ବଶୀଭୂତ କରିବାର ଚିତ୍ର କବି ‘ସୁଭଦ୍ରା ପରିଣୟ’ କାବ୍ୟରେ ଦେଇଛନ୍ତି—“ସର୍ପ ତୁଣ୍ଡିକ ବଜାଇ ଡାକ ଖୋଲଇ ସର୍ପ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଡାକି, ମର୍କଟ ନାଟ କାହିଁ କୁତୁଜା କରାଇଛନ୍ତି ଯେ ।”

ସେହିପରି ତଳସ୍ତର ବିଶୋଇଙ୍କ ପତ୍ନୀ ‘ତାରକା’ ମନ୍ତ୍ର-ତନ୍ତ୍ରରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତା ଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ସେ ତନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗଦ୍ବାରା ଶତ୍ରୁକୁ ପରାହତ କରି ସ୍ବାମୀର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରୁଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଅଞ୍ଚଳ ଯଥା—ଦକ୍ଷିଣ, ପଶ୍ଚିମ ଓ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାର କିଛି ଅଞ୍ଚଳ ମନ୍ତ୍ର-ତନ୍ତ୍ର ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରୁଛି । ସୋନପୁର, ପାଟଣାଗଡ଼, ବୌଦ୍ଧ ଓ ଫୁଲବାଣୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏବେ ବି ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରଭାବ ଅଛି । ‘ଶଶି ସେଣା’ ମାଳାଆଣୀ ବା ଜ୍ଞାନ ଦେଇ ମାଲୁଣୀ, ନିତାଇ ଧୋବଣୀ, ଲୁହକୁଟୀ ଲୁହରୁଣୀ, ଶୁକୁଟୀ ତମାରୁଣୀ, ପସପିନ୍ଧି ସଉରୁଣୀ, ଗାଙ୍ଗୀ ଗଉଡ଼ୁଣୀ, ଶୁଆ ତେଲୁଣୀ ପ୍ରଭୃତି କୁମାରବୃନ୍ଦ ଦକ୍ଷିଣ ଦେଶବାସୀ ଧନ୍ବନ୍ତରୀ ନାମକ ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରୁ

ଶ୍ରେୟସକାମୀ ଶିକ୍ଷା କରି ଅସୀମ କୃତ୍ତିତ୍ବ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ସେତେବେଳେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକରେ ତନ୍ମୟ ସୁଗ ସୃଷ୍ଟି କରି ଭୌତିକ କାଣ୍ଡ ରାଆଉଥିଲେ । (୧)

ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତନ୍ମୟ ଗବେଷକ ସମରେଶ ବୋଷ, ୧୯୮୦ ମସିହାର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପୁରସ୍କୃତ ତାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଲିଖିତ “The Tantrik Quest”ରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ଯେ ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳ, ଆସାମ, ମଣିପୁର ଓ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗର ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ତନ୍ତ୍ରସାଧନରେ ବିଖ୍ୟାତ । କାର୍ତ୍ତିକ କାମାକ୍ଷା ଅଞ୍ଚଳ ଆସାମ ମଣିପୁର ସବୁଠାରୁ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ତନ୍ତ୍ରସାଧନର ଶ୍ରୀଠ ପୁରୀ । ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗର ବାରଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ଓ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ଜିଲ୍ଲାର ଶେଷ ସୀମା ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ପରି ଓଡ଼ିଶାର ଫୁଲବାଣୀ, କଳାହାଣ୍ଡି, ବଲ୍ଲଜିର ଓ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାସମୂହ ଏବେ ମଧ୍ୟ ତନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗଦ୍ଵାରା ଲୋକଙ୍କର ଜୀବନ ବିନାଶ ଭଳି ଅପକର୍ମ ଘଟାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସର୍ପ ଦଂଶନ, ବଣିକରଣ, ଅକାଳ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ପ୍ରଭୃତି ପୁରମ୍ପରେ ସିଦ୍ଧହୁଏ ।

ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟର ଏହି କନ୍ଧମାଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାଚୀନ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି କେତେକ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଘରେ ଅଛି ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ମିଳେ - । ସେଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ଲୁଗାରେ ତନ୍ତ୍ରମାଳା ଓ ତାର ପୂଜାର୍ଚ୍ଚ ଲେଖା-ଯାଇଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ଯଦି ଅଭାବରୁ ନଷ୍ଟ ହେବା କଥା ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ହେଲା ତାହାର ବ୍ୟବହାର ଓ ଉପକାରଣ । ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଚେତନତାର ଅଭାବ । ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତା ସେମାନଙ୍କୁ ଏବେ ନୂତନ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଦେବା ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତିଠାରୁ ଦୂରେଇ ନେଉଛି । ତାଙ୍କର କଥିତ ମୌଳିକ ଶ୍ରୀକ୍ଷାରେ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟ ନାହିଁ କହିଲେ ତଳେ । ସାହିତ୍ୟ ଅଭାବରୁ ସେମାନେ ଅନ୍ତରର ଭାବ ଏବଂ ବାସ୍ତବ ଆବେଗକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଅସମର୍ଥ ହେଉଛନ୍ତି । ବରଂ ସେହିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ନିଷ୍ଠୁଳଙ୍କ ଚରିତ୍ର, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଐକ୍ୟବଦ୍ଧ ଜୀବନ ଯାପନ ଓ କର୍ମଠ ଜୀବନଧାରାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି

(୧) ‘ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ପ୍ରହ୍ଲାଦଲୀ’ର ପାଟଣା କାବ୍ୟ—ପୃ ୭୩୩ : ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବହୁ ସାହିତ୍ୟିକ, ଗବେଷକ, ଚିନ୍ତାନାୟକ ଓ ଜାତୀୟ ନେତା ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଛନ୍ତି ।

ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଓ ସେମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତିର ଉନ୍ନତ ଘଟିନାହିଁ । ଚଳିତ ବର୍ଷ ନୂତନ ଶିକ୍ଷାମାନ ଆରମ୍ଭରେ ଫୁଲବାଣୀ-ଠାରେ ଏକ ନବୋଦୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲିଯାଇ ପାଠ ପଢ଼ାଯାଉଛି । ଏହା ଏକ ସ୍ୱାଗତଯୋଗ୍ୟ ପରିକଳ୍ପିତ ଯୋଜନାର ଅଂଶବିଶେଷ । ତାହା ସାଜକୁ ଅର୍ଥମାତ୍ରକ ପ୍ରଗତି ପାଇଁ ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ପଦଭରା ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଏକ ବୃହତ ଶିଳ୍ପ ଯୋଜନା ଗଢ଼ିଉଠିଲେ, ଖାଦ୍ୟ, ବସ୍ତ୍ରର ଅଭାବ ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇ ଶିକ୍ଷା ଦିଗରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ମିଳନ୍ତା ।

ସେମାନେ ନିରନ୍ତର, ବିବିଧ ଓ ନିରୁପ୍ରାପ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ସତୁଥିବାବେଳେ, ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ତାଙ୍କର କ'ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିପାରିବ ? ତାଙ୍କର ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ଆମେ ଯଦି ବ୍ୟାକୁଳ ତେବେ ପ୍ରଥମେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆମ ହୃଦୟ ଭିତରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ତାଙ୍କର ହିତାକାଂକ୍ଷାଭାବେ ତାଙ୍କର ହାରସ୍ଥ ହେବା ଉଚିତ । ତାଙ୍କୁ ନେଇ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତିକୁ ସମୃଦ୍ଧ କଲେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସରିଗଲା ବୋଲି ବିଚାର କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ହାରା ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରାଇ ପାରିଲେ ତାର ଯଥାର୍ଥତା ଅଛି ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଦିକବି ଶୂଦ୍ରମୁନି ଶାରଳା ଦାସ ଜଣେ ସେତେବେଳର ଅବହେଳିତ ଗ୍ରେଟ ଜାତିର ଲୋକ । ସେ ଶାରଳା ମହାଭାରତରେ ତାଙ୍କ ପୁରୀ ବଂଶଧରଙ୍କ କଥା ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ସୋନପୁର ଖଲିଆ ପାଲର ଅନ୍ଧ ଓ କନ୍ଧ କବି ଶ୍ରୀମ ଶ୍ରେୟ ନିରାକାର ଧର୍ମ (ଅଲେଖ ଧର୍ମ)ର ଗୁଡ଼ ତଥ୍ୟ ସାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରସାର କରିଛନ୍ତି । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ‘ମହିମା’ ଧର୍ମ ରୂପେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବିଶେଷ ଆଦର ଲାଭ କରିଛି । ତେଜାନାଲ ଯୋରନ୍ଦାଠାରେ ଏହି ଧର୍ମର ଅନ୍ୟ ଏକ ପୀଠସ୍ଥଳୀ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ‘ମହିମା’ ଧର୍ମ ବିଷୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ-ବିତ୍ତମାନେ ମତ ପୋଷଣ କରନ୍ତି ଯେ, ଏହା

ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଅନ୍ୟ ଏକ ଶାଖା ଧର୍ମ । ଏହି ମତ ଠିକ୍ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ସରଳ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସୀ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ଓ ପ୍ରସାର ଚରମ ସୀମାକୁ ଯାଇଥିଲା ।

ବୌଦ୍ଧ କରମାଳ ବା ବର୍ତ୍ତମାନର ବୌଦ୍ଧ ଫୁଲବାଣୀ ନିକଟସ୍ଥ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁର ବା ସୋନପୁର ରାଜ୍ୟର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମକୁ କିପରି ସରଳ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଭାରତ ଏବଂ ଭାରତ ବାହାରେ ଥିବା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାଧ୍ୟାୟିକ ଦେଶରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ତାହା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣରୁ ଜଣାଯାଏ ।

ପାଲିଗ୍ରନ୍ଥରେ ରଚିତ ‘ଜାତକ କଥା’ରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ପୂର୍ବଜନ୍ମର ବିବରଣୀ ମିଳେ । ‘କୁଟ ବଣିଜ’ ଜାତକରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟପୁର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ‘ତୈଳବାହା’ ଓ ‘ସ୍ତ୍ରୀରାପ୍ରସୂ’ ନାମକ ଦୁଇଟି ନଦୀର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରେ ‘ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁତ୍ର’ ନାମକ ଏକ ବୌଦ୍ଧ ବିହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଥିଲା । ‘ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁତ୍ର’ ଏକ ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଲାଭ କରିଥିଲା । ‘କଜୋଦ’ ରାଜ୍ୟକୁ ଏଠାରୁ ଗ୍ରାସ ଓ ସୁନା ପଠାଯାଉଥିଲା । ସେ କାଳର ସେହି ‘ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁତ୍ର’ ଆଜିର ସୋନପୁର ସହର । ତୈଳବାହା ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀରାପ୍ରସୂ ନଦୀ ବର୍ତ୍ତମାନର ତେଲନଦୀ ଓ ମହାନଦୀକୁ ବୁଝାଉଛି । ‘ସ୍ତ୍ରୀରାକୁଦ’ରୁ ଗ୍ରାସ ଏବଂ ‘ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁତ୍ର’ ବା ସୋନପୁରରୁ ସୁନା ମହାନଦୀ ମୁଣ୍ଡାଶିବାଟେ ରସ୍ତା ଦି ହେଉଥିଲା ।

ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ‘ନାଗାର୍ଜୁନ’ଙ୍କ ସାଧନା ପୀଠ ଏବଂ ଶିଷ୍ୟ ‘ଆର୍ଯ୍ୟ ଦେବ’ଙ୍କର ବୌଦ୍ଧ ଆଶ୍ରମ ଏଠାରେ ଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଆଶ୍ରମୀୟ ‘ପୀତୋପାଦ’ ଏହି ଆଶ୍ରମରେ ତନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ରଜା ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତି, ଲୁଇସା, କାହ୍ନୁପା ଆଦି ସିଦ୍ଧ ସାଧକଗଣ ଏଠାରେ ‘ବଜ୍ରଜାନ’ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ସେହି ଶତାବ୍ଦୀର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁର (ସୋନପୁର) ରାଜବଧୂ ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀକର’ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ‘ସହଜ ଜାନର’ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ‘ସହଜ ଜାନ’ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଗବାନ ରଜନାଶଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସାରିତ ଧର୍ମର ସଂକ୍ଷିପ୍ତିକରଣ ବୋଲି କେତେକ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ବହୁଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଆଦିବାସୀ-

ବହୁଳ ଗଢ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ବିକାଶର ନମୁନା ସ୍ୱରୂପ—
ଏକ ବୌଦ୍ଧ ମୁଣ୍ଡି ସୋନପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ‘ଶଶିହତା’ ଗ୍ରାମର ମାଟିତଳୁ
ଖୋଳା ହୋଇ ଜନୈକ ଗୁପ୍ତ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବଲପୁର ଜ୍ୟୋତିବିହାରରେ
ରଖାଯାଇଛି ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଯେତେବେଳେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କ
ରାଜତ୍ୱ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ସେତେବେଳେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ
ଅକାଳ ଧୂମକେତୁ ଦେଖା ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ଓ ଦେବତାର
ମଧ୍ୟ ରୂପାନ୍ତର ଘଟିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନର ଦେଶ ମନ୍ଦର ଓ ତାର ମୁଣ୍ଡିଗୁଡ଼ିକୁ
ଅନୁଶୀଳନ ଏବଂ ଭଲଭାବରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଚଳୁଥିବା
କେତେକ ବୌଦ୍ଧ ମୁଣ୍ଡିର ଅନ୍ୟ ଏକ ନକଲି ରୂପ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର
ପତନ ପରେ ବ୍ରାହ୍ମ ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ ଆର୍ଯ୍ୟ
ରାଜାମାନଙ୍କ ଅପକୌଶଳ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତିର ଏପରି ଅଧୋଗତ
ଘଟିଛି ବୋଲି ଐତିହାସିକମାନେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ।

କାଳର ସ୍ରୋତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଖର । ତାର ବେଗକୁ କଳନା କରିବା
ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ବହୁ ଝଡ଼, ଝଞ୍ଜା ଜୀବନରେ ସହ୍ୟ କରି ଆଦିବାସୀ
ସମାଜ ତାର ମାଟିକୁ କାମୁଡ଼ି ସେଇଠି ପଡ଼ିଛି । କେତେକ ମନୁଷ୍ୟକୁତ
ଅତ୍ୟାଚାର ଦ୍ୱାରା ଧୂଂସ, ନିଷ୍ପିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଭଙ୍ଗା-
ରୁଜା ସଂସାର ସମ୍ବର ଆବର୍ତ୍ତନ ଭିତରେ ସଞ୍ଜା ଲେପ ନ କରି ଯୁଗେ
ଯୁଗେ ଉପାଦାନ ଯୋଗାଇ ଆସିଛି ଆମର ସଂସ୍କୃତିକୁ । ଆଦିଯୁଗର କବି
ଶାରଳା ଦାସଙ୍କ ପରେ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ମଧ୍ୟ ଆଦିମ
ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି କାବ୍ୟର କଳେବର ଅଭିବୃଦ୍ଧି କରିଛନ୍ତି ।

ସାହିତ୍ୟର ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ସେପରି କବି ସୃଷ୍ଟି ନ ହେଲେ
ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଗାଳ୍ପିକ, କବି, ଔପନ୍ୟାସିକ ଏହି ଆଦିବାସୀ ସମାଜର
ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଛୁପାବାଦ ରୂପ ଦେଇ ନିଜର ରଚନାଗୁଡ଼ିକୁ ସାବଲ୍ଲୀ
ଓ ଛବିମନ୍ତ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସଦାନନ୍ଦ
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ‘ଲଳିତଲେଚନା’ କାବ୍ୟରେ ଆଦିବାସୀ ବର୍ଣ୍ଣନା
ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭ ଦାସଙ୍କ ‘ଶ୍ରୀମା ଭୂପା’ ଉପନ୍ୟାସ ଆଦିବାସୀ ଜୀବନ ଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ କୃତି । ଏଥିରେ ସେ ଭୂପା ସମାଜର ମାତା ଘୋଡ଼ା ଓ ଛେରଛେରା ପର୍ବ, ଧାଙ୍ଗଡ଼ା ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟ, ବ୍ୟାଢ଼, ଅତିଥି-ସଜାର, ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟଜ୍ଞାନ, ସାହସିକତା ଓ ମଣ୍ଡୁଆ ଆଦି ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚୀନାମାଳୀ, ବାଣାସୁର, ଶ୍ରୀମା ଓ ସାଧୁ ସରଦାର ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ଆଦିବାସୀ ଜାତିର ବୃତ୍ତିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି ।

ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୁରସ୍କୃତ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ ‘ମାଲଗୌଳ’ରେ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ଧାର୍ମିକ ଚେତନା ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ସମାଜ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପନା କଲାବେଳେ ଆଦିବାସୀ ସମ୍ବନ୍ଧର ପରୀକ୍ଷା ଆଦି ରହସ୍ୟର ପ୍ରତିପାଦନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅତ୍ୟୁତ୍ସବ୍ ସଫଳତା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟତମ ଔପନ୍ୟାସିକ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସରେ ପରଜା, ଶବର, କନ୍ଧ, କୋହ୍ଲ ଆଦି ଆଦିବାସୀ ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ ଅପୂର୍ବ କଳା-କୁଶଳତାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଦାଦି ବୁଢ଼ା, ପରଜା, ଅମୃତର ସନ୍ତାନ ଉପନ୍ୟାସ ଭିତରେ ଆଦିବାସୀ ଜୀବନର ନାନା ସମସ୍ୟା ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଛି । ପରଜା ଉପନ୍ୟାସର ଶୁକ୍ଳ ଜାମା, ମାଣ୍ଡିଆ ଜାମା ଓ ଅମୃତର ସନ୍ତାନ ଉପନ୍ୟାସର ପିପୁଟି, ପୁରୁଲ ଚରିତ୍ର ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷୟ ସୃଷ୍ଟି ।

ଏହାବ୍ୟତୀତ ପରଶୁରାମ ମୁଣ୍ଡଙ୍କ ‘ମୁଲିଆ ପିଲ’, କାହ୍ନୁ ଚରଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ‘ବନ ଗହନର ତଳେ’ ଉପନ୍ୟାସ ଓ ବଳରାମ ମିଶ୍ରଙ୍କ ‘ଭୂମା’, ଧନେଶ୍ୱର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଆଦିବାସୀ ନାଟକ ଭିତରେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ସେହି ଚିତ୍ର ବିପ୍ଳବୀ ଚଳନ୍ତ ବିଶୋଭଙ୍କ ଜୀବନ ଚିତ୍ରରୁ ଅନୁଭବ କରୁ, ତାର ଉଲ୍ଲେଖ କରିପାରିଲେ ତାଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ଆତ୍ମା ପ୍ରତି ‘ମହାନ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି’ ଅନ୍ତରତଳ ଉଲ୍ଲୋଚିତ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଉପରୋକ୍ତ ସ୍ୱଳ୍ପ କେତୋଟି ସୃଷ୍ଟିକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପର୍କୀୟ ରଚନା ବିଶେଷ କିଛି ସ୍ଥାନ ପାଇନାହିଁ ।

କିଛି ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ‘ବନଫୁଲ’ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଦିବାସୀ ମଙ୍ଗଳ ସମିତି ଆନୁକୁଲ୍ୟରେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ସମ୍ପାଦନାରେ ବନଫୁଲ ପ୍ରେସ, ବୁଦ୍ଧନଗର, ଭୁବନେଶ୍ୱର—୭ରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ଆଦିବାସୀ ସମାଜକୁ ସୁଦୃଢ଼, ସଂଗଠିତ ଓ ଉନ୍ନତ କରି ଗଢ଼ିତୋଳିବା ଏହିପରି ଏକ ମୁଖପତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ବାସ୍ତବିକ ସମୟ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀମାନେ ଆମ ସମାଜର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ । ଆମର ଧର୍ମ, ସଂସ୍କୃତି ଓ ରାଜନୀତି ସହିତ ସେମାନେ ଭଲଭାବରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ । କିନ୍ତୁ ଆମର ଭାଗବତ ସଫଳ ଅଭାବରୁ ଆମେ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହିଛୁ । ଘର୍ଷଣ ଧରି ସେମାନେ ସଭ୍ୟ ସମାଜ ଦ୍ୱାରା ଗୋଷିତ ଓ ନିର୍ଯ୍ୟାସିତ ହେବା ଫଳରେ ଆମକୁ ସହଜରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁନାହାନ୍ତି । ସେ ବିଶ୍ୱାସ ଫେରାଇ ଆଣିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ଆମ ଉପରେ । ଜନସେବକ, ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଓ ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେଇ ନ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଗଭୀର ଭାବରେ ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଉଚିତ । ଏହା ସମ୍ଭବ ହେଲେ ପରସ୍ପର ଭିତରେ ଭାଗବତ ଐକ୍ୟ ପୁଣି ଫେରି-ଆସିବ । ତାହା ହୋଇ ନ ପାରିଲେ ସାମନ୍ତବାଦର ଗୋଷଣ ଓ ସମାଜର ଅନ୍ୟାୟ ଅବିଚାରରେ ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟର ଅର୍ଥନୀତିକ ତଥା ସାମାଜିକ ବିକାଶ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଅବରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଯିବ । ମହାନ ଅଜ୍ଞତ ଗୌରବ ଓ ପରମ୍ପରାର ଦାୟାଦ, ଏ ଭୂମିର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା, ତାର ସେଇ ଅଜ୍ଞତ ଗୌରବକୁ ଭୁଲି ଅଶ୍ଳୀଳତା, କୁସଂସ୍କାର, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଗୋଷଣର ଶିକାର ହୋଇ ନିଜକୁ ଭୁଲିଯାଇ ନ୍ୟସ୍ତସ୍ୱାର୍ଥ ଓ ପ୍ରତିଦ୍ୱିଷ୍ଟାଣୀକ ଗୋଷ୍ଠୀ ଦାଉରୁ ବଣ, ପାହାଡ଼ ଗୁଡ଼ି ପୁଣି କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବ ?

ଆଶା-ନିରାଶାର ଦୃଢ଼ ଭିତରେ ଭାଙ୍ଗି ନ ପଡ଼ି ସେମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ଆମକୁ ବହୁ ପଥ ଅବିଚାର କରିବାକୁ ହେବ । ତାଙ୍କ ସମାଜର ସେହି ବିପ୍ଳବ ନେତାଙ୍କ ଅତ୍ୟୁତ ଆତ୍ମାର ବାସନାକୁ ପୂରଣ କରିବାକୁ ହେବ; ଯେଉଁ ଆତ୍ମା ଦିନେ ତାର ପ୍ରିୟ ଜନ୍ମଭୂମି ପାଇଁ ବଣ ପାହାଡ଼ଭେଦ କର୍ମପ୍ଳବ୍ଧିର କେଉଁ ନିରୁଦ୍ଧ କନ୍ଦର କମ୍ପା ନିର୍ଦ୍ଦୋଷର ଶଯ୍ୟାରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ରହିଯାଇଛି । ସେହି ରହସ୍ୟକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରି ‘ଆମର

ଆମ୍ଭାର' ସଂସ୍କୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ ରୂପକୁ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସରେ ସମ୍ମାନ କରିବା ସମାପ୍ତ ହେବା ନେବା ସର୍ବାଙ୍ଗେ ଆବଶ୍ୟକ ।

ପୃଥ୍ବୀପରିଚିତ ବ୍ରହ୍ମଣ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସେନାବାହିନୀକୁ ଗରିଲ ଯୁଦ୍ଧ ଦ୍ଵାରା ବହୁବାର ଆକ୍ରମଣ କରି ସଭ୍ୟ ସୁସଜ୍ଜିତ ଶତ୍ରୁକୁ ଅସୁବ୍ୟସ୍ତ କରୁଥିଲା ସେହି ମହାନ ବିପ୍ଳବୀ ଚକ୍ରାବତୀ ବଂଶୋଦ୍ଧ ।

‘ବଂଶୋଦ୍ଧ’ ଶବ୍ଦ ଜାତି କନ୍ୟା କୌଣସି ସାମ୍ରାଜ୍ୟିକ ନାମକରଣ ନୁହେଁ । ଏହା ରାଜଦଣ୍ଡ ପଦ୍ୟ । ‘ବଂଶୋଦ୍ଧ’ ଶବ୍ଦରୁ ଅପଭ୍ରଂଶ ହୋଇ ବଂଶୋଦ୍ଧ ହୋଇଛି । ରାଜାଙ୍କର ସବୁ ପ୍ରକାର ବଂଶୋଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧି-ଶୁଦ୍ଧି ଦାୟିତ୍ଵ ଏହି ବଂଶୋଦ୍ଧମାନଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା । ରାଜ୍ୟର ସାମରିକ ବାହିନୀରେ ଏମାନଙ୍କୁ ଅଗ୍ରାଧିକାର ଦିଆଯାଉଥିଲା ।

ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟ-ଭାରତ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଆକ୍ରମଣୀ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଆଶ୍ରେଣୀ ଏହି ବଂଶୋଦ୍ଧ ଅଟନ୍ତି । ଏହି ବଂଶୋଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପୂର୍ବ ବଂଶଧର ଶୁଦ୍ଧ ଜାତି ରୂପେ ପରିଚିତ ।

ଏହି ଶୁଦ୍ଧମାନେ ନିଜକୁ ବୌଦ୍ଧ ରାଜ ବଂଶୀୟ ବୋଲି କହନ୍ତି । (1) ସେମାନେ ପୂର୍ବେ ସୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଏବେ କୃଷିକୁ ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ କରିଛନ୍ତି । ଶୁଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଗଞ୍ଜାମ, ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି, ବୌଦ୍ଧ, ଦୁମୁସର ଆଦି ରାଜ ପରିବାର ଉପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ତ୍ତୃତ୍ଵ ଥିଲା । ଏହି ଅଞ୍ଚଳ-ମାନଙ୍କରେ ତାଙ୍କୁ ‘ବଂଶୋଦ୍ଧ’ ପଦ୍ୟ ରୂପେ ସମ୍ମାନିତ କରାଯାଉଛି । ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟା ଥିଲେ ।

୧୮୩୧ ମସିହାର ଏକ ଘଟଣା । ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ବଂଶୋଦ୍ଧ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ଦରବାରରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପଦ୍ମନାଭ ଦେଓଙ୍କୁ ଦେଓଧାନ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରତିବାଦ ସ୍ଵରୂପ ଗମୋ ବଂଶୋଦ୍ଧଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଏକାକୀ ଇଂରେଜ ବାହିନୀ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । (2) ଏହାପରେ ବଂଶୋଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ

1. Bengal District Gazetteers—Angul P. 43 L. S. S. Omalley.
2. ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର ଫଣ୍ଡିସ୍ ଇତିହାସ—ପୃ-୧୧ ଏସ୍. ସି. ଦେ ସମ୍ପାଦନା ଡ. ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ।

ରୂପେ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ‘ରସେଲ୍’ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞା ହେଲେ । ୧୮୩୪ ଫେବୃଆରୀ ମାସରେ ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧ କରି ୧୫ ଜଣଙ୍କୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଓ ୧୨ ଜଣଙ୍କୁ ସାବଜୀବନ କାରାଦଣ୍ଡର ଆଦେଶ ହୋଇଥିଲା ।

ଦୁମୁସର ବିଦ୍ରୋହ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଘଟଣା । ଏହି ଘଟଣା ସହିତ ଏକ ରାଜ ପରମ୍ପରା ମଧ୍ୟ ଜଡ଼ିତ । ଦୁମୁସର ରାଜ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳର ଅନ୍ୟ ରାଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରଥା ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ରାଜାମାନେ ପୁରୀ ବଳିଷ୍ଠ ଆଦିବାସୀ ସ୍ୱପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ପ୍ରଥମେ ଏକ କନ୍ୟା ବିବାହ କରୁଥିଲେ । ତାକୁ ପାଟ ମନ୍ତ୍ରଣୀ ରୂପେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନ ଦିଆଗଲେ ମଧ୍ୟ ରାଣୀ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଉଥିଲା । (1) ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଅଭିଷେକ ସମୟରେ ଆଦିବାସୀ ନେତା ମୁଠା ସର୍ଦ୍ଦାରଙ୍କ କୋଳରେ ରାଜାମାନେ ବସି ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଉଥିଲେ । କେତେକ ପ୍ରାଚୀନ ଐତିହାସିକ ଏହି ପ୍ରଥାକୁ ଭୟର କାରଣ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରନ୍ତି । ଏହା ରାଜ ପରମ୍ପରାସମେ ଘଟି ଆସୁଥିଲା ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

୧୮୩୧ ମସିହାରେ ବାକିଆ ପାଉଁଶ ବହୁତ ହୋଇଯିବାରୁ ଦୁମୁସରର ରାଜା ଶଙ୍କର ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଇଂରେଜମାନେ ଅବସର ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କଲେ । ତାଙ୍କର ପୁଅ ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ରାଜତାସିଦ୍ଧି ଅର୍ପଣ କରାଗଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ସେହି କାରଣରୁ ଅବସର ନେଲେ । ଫଳରେ ୧୮୩୫ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ଦୁମୁସର ରାଜ୍ୟ ଇଂରେଜ ବାହିନୀର ଅଧିକାରକୁ ଆସିଗଲା ।

ଏଥିମଧ୍ୟରେ ରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । ତାଙ୍କର ଦୁଇ ଅବୈଧ ଭାଇ ଦୋରା ବିଶୋଇ (ତକରା ବିଶୋଇଙ୍କ ପିତା) ଓ ବିନଇ କନ୍ଧ ତାଙ୍କ ତରଫରୁ ସମ୍ରାମ ତଳାଇଲେ । (2)

1. The Kandh rising of Baud (1837 to 1856) P. 81
Dr. P. K. Mishra Prof. Sambalpur University.

2. ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର ସଞ୍ଚିତ୍ର ଇତିହାସ—ପୃ-୨୨ ଏସ୍. ସି. ଦେ.
ସଂପାଦନା—ଡ. ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ।

ଏ ଦୁଇଜଣ ମାଲିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ ରହି ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟବାହିନୀକୁ ହରାଇବା କଲେ । ବିଦ୍ରୋହୀ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଯାଉଥିବାବେଳେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ତଡ଼ାଉ କଲେ । ଫଳରେ ୧୩ ଜଣ ଭାରତୀୟ ସିପାହୀ, ୨ ଜଣ ଇଂରେଜ ଅଫିସର ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପଡ଼ିଲେ । ଏହାପରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଜୋରସେ ରରେ ସୈନ୍ୟସଜ୍ଜା ଓ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଲା ।

ଏହା ଫଳରେ କେବଳ ଦୋରା ବିଶୋଇଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସବୁ ବିଦ୍ରୋହୀ ନେତା ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ଧରା ହୋଇ ବନ୍ଦୀ ଭାବରେ ରହିଲେ । ଦୋରା ବିଶୋଇ ଅନୁଗୁଳ ରଜା ସୋମନାଥ ସିଂହଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇ, ପରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ସେହି ବର୍ଷ ବୌଦ୍ଧ ଓ ଘୁମୁସରର କରମାନଙ୍କର ଧର୍ମଗତ ଅଧିକାର ଉପରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାରୁ ଓ ଜଙ୍ଗଲଜାତ ପଦାର୍ଥ ଏବଂ ଗଜଦନ୍ତ ଭୂମିରେ ନର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରି ସେମାନଙ୍କର ନରବଳି (ମେରିଆ) ପ୍ରଥା ଉଠାଇ ଦେବାରୁ ୧୯ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ (୧୮୩୭—୧୮୫୭) କର ମେଳି ଖୁବ୍ ତେଜସ୍ବୀନ୍ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ଶାନ୍ତିକାମୀ କରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଜାଗରଣର ସ୍ପଷ୍ଟ ଧରଣ ବିଶୋଇ ପରିବାର । S. C. Macphersonଙ୍କ ଶ୍ରୀକ୍ଷାରେ—“a passionate love of Liberty.....and unconquerable resolution.” (1)

“ଦୋରା ବିଶୋଇଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ପରେ ପରେ ଏହି କର ମେଳର ନେତୃତ୍ବ ନେଇଥିଲେ ତାଙ୍କର ତେର ବର୍ଷର ସୁଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବିଶୋଇ । ପିତୃହତ୍ୟା ବ୍ରିଟିଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଖଡ଼୍ଗ ଧାରଣ କରି ସେ ଜଳଭୂମି ଓ ଗଜବଂଶର ସୁରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଣବଳି ଦେଇଥିଲେ ।” (2)

1. The Kandh rising of Baudh (1837—1856).
Dr. P.K. Mishra, Professor and Head Post Graduate Dept. of History, Sambalpur University.
2. “ଭାରତର ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଓଡ଼ିଶାର ସଂଗ୍ରାମୀଣଶ” —ପ୍ରବନ୍ଧ—“ଉତ୍କଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ” ୧୯୮୫ ଅପ୍ରେଲ—ଫୁ-୨୭ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଦାସ ।

ଭରତର ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ
କୁଳନାରେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ତ୍ୟାଗ ବାସ୍ତବିକ ବସୁଳ ଓ ବରଷ ।
ଅଜ୍ଞାନ, ଅବକାରଜ୍ଞ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ନିପୀଡ଼ିତ ବନ୍ୟା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ କ୍ଲେଷ ଶଶି-
ବିଖଣ୍ଡିତ ହୃତସର୍ବସ୍ବ ଆଦିବାସୀ ଜାତି ଭାରତର ସ୍ବାଧୀନତା ଲାଗି ଲଢ଼ୁ
ଲଢ଼ୁ ଦେଇ ଯେଉଁ ତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଗରଭବ୍ୟଞ୍ଜକ ସଂଗ୍ରାମ କରିଥିଲା, ତାହା
ଇତିହାସର ସ୍ବର୍ଣ୍ଣମୟ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ କରୁଥିବ ଏବଂ ଜାତିର ଦୁର୍ଗତ
ସମୟରେ ଉଦ୍‌ବିଷାତ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅସୀମ ଶକ୍ତି, ସାହସ
ଓ ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ପ୍ରତିଧ୍ବନିତ ହେଉଥିବ । “ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମିଷ୍ଠ
ସ୍ବର୍ଗାଦପି ଗଣସ୍ବର୍ଗୀ ।”.....

**ଦୋରା ବିଶୋଇଙ୍କ ପରେ ‘ମହାନ ବପ୍ଳବୀ ଚକର
ବିଶୋଇ’ଙ୍କ ପରିଚୟ :—**

ଓଡ଼ିଶାର ମହାନ ଐତିହାସିକ ଓ ସାମରିକ ପରମ୍ପରାରେ
‘ମହାବୀର’ ଚକର ବିଶୋଇ ‘ଧ୍ରୁବଚାରୀ’ ପରି ଏକ ସୁପରିଚିତ ନାମ ।
ଇଂରେଜ ଶାସନାଧୀନ ପରାଧୀନ ଉତ୍କଳର ମୁକ୍ତି ଲାଗି ଯେଉଁ କେତେ ଜଣ
ମହାନ ବପ୍ଳବୀ ଓଡ଼ିଶା ମାଟିରେ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଚକର ବିଶୋଇ ଥିଲେ ଅନ୍ୟତମ ।

ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ଅତିଷ୍ଠ ଦୋରା ସେତେବେଳେ ସମଗ୍ର
ଉତ୍କଳର ଜନଜୀବନ ଅଶାନଶ୍ଚାରୀ ଦୋରା ମୁକ୍ତିର ବାଟ ଖୋଜୁଥିଲା
ସେତେବେଳେ ‘ବପ୍ଳବୀ ଚକର’ ଏକ ବପ୍ଳବୀ ଓ ଆଗେୟ ପୌରୁଷ ନେଇ
ଦୁମୁସରର ଦନ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରୁ ଖୁସି ବ୍ୟାଘ୍ର ପରି ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।
ପ୍ରାଚୀନ ଦୁମୁସରର ମହାନ ସାମରିକ ପରମ୍ପରାକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରି ତାଙ୍କର
ଆବିର୍ଭାବ ଥିଲା ସେତେବେଳେ ଏହି ଜାତି ପାଇଁ ଏକ ବରଷ ଆଶ୍ବାସନା ।
ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଏକ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ, ସଂକଟମୟ ଓ ଦୃଢ଼ସନ୍ଧ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାଙ୍କର
ଆବିର୍ଭାବ ଆଣି ଦେଇଥିଲା ନିରାଶାର ଦନ ଅନ୍ଧକାରରେ ଆଶାର ଉଜ୍ଜ୍ବଳ
ଆଲୋକ ।

ଏ ଜାତିର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ସେ ଅପରିମିତ ବନ୍ଧନ ନେଇ ସିଂହ ଶିଶୁ ପରି
ଗର୍ଜନ କରିଥିଲେ—ବରଷ ବ୍ରତୀ ବାହ୍ୟ ଆମ ଜନ୍ମମାଟି ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଉ ।

ତକରାଜ ରଣ ଦୁଃଖର ସେ ଦିନ ଓଡ଼ିଶା ମାଟିର ଇଂରେଜ ଶାସକବର୍ଗଙ୍କୁ ଆତଙ୍କିତ କରିଥିଲା । ସେତେବେଳର ସ୍ୱପ୍ନ ଯଦି ତାଙ୍କର ସାର୍ଥକ ହୋଇଥାନ୍ତା ତେବେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଇଂରେଜ ଜାତି ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ଝାସ ଦେଇଥାନ୍ତେ, ନଚେତ୍ ଆରବ ସାଗର ବାଟ ଦେଇ ବ୍ରିଟିଶ ରାଜଧାନୀକୁ ଫେରି ଯାଇଥାନ୍ତେ । ତକରାଜ ସେହି ଦିବ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ସାର୍ଥକ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଏ ଜାତି ପାଇଁ ସୁଦୂରପ୍ରସାସ୍ୟ ଆଶାର ମୁକ୍ତିବାଣୀ ଶୁଣାଇ ଇତିହାସର ପୃଷ୍ଠାରେ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ରହିଗଲେ ।

ଏକ ମହାନ ବିପ୍ଳବରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରି ସେ ଘୁମୁସର, ବୌଦ୍ଧ କନ୍ୟାମାଳ ଓ ସୋନପୁରର ତେଲ ନଦୀ ଉପତ୍ୟକାରେ ହଜିଗଲେ । ତାଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହୀ ଆତ୍ମା ଅଶେଷ ପରି କେଉଁଆଡ଼େ ଭୁଲିଗଲା । ସେ ଏ ଜାତିକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି କେଉଁ ଅଜଣା ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଲୁଚିଗଲେ । ଘୁମୁସରର ଖର ବାହନୀ ତାଙ୍କୁ କାଳ କାଳ ଧରି ଝୁରୁଛି । କିନ୍ତୁ ତକରା ଏ ଜାତି ନିକଟରେ ଧ୍ରୁବ ତାରା ହୋଇ ରହିଗଲେ କାଳ କାଳ ପାଇଁ । ଇତିହାସ ସମୟସମୟେ ତକରାଙ୍କୁ ଭୁଲିବାକୁ ବସିଛି; କିନ୍ତୁ ସେ ଏ ଜାତିର ପାଣି, ପବନ ଓ ଓଡ଼ିଶା ମାଟିର ସାମରିକ ପରମ୍ପରା ଏକ ମାଇଲ ଖୁଣ୍ଟ ପରି କାଳ କାଳକୁ ଅମର ହୋଇ ରହିଗଲେ ।

ଦେଉଳେ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ଅତିବାହିତ ହୋଇଯିବା ପରେ ବି ଆଜି ମଧ୍ୟ ତକରା ଏ ଦେଶର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, ଜନଶ୍ରୁତି ଓ ଲୋକମୁଖରେ ତାଙ୍କର ଅସାମାନ୍ୟ ଗୌରବ ପାଇଁ ସ୍ୱପରିଚିତ । ଏହାହିଁ ଏକ ମହାନ ବିପ୍ଳବୀ ଉତ୍କଳୀୟ ଶରପୁଞ୍ଜବଙ୍କର ଏ ଜାତି ନିକଟରେ ସାମାନ୍ୟତମ ପରିଚୟ ମାତ୍ର ।

ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ଆଧାରିତ ଜନ୍ମ ବିବରଣୀ :—

ଜନ୍ମ ପରମ୍ପରାଗତ ବିପ୍ଳବୀ ବଂଶଧର ଓ ବିପ୍ଳବ ଯଜ୍ଞରୁ ମହାନ ବିପ୍ଳବୀ ତକରା ବିଶୋଇଙ୍କର ୧୮୨୩ ମସିହାରେ ଶୁଭ ଜନ୍ମ ହୁଏ ପବନ ଶାମ୍ବ ଦଶମୀର ମଧ୍ୟରାତ୍ରିରେ । ଏହି ତିଥିରେ ତକରାଜ ଜନ୍ମ ବୋଲି ଘୁମୁସର ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ସଂଗୃହୀତ । (୧)

୧ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଘୁମୁସର ରାଜବାଟୀର ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ସଂଗୃହୀତ ।

କୌଣସି କାରଣରୁ ଭଞ୍ଜ ରାଜବଂଶଙ୍କ ସହ ମତାନ୍ତର ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ପିତା ଭଞ୍ଜ ବଂଶର ମୁଖ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ମହାନ୍ ଯୋଦ୍ଧା ଦୋରା ବଣେଇ ଦୁମୁସର ରାଜଧାନୀ କୁଲଡ଼ଗଡ଼ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ତୋରାବାଡ଼କୁ ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ । ଦୁମୁସର ରାଜ୍ୟର ସୀମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏକ ଛୋଟ ପଲ୍ଲୀ ଗାଁ ତୋରାବାଡ଼ରେ ଚକରାଙ୍କର ଆବର୍ତ୍ତାବ ଥିଲା ଏକ ତମକପ୍ରଦ ଘଟଣା । ଯେତେବେଳେ ଦୋରା ବଣେଇ ବ୍ରୀଟିଶଗଣ୍ଡ ସହଯତ ସଗ୍ରାମ କରି ଆକସ୍ମିକଭାବରେ ନିଖୋଜ ହୋଇଥିଲେ, ସେତିକିବେଳେ ଯୋଗଜିଲ୍ଲା ଚକରାଙ୍କର ଆବର୍ତ୍ତାବ ଘଟିଥିଲା । ଦୋରା ବଣେଇଙ୍କର ନିବାସିତ ପରିବାର ଏହି ପଲ୍ଲୀରେ ନେଇଥିଲେ ଏକ ନିରାପଦ ଆଶ୍ରୟ । *

ଦେଶ ପାଇଁ ଓ ଦୁମୁସର ରାଜ୍ୟର ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ସର୍ବସ୍ବ ବଳ ଦେଇ ଦୋରାଙ୍କ ପରିବାର ଶେଷରେ ପ୍ରତାପୀ ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜଙ୍କଠାରୁ ଉପହାର ପାଇଥିଲେ ନିବାସନ ଓ ଅରଣ୍ୟବାସ । ଭଞ୍ଜ ରାଜବଂଶର ମହାନ୍ ସେନାପତି ଓ ମୁକ୍ତି ଯୋଦ୍ଧା ଦୁମୁସରର ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ଶେଷରେ ରାଜକୀୟ ବଳାସ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସପରିବାର ଗୁଳି ଆସିଥିଲେ ଘନ ଜଙ୍ଗଲକୁ । ଏହି ଅନ୍ଧକାର ଅରଣ୍ୟ ଦୋରା ପରିବାରଙ୍କୁ ଏକ ରକ୍ତ ଶଯ୍ୟା ନେବାରେ ପ୍ରଭେଦିତ କରିଥିଲା । ଦୋରା ବଣେଇ ନିଜର ପରିବାରକୁ ତୋରାବାଡ଼ରେ ଛାଡ଼ି କନ୍ଧବାହିନୀକୁ ସୁସ୍ଥଗଠିତ କରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପ୍ଳବର ଶଯ୍ୟା ନେଇ ସଗ୍ରାମରେ ଝାସ ଦେଇଥିଲେ ।

ଏପରି ଏକ ଦଢ଼ସନ୍ଧ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଓ ଦୋରାଙ୍କ ଗର୍ଭବିନ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତାଙ୍କ ପରିବାରକୁ ଉଦ୍ଧୃଳ କରି ଉତ୍କଳମାତାଙ୍କ କୋଳକୁ ପୂରଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ କୁଆଁ କୁଆଁ ରଡ଼ିରେ ତମସାଛନ୍ଦ ବନଭୂମିକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରି ଆସିଥିଲେ ଏହି ନବଜାତ ସନ୍ତାନ ଚକରା । ଚକରାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଥିଲା ନିବାସିତା ମାତାଙ୍କ ପାଇଁ ଆଶା ଓ ସାନ୍ତ୍ବନା । ଯେପରି ମେଘ ମାତାଙ୍କ କୋଳରେ ଶିଶୁ ପିଣାକ୍ ଓ ବଦନା ଦେବୀଙ୍କ କୋଳକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଆବର୍ତ୍ତାବ ଘଟିଥିଲା କୃଷ୍ଣଙ୍କର, ସେଦିନ ଠିକ୍ ସେହିପରି

* ‘ଚକରା ବଣେଇ’—ସ୍ବପ୍ନ ଜୀବନକାହାଣୀ—ପୃ-୩ ବିବେକାନନ୍ଦ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ।

ନିବାସିତା ଜନମା ଓଠରେ ହସ ପୁଟାଇ ଚକର ଅପୁବ ଆନନ୍ଦର ଝରଣା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ।

ସଂଗ୍ରାମର ଝଲକ ଭିତରେ ବାଲ୍ୟକାଳ :—

ଏକଲବ୍ୟ ରାଜପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ଶିକ୍ଷାଲାଭରୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇକି ଦ୍ଵାରା ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଯେପରି ଜଣେ ଶାର ରୂପେ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଥିଲା; ସେହିପରି ରାଜ ପରିବାରଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ରହି ଗୁରୁ ଦର୍ଶନ ଏବଂ ଶିକ୍ଷାଲାଭରୁ ପୁରା ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଉତ୍କଳମାତାର ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସନ୍ତାନ ଓ ଶାର ରୂପେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇ ପାରିଥିଲା ସେ ଦିନର ସେହି ଶିଶୁ ଚକର ।

ଏକୋଇର ବଳା ବଢ଼ିକେଶନ ପରି ଚକର ଥିଲେ ଦୋରାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ । ଅନାମଧ୍ୟେୟ ଆଦିବାସୀ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଶୁଦ୍ର ପଲ୍ଲୀ ଗାଁ ତୋରାବାଡ଼ିରେ ଚକରଙ୍କ ବାଲ୍ୟ ଜୀବନ ଓ କୈଶୋର ଅତିବାହିତ ହୋଇଥିଲା । ସାହସ ଓ ନିର୍ଭୀକତା ତାଙ୍କ ବାଲ୍ୟ ଜୀବନରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା ପଡ଼ୁଥିଲା । ତୋରାବାଡ଼ିର ସେହି ଘନ ଜଙ୍ଗଲ ଥିଲା ତାଙ୍କ କୈଶୋରର ଚାରିପଟୁ ।

ଶିକ୍ଷା, ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ବିବର୍ଜିତ ଏକ ଆଦିବାସୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଚକରଙ୍କ ବାଲ୍ୟ ସାଥୀ ଥିଲେ କନ୍ଦ ଓ ସଉରା ପଲ୍ଲୀର ବୁଢ଼ୁଷ୍ଟ ଉଲଗ୍ନ ବାଳକଗଣ । ସେଇମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସେ ବାଲ୍ୟ ଜୀବନ କ୍ଷୀଡ଼ାକୌତୁକରେ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ । ଅନେକବାର ବ୍ୟାଧି ଶାବକ ସହିତ ଚକରଙ୍କର କ୍ଷୀଡ଼ା ନୈପୁଣ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥିଲା । ଏବେ ଏପରି କାହାଣୀ ଚକରଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମୁଖରୁ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ ।

ଗକୁଳାଙ୍କ ଶିଶୁ ପୁତ୍ର ଭରତ ଜଙ୍ଗଲର ସିଂହ ଶିଶୁ ସହିତ ଖେଳିବାର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ମହାରାଜ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ଯେପରି ବିସ୍ମିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହି ଶିଶୁ ଏକ ଶାର ହେବ ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିଥିଲେ, ସେହିପରି ଚକରଙ୍କ ବାଲ୍ୟଜୀବନର ଅନେକ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ ଦିନେ ସେ ଶାର ଓ ନିର୍ଭୀକ ହେବେ ବୋଲି ପରିଚୟ ମିଳୁଥିଲା ।

ତାଙ୍କର ବାଲ୍ୟ ବୟସରେ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ସାହସିକତା, ଦୃଢ଼ଚିତ୍ରତା ଓ କଷ୍ଟସହିଷ୍ଣୁତା ଆଦି ଗୁଣଗୁଡ଼ିକର ପରିଚୟ ପାଇଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହି ବାଲ୍ୟ ସାଥୀମାନେ ହିଁ ତାଙ୍କର ବିଶୁଦ୍ଧ ସହଚର ଓ ଚକ୍ରବାକ୍ ବିଦ୍ରୋହୀ ବାହିନୀର ଯଥାର୍ଥ ସୈନ୍ୟ ଥିଲେ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଏହି ବିଦ୍ରୋହୀ ବାହିନୀର ସୈନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ପାଞ୍ଚଶହରୁ ଅଧିକ ଟପି ଯାଇଥିଲା । ସେ ଏହି ବଳଷ୍ଟ କର ସୁବଳ-ମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ ଦେଇ ରଣପୁର, ଖୋର୍ଦ୍ଧା, ଦଶପଲ୍ଲୀ, ପିପିଲି ଓ ପୁରୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ବ୍ରିଟିଶ ବାହିନୀ ସହିତ ମୁକାବିଲା କରିଥିଲେ । ସେ ବୌଦ୍ଧ କନ୍ଧମେଳ (୧୮୩୫-୧୮୫୭)ର ନେତୃତ୍ବ ନେଇ ଗରିଲ ସୁଦ୍ଧରେ ଇଂରେଜୀ ଫ୍ରୋଙ୍କ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ ଘଟାଇ କନ୍ଧମେଳର ପରାଜୟ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଥିଲେ । ଶିଶୁ ଚକ୍ରବାକ୍ ଭିତରେ ଏହି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିନେ ସେ ସାରା ଉତ୍କଳ ଓ ଭାରତର ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମ ବେଳେ ଇଂରେଜ ବାହିନୀ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କରି ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠାରେ ଅମର ହୋଇ ରହିଯିବ, ଏ କଥା କଲ୍ପନାତ୍ମକ ଥିଲା ।

ଦେଶ ବିରୋଧୀ ଶୂନ୍ୟ ଅନୁପସ୍ଥିତି ଶିଶୁ ଚକ୍ରବାକ୍ ପ୍ରାଣରେ ଗଭୀର ଆଘାତ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଚକ୍ରବାକ୍ ବାଲ୍ୟଜୀବନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଷାଦମୟ ଥିଲା । ପିଲାଦିନରୁ ପିତୃସ୍ନେହରୁ ବଞ୍ଚିତ ଚକ୍ରବାକ୍ ହୃଦୟ ପିତୃଶ୍ରଦ୍ଧା ପାଇଁ ହାହାକାର କରି ଉଠୁଥିଲା । ତା ସାଙ୍ଗକୁ ପାରିବାରିକ ଅସ୍ଥିରତା ଓ ମାଆଙ୍କ ଆଖିରେ ଲୁହର ବନ୍ୟା ଦେଖି ଚକ୍ରବାକ୍ କୈଶୋର ଜୀବନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖରେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଥିଲା । ତଥାପି ସମସାମୟିକ ବିପ୍ଳବର ପଦଧ୍ବନି ଓ ପିତାଙ୍କ ଆଗେୟ ପୌରୁଷର ଲେନହର୍ଷଣକାଣ୍ଡ କାହାଣୀ ଲୋକମୁଖରୁ ଓ ଜନମାଙ୍କଠାରୁ ବାରମ୍ବାର ଶୁଣି ତାଙ୍କ କୋମଳ ମନରେ ବିପ୍ଳବର କାଟ ଅତି କମ୍ ବୟସରେ ଫଟିଥିଲା ।

ଶିବାଜୀଙ୍କ ପରି ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଚକ୍ରବାକ୍ ବିପ୍ଳବର ପଥକୁ ଆବୋରି ନେଇ ତା'ର ପରିଶ୍ରମରେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଜଣେ ମହାନ୍ ବିପ୍ଳବୀ ଭାବରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିବାର ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖିଥିଲେ । ପିତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ପ୍ରେରଣା ଥିଲା ତାଙ୍କ ଆଗାମୀ ବିପ୍ଳବୀ ଜୀବନ ପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ପଥ ।

ଫଳରେ ତୋରାବାଡ଼ର ଘନ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ସେ ସିଂହ ଶିଶୁ ପରି ଗଢ଼ିହୋଇ ଉଠିଲେ ।

ବାଲ୍ୟକାଳ ଅତିହୀନ ହେବା ପରେ ଚକରାଜ କୈଶୋର ଜୀବନ ଥିଲା ତାଙ୍କ ବିପ୍ଳବ ଜୀବନର ପୂର୍ବାଭାସ । ଧନୁର ରାଜନା, ବାଡ଼ି ଦୁରାଇବା, ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ ଖେଳିବା, ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରି ଶିକାରୀ-ମାନଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇବା ଇତ୍ୟାଦି ଦୁଃସାହସିକତାର ଅନୁଭୂତି ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ସାହସୀ ଗର ଭାବେ ପରିବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ଗଢ଼ି ତୋଳିଥିଲା ।

ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ପଥେ :—

ଦୁମୁସର ଭଞ୍ଜ ରାଜବଂଶ ସହ ଘର୍ଷିତ ଦିନର ଘନିଷ୍ଠତା ଓ ସମ୍ପର୍କକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଶୟତା ଯୋଗୁଁ ଚକରାଜ ପିତା ଦୋରା ବିଶୋଇ ସପରିବାର ଦୁମୁସର ରାଜଧାନୀ କୁଲଡ଼ଗଡ଼ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଘନ ଜଙ୍ଗଲ ଚରିତ୍ରୀ ଆଦିବାସୀ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ପଲ୍ଲୀ ଗାଁ ତୋରାବାଡ଼ରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ଏହି ତୋରାବାଡ଼ର ନିବାସିତ ଜୀବନ ଥିଲା ଚକରାଜ ପାଇଁ ଏକ ଦୁଃସମୟ ।

ମାଆଙ୍କର କରୁଣ ସମ୍ବେଦନା, ପାରିବାରିକ ଅଶାନ୍ତି, ଅସ୍ଥିରତା ଓ ନିରାଶ୍ରୟତା ପରିବାରରେ ଚକରାଜ ଜୀବନ ଥିଲା ହା-ହୁତାଶମୟ ପୁଣିଆମା ଭଳି ଆଗେୟ ଶିଳା । ଏଣୁ ଚକରାଜ ପିଲାଟି ଦିନରୁ ସମସ୍ତ ପାରିବାରିକ ପ୍ରାରୁର୍ଥ୍ୟ ଓ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ ଥିଲେ । ଭିତରର କୋମଳତା ହିମାଳୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ବାହ୍ୟ କର୍ମମୟ ଜୀବନକୁ କଠୋର ରୂପରେ ଆତ୍ମ-ପ୍ରକାଶ କରାଇଥିଲା ।

। ଚକରାଜ ପିତା ଦୋରା ବିଶୋଇଙ୍କ ବଳିଷ୍ଠ ନେତୃତ୍ୱରେ ଅତିଷ୍ଠ ବ୍ରତୀ ବାହିନୀ ପୁରୁଷ ହିଂସାରେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ ପ୍ରତିଶୋଧପରାୟଣ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ଦୋରା ବିଶୋଇଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ତିନି ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ଘୋଷଣା କରାଯାଇଥିଲା । ଦୋରା ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ରହିଯାଇଥିଲେ । ସେହି ଆହୋଶ ନେଇ ବ୍ରତୀ ବାହିନୀ ଆଳ ଖୋଜି ବୁଲୁଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପରିବାର ପ୍ରତି ସତର୍କ ଥିଲେ ।

କନ୍ଧ ମେଲିର ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥାରେ ଦୋରାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ, ତାଙ୍କ ପରିବାରର ଅନ୍ୟମାନେ ବିପ୍ଳବକୁ ବଞ୍ଚାଇ ଶାନ୍ତର ରୂପେ ଆସିଗଲେ ନେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତକରା ଏହି ବିପ୍ଳବରେ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ଝାସ ଦେଇଥିଲେ । ତକରାଙ୍କ ପରିବାରରୁ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ବିଦ୍ରୋହରେ ଝାସ ଦେଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ତାଙ୍କର କକା ବକ୍ସି ବଂଶୀର ଓ ତାଙ୍କର ପୁଅ ନନ୍ଦ ଓ ଖେ ବଂଶୀର । ଫଳରେ ସମଗ୍ର ପରିବାର ବିଦ୍ରୋହର ମାଡ଼ିଥିବା ବେଳେ ତକରାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ମନେବୁଝି ତାଙ୍କୁ ବିପ୍ଳବ ଆଡ଼କୁ ଟାଣି ନେଇଥିଲା ।

ଦେଶଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ ସେତେବେଳେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଏବଂ ତାଙ୍କର ବାହିନୀକୁ ସମର୍ଥନ ପୂର୍ବକ ଅସାଧାରଣ ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଉଥିଲା । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟମୂଳକ ସାହାଯ୍ୟ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଜୟଲଭର ପଥ ପରିସ୍କାର କରି ଦେଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ସେହିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଂଶୀର ପରିବାରର ସମସ୍ତ ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କୁ ଇଂରେଜମାନେ ଜବତ କରି ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦେଇଥିଲେ । ଏପରିଭାବରେ ତକରାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ତାଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହୀ ପରିବାରବର୍ଗ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ପାଇବା ବେଳେ ତାଙ୍କର ବୟସ ମାତ୍ର ତେର ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ବୟସ କମ୍ ଥିବା ହେତୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ସେ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଥିଲେ । ନିର୍ମମ, ପିତାତ୍ୟାଗୀ ହତ୍ୟା, ପିତୃଶୂନ୍ୟ ଖାଦନ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣରେ ଉଲ୍ଲୁକା ଓ ଭୂମିକର୍ମର ସ୍ମରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ଫଳରେ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଥିବା ତକରାଙ୍କ ଖାଦନର ଗତିଧାରା ହୋୟାଂ ହୋ ନନ୍ଦ ପରି ଭୟଙ୍କର ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ବ୍ରିଟିଶ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରିବାରର ସମସ୍ତଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବା ପରେ ସେ ପାରିବାରିକ ବ୍ୟୟନରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିଥିଲେ । ପରିବାରର ଅବଶିଷ୍ଟ ସଭ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ସମସ୍ତ ମୋହ ତାଙ୍କୁ କମ୍ ବୟସରେ ବୁଝାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏଣୁ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ତାଙ୍କର କର୍ମମୟ ଖାଦନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ପରିବାରସ୍ଥାନ ହୋଇଯିବା ପରେ ସେ ସମଗ୍ର ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କୁ ନିଜର ପରିବାରଭୂକ୍ତ କରି ନେଇଥିଲେ । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କର ଗଲଗ୍ରହ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ସମୟ ଥିଲା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଜାତି ତଥା ଜଳଭୂମି ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ ।

ନିଷ୍ଠୁଳ ବୈବାହିକ ଜୀବନ :—

ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଅବଦାନର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ । କପୁଟବାଇ ଥିଲେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଶକ୍ତିର ଉତ୍ସ । ସ୍ତ୍ରୀ ଜୀବନର ସାର୍ଥକତା— ନାଶିଜୀବନର ଧର୍ମ, ପ୍ରଲେଭନ ଓ ଦୈନିକ ମିଳନ ଉପରେ କେବଳ ପର୍ଯ୍ୟ-ବସିତ ନୁହେଁ । ସହକର୍ମିଣୀ, ସହଯାଯିତ୍ରୀ ହିସାବରେ ପୁରୁଷର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଙ୍ଗ ରୂପେ ପରିଚିତ ହିଁ ବାସ୍ତବ ନାଶ । ତକରା ବିଶୋଇଙ୍କ ବୈବାହିକ ଜୀବନ ଥିଲା ସେହିପରି ଏକ ଶିବ ଓ ଶକ୍ତିର ମିଳନ ଦ୍ୟୋତକ ।

ତକରାଙ୍କ ଜୀବନ ଯେପରି ବିଚିତ୍ର ଓ ରହସ୍ୟମୟ, ତାଙ୍କର ବିବାହ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଏକ ଉଦ୍ଭଟ ସଂଯୋଜନାର ଭିତ୍ତିଭୂମି । ସେ ବିବାହ କରିଥିଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ ବୈବାହିକ ଜୀବନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ନଥିଲେ । ମାତ୍ର ସାତବର୍ଷ ବୟସରେ ତାଙ୍କର ଆକର୍ଷିତ ବିବାହର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନେଇ-ଥିଲେ ପିତୃବ୍ୟ ବକ୍ସି ବିଶୋଇ । ଏକ ଅପରିଚିତା ଜଙ୍ଗଲ ନିରାଶ୍ରୟା ବାଲିକା ସହ ତକରାଙ୍କ ବିବାହ ସ୍ଥିରକୃତ ହୋଇଥିଲା ।

ଛୋଟ ବାଲିକାଟିକୁ ପିତୃବ୍ୟ ଘନ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରୁ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଉଦ୍ଧାର କରି ଆଣି ନିଜ ଯତ୍ନରେ ଲଳନ ପାଳନ କରିଥିଲେ । ଏହି ପାଳିତା କନ୍ୟାର ନାମ ଥିଲା ‘ତାରକା’ । ତାରକା ମନ୍ଦ୍ର-ତନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଲଭ କରିଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଆଦିବାସୀ ସାମାଜିକ ଶକ୍ତିରେ କନ୍ଦବସ୍ତ୍ରରେ ତାରକା ସହ ତକରାଙ୍କ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା ।

ବିବାହ ବେଳକୁ ତକରାଙ୍କ ବୟସ ଥିଲା ମାତ୍ର ବାରବର୍ଷ । ଏହି ବିବାହର ପରେ ପରେ ତାଙ୍କ ପରିବାର ଧୃସ୍ତ ବିଧୃସ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ପିତା ତ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ପୁଣ୍ୟରୁ ନିଖୋଜ ଥିଲେ । ପରିବାରର ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ-ମାନେ ମଧ୍ୟ ଧସି ହୋଇ ଇଂରେଜ ଶାସକ ହାତରେ ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କରି ସାରିଥିଲେ । ଏଣୁ ବୈବାହିକ ଜୀବନର ମଧୁମୟ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ପୁଣ୍ୟ ସେ ଖାଲି ବିପ୍ଳବର ଭୂମିକାରେ ଅବଗର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ ।

ଦୈବର ସଂଯୋଗରେ ବାହର ଗତିପଥ, ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଥିଲା । ତାରକା ଥିଲା ତକରାଙ୍କ ଯୌବନର ବଳିଷ୍ଠ ସାମରିକ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ । ସଂଗ୍ରାମରତ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ଅସୁସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ଲୁଚି ଲୁଚି ଛଦ୍ମ ବେଶରେ ସେବା କରିଛି ସେ; ବିପ୍ଳବୀ ସ୍ଵାମୀଙ୍କର ସହାୟତା ପାଇଁ ଜଙ୍ଗଲ ଜଙ୍ଗଲ ଦୂର ବୁଲିଛି । ବିଦ୍ରୋହୀ ସହ-କର୍ମୀଙ୍କୁ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ଇଚ୍ଚିତରେ ବେଷେଇ କରି ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇଛି ଓ ତାଙ୍କର ସେବା ମଧ୍ୟ କରିଛି । ସ୍ଵାମୀଙ୍କର ସାମରିକ ବିଦ୍ରୋହରେ ଜଣେ ସହ-ଯୋଗିନୀ ଭାବରେ ସବୁକାମ ତୁଲାଇଛି ।

କରମାଳ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଚଳିତ ଆଦିବାସୀ ଚିକିତ୍ସା ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଉପାସନାରେ ତାରକାର ଅସାଧାରଣ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ତକରାଙ୍କୁ ଏକାଧିକ ଥର ମୃତ୍ୟୁ ଓ ବିପଦ ମୁଖରୁ ବଞ୍ଚାଇ ଥିଲା । ତକରାଙ୍କୁ ନେଇ ଯେତେକ ଜନଶ୍ରୁତି ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମୁଖରେ ଶୁଣାଯାଏ, ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ଶୁଣାଯାଏ ତାରକାକୁ ନେଇ । ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପୁଷ୍ପ ପାରଣା ଥିଲା ଯେ ତକରା ଓ ତାରକା ଶିବ ଓ ଶକ୍ତିର ଅବତାର । ଏହିପରି ଅନେକ ପାରଣା ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ରହିଯାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ସେ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଏକତ୍ର ଦର୍ଶନ କରିବା ପୁଣ୍ୟକର୍ମ ବୋଲି ବିଚାର କରାଯାଉଥିଲା । ଅତୀତ ଭାବରେ ଗରିଲା ଯୁଦ୍ଧ ହେତୁ ଇଂରେଜମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ବଣାଘର ବଣବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ରହିଯାଇଛି ।

ବିଦ୍ରୋହର ସ୍ମୃତି :—

ତକରା ବିଶୋଇଙ୍କ ଜନ୍ମର ବାଇଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଦୁମୁସର ରାଜ୍ୟ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ରଣସେସରେ ପରିଣତ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ସେତେବେଳର ରାଜା ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ନେତୃତ୍ଵରେ ପାରକା ଖେମଣ୍ଡିର ରାଜା ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଓ ଓ ବିଜୟ ନଗର ରାଜା ମଣି ଦେଓ ପ୍ରଭୃତି ମିଶି କେତେକ ଜମିଦାରଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମିଳିତ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ପରିସ୍ଥିତି ଅସମ୍ଭାଳ ହେବାରୁ ବ୍ରହ୍ମିଣ ସରକାର ଏହି

ବଦ୍ରୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ଲେଫ୍ଟନାଣ୍ଟ କର୍ଣ୍ଣେଲ ସିଂଧୁଙ୍କୁ ପଠାଇ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆୟତ୍ତ କରିଥିଲେ ।

ଶେଷରେ ବଶୋଇମାନଙ୍କ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିରୋଧ ଫଳରେ ବର୍ତ୍ତିତ ବାହମା ସଗ୍ରାମ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ ଏବଂ ଦୁମୁସର ରାଜଧାନୀ “କୁଲଡ଼” ପାଇକମାନଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ିଲା । ୧୮୩୧ ମସିହାର ଏହି ବଦ୍ରୋଦ୍ଧ କେବଳ ବଶୋଇ ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ଦୁମୁସର ଅଞ୍ଚଳରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ଥିଲା ।

ଗଞ୍ଜାମଠାରୁ ଦୁମୁସର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ବଶୋଇ ବଦ୍ରୋଦ୍ଧାଙ୍କୁ ଦମନ କରି ଶାନ୍ତ ଆଣିବା ସକାଶେ ଜର୍ଜ ରସେଲ ସ୍ପେଶାଲ କମିଶନର ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ସେ ବଦ୍ରୋଦ୍ଧ ନେତା ‘ମୋତିଆ ପାଣ୍ଡୁ’ଙ୍କୁ କରାଯୁକ୍ତ କରିବାରେ ବିଫଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

୧୮୩୪ ମସିହା ବେଳକୁ ଜେରଜୀ ବଶୋଇଙ୍କ ବିଶ୍ଵାସ ଘାତକତା ଯୋଗୁ ବଣିଷ୍ଠ ବଦ୍ରୋଦ୍ଧାମାନେ ଧରାପଡ଼ିଲେ ଓ ଇଂରେଜ ବାହମା ଦ୍ଵାରା ରୂପ ଗୋଡ଼ା ଓ ଲବଣ୍ୟ କୋଟାଠାରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଲେ । ବଶୋଇ ମେଣ୍ଟ ଗୁଳି ପଡ଼ିଲା । ବନ୍ଦୀ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଚାର ହୋଇ ୧୮୩୪ ମସିହା ଫେବୃଆରୀରେ ରାୟଗଡ଼ା ଓ ଲବଣ୍ୟ କୋଟାଠାରେ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଫାଣି ଦିଆଗଲା ।

ଇଂରେଜମାନେ ଦୁମୁସର ରାଜ୍ୟରେ ବାକିଆ ପାଉଣା ଆଦାୟର ଜୁଲମ କରି ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଦଖଲ ନେଇ ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ଏହି ସ୍ଥାନ ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ ୧୮୩୧ ମସିହାରୁ ୧୮୩୫ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୁଲିଥିଲା । ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏହି ସଗ୍ରାମର ଦାୟିତ୍ଵ ନେଇଥିଲେ ଚକରାଜ ପିତା ଦୋରା ବଶୋଇ ।

ମେରିଆ ବଳ ନାମରେ କରମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବା ଥିଲା ଇଂରେଜ-ମାନଙ୍କର ଦୃଶ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ । ୧୮୩୫ ମସିହାରୁ ୧୮୫୭ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ବଦ୍ରୋଦ୍ଧ ଏବେ ପ୍ରବଳ ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲା ଯେ ଇଂରେଜମାନେ

ଭଦ୍ରବରା ହୋଇ କାପଟେନ୍ ଉଇଲିୟମ୍ ମେକଫର୍ସନ୍‌ଙ୍କୁ ପଠାଇ ପ୍ରେଶାନ୍ତିକ ଦମନ ଲାଳା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ।

କିଶୋର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଧର୍ମମାର ରକ୍ତ, ହୃଦୟର ଆବେଗ, ମନର ହୋପ, ଭୁଜର ଶକ୍ତି ଏକା ବେଳକେ ତାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ମୁଖକୁ ଠେଲି ନେଇଥିଲା । ୧୮୩୭ ମସିହା ବେଳକୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଲୁଣ୍ଠନ, ଅତ୍ୟାଚାର, କରପୀଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି ଅତିସୈବୁଷି ପାଇଥିଲା । ବହୁ ବିଦ୍ରୋହୀ ଓ ଶରମାନଙ୍କୁ ଫାଣି ଦିଆ ସରିଥିଲା । ବହୁଦିନ ଧରି ଦୁମୁସର ବାହିନୀର ନେତୃତ୍ୱରେ ସଂଗ୍ରାମ କରି ପରଶେଷରେ ପିତା ଦୋରା ବିଶୋଇଙ୍କ ନିଶାନ ଘଟଣା ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ମନରେ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଥିଲା । ସେ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ପିତାଙ୍କ ସନ୍ଧାନ ପାଇ ନଥିଲେ ।

ଏଣେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପ୍ରକଳ ଆକ୍ରମଣରେ ଧରାହୋଇ ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡ ପାଇ ସାରିଥିଲେ ତାଙ୍କର କକା ଓ କକାପୁଅ ଭାଇମାନେ । କକା ବକ୍ସି ବିଶୋଇ ଏବଂ ବଡ଼ଭାଇ ଶଙ୍ଖ ଓ ନନ୍ଦଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡ ତାଙ୍କ ଶର ମନକୁ ଦୋହଲେଇ ଦେଇଥିଲା । ଏହି ବିଦ୍ରୋହରେ ସଫୁଲ୍ ଅନେକ ପରିବାର ଆତ୍ମୀୟ ବନ୍ଧୁ ଧରାପଡ଼ି ଅକାଳରେ ଇଂରେଜଙ୍କ ହାତରେ ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ସାରା ରାଜ୍ୟରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅସନ୍ତୋଷର ବହୁ ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରି ସାରିଥିଲା ।

ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁମୁସର ରାଜ୍ୟର ଦୋରା ବିଶୋଇଙ୍କ “ବିପ୍ଳବୀ ସଂଗଠନ” ନେତୃତ୍ୱ ଅଭାବରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରଷ୍ଟ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେନାପତି ବିପ୍ଳବୀ ସେନାବାହିନୀ ଆଉ ବେଶି ଦିନ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ନିଃସହାୟ ବିପ୍ଳବୀ ଆଦିବାସୀ ନିରାଶ ଓ ନିଷ୍ଠା ଯୁ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ନୂତନ ନେତା ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ସେହି ଶର ମାଟିର ଆଉ ଆଗ୍ରହ ରହିଲା ନାହିଁ । ଶତ୍ରୁ ରକ୍ତ ପାନ ସକାଶେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଏକ ସୁଦ୍ଧି କାମନାରେ ପଡ଼ି ରହିଲା ।

ଜଳ୍ପମାଟିର ଏଇ ଚରମ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ପିତା ଓ ପିତୃବ୍ୟ ସମେତ ଅନେକ ଆତ୍ମୀୟଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ଓ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ଚକ୍ର

ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ତାଙ୍କର ଅମିତ ପରାକ୍ରମ ବ୍ୟବସ୍ଥାନ ନିର୍ବାହନ
ପରି ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କୁ ପ୍ରାକ୍ତ କରବା ପାଇଁ କୌଣସି ବାଧା ନ ମାନ
ପ୍ରଶ୍ନର ବେଳରେ ଆଗେଇ ଆସିଲା । ଚକରାଙ୍କ ବିପ୍ଳବୀ ପ୍ରାଣ ବିଦ୍ରୋହର
ଅଗ୍ନି ଶିଖାରେ ଝାସ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲା । ଅନନ୍ତ କାଳର ଶ୍ରୋତ
ଭିତରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନନୌକାର ଦିଗ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଠିକ୍ ବାଟରେ
ଗତି କଲା ।

କୁରୁ-ପାଣ୍ଡବ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ପରି ମାତ୍ର ଚଉଦବର୍ଷ ବୟସରେ
ଚକରା ପ୍ରତିହଂସାପରାୟଣ ହୋଇ ବିଦ୍ରୋହୀ ସାଜିଲେ । ପିତାଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ
ବିପ୍ଳବକୁ ସ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଓ ଦୁମୁସରର ଘର୍ବ ଦିନର ମନ୍ତ୍ରର ବିଦ୍ରୋହକୁ
ଆଗେଇ ନେବାପାଇଁ ସେ ବନ୍ଧପରିକର ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଜନ୍ମଭୂମି
ଦୁମୁସରର ମୁକ୍ତିପାଇଁ ସେଦିନ ବିଦ୍ରୋହର ବଳିଶପଥ ନେଇ ଥିଲେ ଚକରା
ବିଶୋଇ । ବିଦ୍ରୋହୀ ବିଶୋଇ, କନ୍ଧ ଓ ସଉରାମାନଙ୍କୁ ସଂଗଠିତ କରି
“ମୁକ୍ତିସେନା ବାହିନୀ” ଗଢ଼ି ସେମାନଙ୍କ କାନରେ ଫୁଙ୍କି ଥିଲେ ମୁକ୍ତିର
ମନ୍ତ୍ର ।

ବିପ୍ଳବୀ ଚକରାଙ୍କ ସାମରିକ ସଂଗଠନ ଓ ରଣ କୌଶଳ :—

ଶିବାଜୀଙ୍କର ପାହାଡ଼ ଆଦିବାସୀ ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀ ସେପରି ମୋଗଲ
ଦରବାରରେ ରୁଷ୍ଟିଲା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା, ସେହିପରି ସୁସଭ୍ୟ ଓ ମାରଣାତ୍ମକ
ତାଲିମ ପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ରୀଟିଶ ବାହିନୀକୁ ଚକରାଙ୍କ ଅସଭ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ମୁକ୍ତିସେନା
ଗରିଲା ଯୁଦ୍ଧର କୌଶଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ପ୍ରମୁଦିଭୂତ କରି ଦେଇଥିଲା ।
ଇଂରେଜମାନେ ଚକରାଙ୍କ ଏତାଦୃଶ ଯୁଦ୍ଧ ମାତ୍ର ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କୁ ହାଇଦର
ଅଲୀଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା କରିଥିଲେ । ରଣସ୍ଥର କାଣ୍ଡ ପରେ ଚକରାଙ୍କ
ସାମରିକ ଶକ୍ତି ଓ ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳ ସେତେବେଳେ ଇଂରେଜ ପାଲିଆମେଣ୍ଟର
ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ।

ବିପ୍ଳବୀ ଚକରାଙ୍କ ସାମରିକ ସଂଗଠନ ଅତି ବିରାଟ ଧରଣର ଥିଲା ।
ତାଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ସଂଗଠନ ଶକ୍ତି ଖୁବ୍ କମ୍ ଦିନରେ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ବିଦ୍ରୋହୀ
ସେନା ବାହିନୀର ସେନାପତି ରୂପେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲା । ପିତା ଦୋରା

ବିଶେଷ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବା ପରେ ପରେ ଦୁମୁସରର ମୁକ୍ତିକାମୀ ବ୍ରୋହ୍ମ ସେନା ଏକ ସଫଳ ନେତୃତ୍ବର ଅପେକ୍ଷାରେ ଥିଲେ । ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ପତ୍ନୀ ଚାରକା ମଧ୍ୟ ସେନାର ଦାୟିତ୍ବ ମଝିରେ ମଝିରେ ଭୁଲିଥିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଣ ହଜାର ବ୍ରୋହ୍ମମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରେରଣା ଖେଳାଇ ଦେଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଦୁମୁସରର ବ୍ରୋହ୍ମ ପ୍ରଜାବର୍ଗ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ନେତୃତ୍ବରେ ପରିଗଣିତ ହେବାର ଆଶା ନେଇ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଆଗେଇ ଆସିଲେ ।

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ରୋହ୍ମ ବାହିନୀରେ ପ୍ରଥମେ ଦୁମୁସରର ହଜାର ହଜାର ଆହବାସୀ ପ୍ରଜା ଓ କର ଯୁବକମାନେ ଯୋଗଦେଇଥିଲେ । ତା' ପୁଅକୁ ଆହବାସୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଓ ଅତ୍ୟାଚାର ବଢ଼ି ଯାଇଥିଲା । ବିଶେଷ କରି ଫାର୍ସ ଦିନରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଆହବାସୀ ଓ କରମାନଙ୍କ ମେରୁଆବଳି ଧରୁଥିଲେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ସେମାନଙ୍କୁ ଇଂରେଜ ସରକାର ବରୁଦରେ ମାଡ଼ିଉଠିବାକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସୁଯୋଗ ଦେଇଥିଲା ।

ରାଷଟ୍ରଶାଳୀ ଓ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସୀ ଆହବାସୀ କର ପ୍ରଜାମାନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଏହି ଧର୍ମବିରୋଧୀ ପଦକ୍ଷେପ ବିରୋଧରେ ସଂଗଠିତହୋଇ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଜଳନ୍ତା ନିଆଁରେ ଶୁଖିଲା କାଠପରି ବ୍ରୋହ୍ମ ଆହବାସୀ ଜନତାଙ୍କ ବିପୁଳ ସହଯୋଗ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ସାମରିକ ସଂଗଠନକୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରିବାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । ଏଣୁ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ରୋହ୍ମ ସଂଗଠନ ପ୍ରଥମେ ଜନ୍ମନେଇ ଦୁମୁସରର ମାଳ ଓ ଜଙ୍ଗଲ ଅଞ୍ଚଳରୁ ।

କର ଓ ଆହବାସୀ ବାହିନୀଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସେହିମାନେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ସାମରିକ ସଂଗଠନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ଦୁମୁସରର ହଜାର ହଜାର ମୁକ୍ତିକାମୀ ପ୍ରଜା । ଅଗ୍ନିଜଳ ଦୁମୁସର ଉପରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଅକଥମାୟ ଦମନ ଲାଳା ଓ ଅତ୍ୟାଚାର ବରୁଦରେ ଉଠିଥିବା ପ୍ରବଳ ଜନ ଅସନ୍ତୋଷ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ସାମରିକ ବାହିନୀକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ଫଳରେ ସମଗ୍ର ଦୁମୁସରବାସୀ

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ନେତୃତ୍ବରେ ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ଆଗେଇ ଆସି ଇଂରେଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ରକ୍ତ ପ୍ରସଂ ନେଲେ ।

ବିଶେଷ କରି ଯେଉଁ ସଂଗ୍ରାମୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟେ ଦୋଷାଳ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଯୋଗଦେଇ ଇଂରେଜ ହାତରେ ଅକାଳରେ ପ୍ରାଣବଳି ଦେଇ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଆତ୍ମୀୟ ଓ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ପରିବାର ବର୍ଗ ଦୁଇଗୁଣ ଉତ୍ସାହ ଓ ପ୍ରତିଦ୍ବିଷାପରାୟଣ ହୋଇ ବିପ୍ଳବରେ ଝାସ ଦେବାକୁ ଆଗେଇ ଆସି-ଥିଲେ ।

ଖୁବ୍ କମ୍ ଦିନ ଭିତରେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ନେତୃତ୍ବରେ ବିଶାଳ ସେନା ବାହୁମା ଦୁମୁସର ସାରା ଇଂରେଜଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମାଡ଼ ଉଠିଲେ । ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବଳିଷ୍ଠ ନେତୃତ୍ବ ବିପ୍ଳବର ପଥ ପରିଷ୍କାର କଲେ । ତାଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ସଂଗଠନ ଓ ନୂତନ ରଣ କୌଶଳ, ଇଂରେଜଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରାର କାରଣ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ।

ତନ୍ତ୍ରସାଧକ ଓ ଶାକ୍ତପାଥକ ଚକ୍ର :—

ତନ୍ତ୍ର ଗବେଷକ ସମରେଶ ବୋଷଙ୍କ ଶ୍ରୀକ୍ଷାରେ ପୃଷ୍ଠ ଭରତର କେତେକ ପାତ୍ରାତ୍ମୀୟ ଅଞ୍ଚଳ ଆସାମ, ମଣିପୁର, ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀଅଧ୍ୟୁଷିତ ଜଲ୍ଲକାମାନଙ୍କରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ତନ୍ତ୍ର ସାଧନା ଏବଂ ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରତିପଦା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ମୁଖ୍ୟତଃ ଓଡ଼ିଶାର କଳାଅଧ୍ୟୁଷିତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିଥିବା ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ । ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ଭିତରେ ତନ୍ତ୍ର ଓ ଶକ୍ତି ପୂଜା ଉଭୟ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ଭଲ ଭଲ ଦେବୀ ପୂଜା, ବୃକ୍ଷପୂଜା ପରମ୍ପରା ଆବହମାନ କାଳରୁ ଚଳି ଆସୁଛି ।

ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟର ଜନସାଧାରଣ ସ୍ବଭାବତଃ ଦେବଭକ୍ତ । ନିଃସହାୟ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଅଭୟ ପ୍ରଦାୟିନୀ ଓ ମଙ୍ଗଳ-କାରଣୀ ଶ୍ରୀବେ ପୁରୁଷାନୁଷ୍ଠାନେ ବନଦୁର୍ଗା ହିଁ ଉପାସିତା ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି ।

ମହାମାୟୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ଉପସନା କଲେ ସକଳ ଅଶ୍ୱଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ହୋଇ ଥାଏ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ।

ସତ୍ୟ ସମାଜଠାରୁ ବହୁ ଦିନ ଦୂରେଇ ରହି ନିରାଶ୍ରୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ହେତୁ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ଓ ଦେଶଭ୍ରାତାତ୍ୱ, ତନ୍ତ୍ର ସାଧନା ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଭକ୍ତି ରହି ଆସିଛି । ରୋଗ, ମହାମାୟା, ମୃତ୍ୟୁ, ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ, ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଅସୁବିଧା ଇତ୍ୟାଦି ସମୟରେ ଦେଶଙ୍କର ଆଶ୍ରୟନା କଲେ ଦେଶ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ତାଙ୍କର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ବିପଦ ଓ ଦୁର୍ବିପାକରୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ବୋଲି ସେମାନେ ଦେଶଙ୍କର ଚରଣାପନ୍ନ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ସେଥିପାଇଁ ଦେଶଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ଲାଗି ତନ୍ତ୍ରର ଆଶ୍ରୟ ନରବଳି (ମେରିଆବଳି), ପଶୁବଳି, ବାନରବଳି ଇତ୍ୟାଦି ବିଭିନ୍ନ ବଳି ସେମାନେ ଦେଇଥାନ୍ତି । ସୋନପୁର ବଳିପୂଜା—ମେରିଆ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ଏକ “ବରୁଆ” କୁ ସ୍ୱାମୀମାନେ ମନ୍ତ୍ରପୁତ୍ର କଲ ପରେ ନବମୀ ଦିନ ଖମେଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରେ ବଳି ଦିଆଯାଉଥିଲା ବୋଲି କମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ଶୁଣାଯାଏ ।

ବୌଦ୍ଧ ଓ କରମାଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହିପରି ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସରୁ ହିଁ ଜନ୍ମ ନେଇ ଆ ବଳିର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଅଶ୍ୱଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ଓ ଦେଶ ଶକ୍ତିର ସହାୟତା ପାଇଁ ଦେଶ ଭ୍ରାତାତ୍ୱ ଏକମାତ୍ର ମାଧ୍ୟମ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଉଥିଲା । ସରଳ ଆଦିବାସୀ ଏହାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲା ।

ଏହି ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ଥିଲେ ବିପ୍ଳବୀ ଚକ୍ର । ଗଣ୍ଡାର ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ମହାନ ବିପ୍ଳବୀ ବର ଭାବେ ଗଢ଼ି ତୋଳିଥିଲା । ଆଦିବାସୀ ସମାଜ ଓ ପରିବେଶରେ ବଢ଼ି ତାଙ୍କର ଦେଶ ଭ୍ରାତାତ୍ୱ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆଗ୍ରହ ପିଲାଟି ଦିନରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଚକ୍ର ଜଣେ ଦେଶ ଭକ୍ତ ପାଲଟି ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆଦି ଶକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରଗାଢ଼ ଆସ୍ଥା ଥିଲା । ଫଳରେ ଦେଶଶକ୍ତିର ପ୍ରେରଣା ତାଙ୍କ ବିପ୍ଳବୀ ଜୀବନକୁ ଆଗେଇ ନେବାରେ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ଦାୟୀ ।

ରଣଦଣ୍ଡା ଠାକୁରାଣୀ ଚକ୍ରଙ୍କୁ ଅଭୟ ଅଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ସେତେବେଳେ ନିଜର ଆତ୍ମୀୟ ପରିଜନ ନିଃସହାୟ

ଅବସ୍ଥାରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି ଜଙ୍ଗଲର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ରଣଭଣ୍ଡା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ । ଫଳରେ ରଣଭଣ୍ଡା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ନେଇ ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଚକରାଙ୍କ ବିପ୍ଳବୀ ସେନା ବାହିନୀ ମାଡ଼ ଉଠୁଥିଲେ । ଶତ୍ରୁପକ୍ଷର ଆଗମନ ସୂଚନା, ଦେବୀ ଦଣ୍ଡି ବଜାଇବା ଶବ୍ଦରେ ବହୁ ପୁରୁଷ ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ଜନଶ୍ରୁତି ପ୍ରଚଳିତ । ରଣଭଣ୍ଡା ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନାରେ ଭୁଷ୍ଟକରି ଚକରା ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରାରେ ବାହାରୁ ଥିଲେ । ଦେବୀଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଓ ଶୁଭେଚ୍ଛା ବିପ୍ଳବୀମାନଙ୍କ ମନରେ ଶତଗୁଣ ସାହସ ଓ ଶକ୍ତି ବଢ଼ାଇ ଦେଉଥିଲା ।

ତନ୍ତ୍ର ଉପାସନା ପଦ୍ଧତିରେ ଚକରା ଥିଲେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ଦେବୀ ଉପାସନା ସାଙ୍ଗକୁ ଚକରା ବିଭିନ୍ନ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଉପାୟ ଓ ସେତେବେଳର ପ୍ରଚଳିତ ଅସାଧ୍ୟ ଗୁଣି-ଗାରେଡ଼ି ବିଦ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶିତା ହାସଲ କରିଥିଲେ । ତନ୍ତ୍ର ଉପାସନା ବିଦ୍ୟାରେ ସେ ଏପରି ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କରିଥିଲେ ଯେ, ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷର ସମସ୍ତ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ତାଙ୍କ ସଂଗଠନ ଶକ୍ତି ଓ ଗୁପ୍ତ ଷଡ଼୍ଯନ୍ତ୍ର ନିକଟରେ ପରାହତ ହେଉଥିଲା । ବିଭିନ୍ନ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଉପାୟରେ ସେ ଆପଣାକୁ ଓ ନିଜର ଦୈନିକବାହିନୀକୁ ଆସନ୍ନ ବିପଦ ଓ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଉଥିଲେ ।

ବିଦ୍ରୋହୀ ଚକରାଙ୍କ ସହାୟୀ ଜୀବନର ଏହା ଥିଲା ବିଶେଷ ଦିନ ଯାହା କି ତାଙ୍କୁ ନିର୍ଭୀକ ରୂପେ ପରିଚିତ କରାଇଥିଲା । ଇଂରେଜ ବାହିନୀ ଏସବୁର କିଛି ଟେର ପାଉ ନଥିଲେ; ଅନେକ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଅବ୍ୟର୍ଥ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଚକରାଙ୍କର କିଛି କ୍ଷତି ନ ଘଟାଇବାର ଦେଖି ସେମାନେ କେବଳ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଉଥିଲେ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପ୍ଳବର ସୂତ୍ରପାତ :—

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରୁ ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତ ଇତିହାସରେ ଥିଲା ବିଦ୍ରୋହ ବିପ୍ଳବର ସୁଗ । ସେହି ସୁଗକୁ ଦୁଇ-ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ୧୮୫୭ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା ପ୍ରଥମ ପର୍ବ । ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ବ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲୁଥିଲା ।

ଚକ୍ରାକ୍ଷର ବସ୍ତ୍ର ପଦ ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ । ଦୁମୁସରରେ ବଦ୍ରୋହ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ।

ଚକ୍ରାକ୍ଷର ଅବର୍ତ୍ତାବ ବେଳକୁ ବଦ୍ରୋହର ଗତି ମନ୍ଦର ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ମହାଶୟ ଦୋରାକ୍ଷର ଅବଦାନ କେବଳ ଦୁମୁସର ରାଜ୍ୟ, କୌଦ, ଆଠମଲ୍ଲିକ ଭିତରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ସଂଗ୍ରାମୀ ଜୀବନର ଇତିହାସ କେବଳ ଅବସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିଛି । ସେ ଥିଲେ ଦୁମୁସରର ପ୍ରଥମ ବସ୍ତ୍ରାୟ ପୁରୁଷ । ସେହି ବସ୍ତ୍ରାୟ ନିଆଁ ୧୮୩୭ ବେଳକୁ ପ୍ରବଳ ଆକାର ଧାରଣ କରି ବ୍ରିଟିଶ ବାହିନୀକୁ ଗ୍ରାସ କରିଥିଲା । ବସ୍ତ୍ରାୟର ଦମନ ପାଇଁ ଇଂରେଜମାନେ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତିକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥାରେ ହଠାତ୍ ଏକ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଆସି ପଡ଼ିଥିଲା । ୧୮୩୭ ମସିହା ନଭେମ୍ବରରେ ପ୍ରାୟତଃ ଇଂରେଜ ସାହେବ ରସେଲଙ୍କ ପ୍ରବଳ ଆକ୍ରମଣରେ ଦୋରାକ୍ଷର ବଦ୍ରୋହୀ ସେନାବାହିନୀର ବହୁ ସାର ଓ ବସ୍ତ୍ରାୟ ଧରା ପଡ଼ିଗଲେ । ଅନେକ ବସ୍ତ୍ରାୟ ଶରକୁ ଧରିନେଇ ପାଣି ଦିଆ ଗଲା । ପରିଶେଷରେ ଦୋରାକ୍ଷ ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କ ପରିବାରର ସମସ୍ତ ବସ୍ତ୍ରାୟକୁ ଧରାଯାଇ ନିର୍ମମସ୍ତାବରେ ହତ୍ୟା କରାଗଲା । ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ସଂଗ୍ରାମୀ ଦୋରାକ୍ଷ ଚଳଷ୍ଟ ଭୂମିକା ଉଦ୍ଦୀପନା ଯୋଗାଉ ଥିଲା ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏହାର ଅବ୍ୟବହୃତ ପରେ ଦୋରା ନିଶାଜ ହୋଇଯାଇ ଥିଲେ । ଫଳରେ ବଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ସଂଗଠନ ଠିକ୍‌ଭାବେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ଏହାର ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ ଚକ୍ରା ଦୁମୁସର ବଦ୍ରୋହର ମହାନ ବସ୍ତ୍ରାୟଭାବେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କଲେ ।

ଚକ୍ରା ଏକ ବସ୍ତ୍ରାୟ ପରିବାରର ପରମ୍ପରା ଭିତରେ ପିତାଙ୍କ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ବପ୍ନକୁ ସାଥୀକ ଓ ସଫଳ କରିବାର ଆଶାନେଇ ଦୁମୁସରରେ ବସ୍ତ୍ରାୟ ସାମରିକ ସଂଗଠନ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଚକ୍ରାକ୍ଷ ଏହି ସଂଗଠନ ସାଥୀକ ହେଲା । ସାରା ଦୁମୁସରର ବଦ୍ରୋହୀ ଜନସାଧାରଣ ତାଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ପରିଚାଳିତ ହେବାକୁ ଆଗଭର ହୋଇ ଆସିଲେ । ପରିଶାମରେ ଉତ୍ତର ଦୁମୁସରରେ ଚକ୍ରାକ୍ଷ ବସ୍ତ୍ରାୟବାହିନୀ ପ୍ରଥମେ ଇଂରେଜଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ

ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଡେଇଁ । ଦୋରାଙ୍କ ବିପ୍ଳବର ଦମନ ଓ ଅବସାନ ପରେ ପରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଆସନ୍ନ ବିପ୍ଳବ ଇଂରେଜଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଘନେଇ ଆସିଲା ।

ଏଥିଭିତରେ ଇଂରେଜ ଶକ୍ତି ଶୀଥିଲ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଇଂରେଜ ଶାସକ ଗୋଷ୍ଠୀ ହଠାତ୍ ଏହି ବିଦ୍ରୋହର ମୁକାବିଲା କରିବାକୁ ସାହସ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ତାର କାରଣ, ପୁର୍ବାପେକ୍ଷା ଏହି ବିପ୍ଳବ ହଠାତ୍ ଏକ ଭୟଙ୍କର ଆକାର ଧାରଣ କରିଥିଲା । ଦୁମୁସରର ଘନ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଚକରାଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହୀ ସେନାବାହିନୀ ଇଂରେଜଙ୍କ ସେନାବାହିନୀ ଓ ଅଫିସରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବଳ ଅତ୍ୟାଚାର ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଥିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଚକରାଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହର ଅସଲ ରୂପ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଆଉ ଅଛପା ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଘନ ଜଙ୍ଗଲପୂର୍ଣ୍ଣ ଗିରି-କନ୍ଦର ଭିତରେ ସନ୍ତ୍ରାମାମାନେ ଗୁପ୍ତଶବ୍ଦରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ଏତକବେଳେ ଚକରାଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତରେ ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ଘାଟିକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଲୁଣ୍ଠନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀ ଓ ଦୁର୍ଦ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଜଙ୍ଗଲ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଧରି ନିର୍ମମ-ରାବରେ ହତ୍ୟା କରାଗଲା । ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ଦିନସାରା ଆତ୍ମଗୋପନ କରି ରହିର ଘନଅନ୍ଧକାରରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଫଳରେ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଆକ୍ରମଣର ମୁକାବିଲା କରିବା ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନ ଥିଲା । ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳର ବହୁ ଦୂରରେ ଚକରାଙ୍କ ଶିବିର ଓ ଘାଟିଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ବିଦ୍ରୋହକୁ ବେକବାରେ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରପୁର ମଧ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି ପାହାଡ଼ ଓ ଜଙ୍ଗଲ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ ସଞ୍ଚାର ଠାରୁ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସେହି ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି ଜଙ୍ଗଲର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ଚକରା ତାଙ୍କର ସାମରିକ ଘାଟି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏହି ସାମରିକ ଘାଟି ଅତ୍ୟାଧି ଚକରାଘାଟି ନାମରେ ସାଧାରଣରେ ପରିଚିତ । ଚକରା ସେହି ଘାଟିର ବିରାଟ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରଶୁଳନା, ଖଣ୍ଡାଯୁଦ୍ଧ, ସମର ସଜ୍ଜା ଓ ବିଭିନ୍ନ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ତାଲିମ ଦେଉଥିଲେ । ଅନେକ ଦିନ ଧରି

ଇଂରେଜମାନେ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ ବି ଚକରାଜ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଘାଟିକୁ ଅବସ୍ଥାର କରପାରି ନ ଥିଲେ ।

ଏହି ଘାଟି ବ୍ୟତୀତ ସମଶାଃ ଛୋଟ ବଡ଼ ଆଉ କେତେକ ଘାଟି ଚକରାଜ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । କାରଣ ଏହି ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ-ସଙ୍କୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃସାଧ୍ୟ ଥିଲା । ସାରା ଘୁମୁସରର ବିପ୍ଳବୀ ନେତାମାନେ ପ୍ରବଳ ଆଶ୍ରୟର ସହ ଏକାଧିକ ସଂଗଠନ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ ।

କୌଦ, କନ୍ଧମାଳ ଓ ଘୁମୁସରର ସୀମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ବିରାଟ ଘାଟିଗୁଡ଼ିକ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଉଠିଲା, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗାଲେରି, ଦୁର୍ଗାପ୍ରସାଦ ଓ କଳାଧାରଘାଟି ପ୍ରଧାନ ଥିଲା । ଏହି ତିନୋଟି ଘାଟିରେ ଏକାବେଳେକେ ତିନୋଟି ବିପ୍ଳବୀ ବାହିନୀ ଯେତେବେଳେ ଜଗିରହନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ଶତ୍ରୁର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଆକ୍ରମଣରେ ହାରମାନେ । ବିପ୍ଳବୀ ଚକରାଜ ଘୁମୁସର ବିପ୍ଳବ ୧୮୯୭ ମସିହା ବେଳକୁ ଉତ୍କଟ ଆକାର ଧାରଣ କରି ସମଗ୍ର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ବ୍ୟାପିବାରେ ଲାଗିଲା ।

ଏତିକିବେଳେ ଇଂରେଜମାନେ ଦେଶତ୍ରୋଦ୍ଧା ଗୁପ୍ତଚରମାନଙ୍କୁ ନିୟୁକ୍ତ ଦେଇଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ହଜାର ହଜାର ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀ ଓ ସୈନ୍ୟବାହିନୀଙ୍କୁ ଜଙ୍ଗଲର ଗିରିସଙ୍କଟରେ ଅତର୍କିତ ଆକ୍ରମଣ କରି ନୃଶଂସ ଭାବେ ହତ୍ୟା କରାଗଲା ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ବିପ୍ଳବୀମାନେ ଧରା-ପଡ଼ିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଗଜମାନଙ୍କରେ ଝୁଲାଇ ପାଣି ଦେଉଥିଲେ । ଇଂରେଜ ଶିବିରରୁ ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ବହୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସରକାରୀ କାଗଜପତ୍ର ଅପହରଣ କରି ପୋଡ଼ି ପକାଉଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ବେଳର ସଞ୍ଚିତ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ନିଆଯାଉଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ପରିବାରମାନଙ୍କ ଗୃହରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରି ବିପ୍ଳବୀମାନେ ଘାଟିକୁ ପଳାଇ ଯାଉଥିଲେ । ଦିନ ଅନ୍ଧକାର ଗହରେ ଏପରି କାଣ୍ଡ ହେଉଥିଲା । ଇଂରେଜ ବାହିନୀ ଦୁର୍ଗମ ପଥରେ ଶେଙ୍କ ସହିତ ମୁକାବିଲା ପାଇଁ ଭୟ କରୁଥିଲେ ।

ଅନେକ ଦିନ ଧରି ନରହତ୍ୟା, ଲୁଣ୍ଠନ, ଗରିଲଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଲା । ଇଂରେଜ ବାହିନୀର ଶୋଚନୀୟ ପରାଜୟ ତତ୍କାଳୀନ ଇଂରେଜ ହାକିମ ମେକ୍‌ଫର୍ସନ୍‌ଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କରି ପକାଇଥିଲା । ଏଣୁ ସେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ କମିଶନର-ଙ୍କର ସାମରିକ ସାହାଯ୍ୟ ଭିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ମେକ୍‌ଫର୍ସନ୍‌ଙ୍କ ତରମ ଅସହାୟତା ଦେଖି ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରିତ କମିଶନର ଏକ ସୁଦୃଷ୍ଟ ସେନାବାହିନୀ ଆଧୁନିକ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ସହ ଘୁମୁସର ବିପ୍ଳବକୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ ।

ବିଦ୍ରୋହୀ ଚକରାଙ୍କ ବିପ୍ଳବ ଭୟଙ୍କର ରୂପ ଧାରଣ କରି ଇଂରେଜ ବାହିନୀ ଭିତରେ ନିରାଶାର ତେଜ ଖେଳାଇ ଦେଇଥିଲା । ୧୮୭୭ ମସିହାର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧ ବେଳକୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରୁ ଆଗତ ଇଂରେଜ ଫୌଜ ଚକରାଙ୍କ ବିପ୍ଳବକୁ ଦମନ କରିବାପାଇଁ ଆଗଭର ହେଲା । ତତୁର ବିପ୍ଳବୀ ଚକରା ତା'ର ସୁତନା ପାଇ ବିପ୍ଳବମାନଙ୍କୁ ଘୁମୁସର ବାହାରକୁ ନେଇ ପଳାୟନ କରିଥିଲେ । ଏହାପରେ ଘୁମୁସର ବିପ୍ଳବ ସାମୟିକ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ବିଦ୍ରୋହୀ-ମାନେ ଧରା ନ ପଡ଼ି ବାହାରେ ରହିଗଲେ । ସେମାନେ ବାହାରେ ରହି ବୌଦ୍ଧ କଲମାଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ସାମରିକ ସାଜସଜ୍ଜା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଫଳରେ ମେକ୍‌ଫର୍ସନ୍‌ଙ୍କ ବିପ୍ଳବ ଦମନର ଆଶା ଆଶାରେହିଁ ରହିଗଲା ।

ସେତେବେଳେ ବୌଦ୍ଧ ଫୁଲବାଣୀରେ କଲ ମେଳ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ୧୮୭୮ରୁ ୧୮୭୯ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାତବର୍ଷକାଳ ଚକରା ଘୁମୁସର ବାହାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଦ୍ରୋହ ଓ ମେଳ ଆରମ୍ଭ କରିବାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଏହି ସମୟ ଭିତରେ ଘୁମୁସରରେ ନୀରବ ବିପ୍ଳବର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଚାଲିଥିଲା । ଘୁମୁସର ଅଧିବାସୀ ପୁନର୍ବାର ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସିଥିକତା ଦେଖି ମୁକ୍ତର ଆଶା ପୋଷଣ କରିଥିଲେ । ଇଂରେଜ କବଳରୁ ଘୁମୁସରକୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ପୁନର୍ବାର ଭଞ୍ଜରାଜବଂଶ ହାତରେ ରାଜ୍ୟର ଶାସନ ଭାର ଅର୍ପଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜନସାଧାରଣ ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲେ । ରାଜତନ୍ତ୍ର ଶାସନର ପୁନଃ-ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବଳ ଉତ୍ସାହ ଓ ଉଦ୍‌ବୀପନା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ।

ଦୁମୁସର ରାଜ ବଂଶ ଓ ତାର ପୁରୁଷ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ ଇଂରେଜ ଶାସନର ଅବସାନ ପାଇଁ ଶେଷ ଦେଖିରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟର ପୁରୋଗ ନେଇ ବଦ୍ରୋହୀ ଦଳପତି ଚକର ସମଗ୍ର ସେନାବାହିନୀ ଧରି ଦୁମୁସରରେ ଦ୍ଵିତୀୟବାର ପଦାର୍ପଣ କଲେ । ଚକରଙ୍କ ଆଗମନ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଦୁମୁସରର ଗୁରୁଆଡ଼ ବଦ୍ଧୁର ବେଗରେ ଖେଳିଗଲା । ସଂଗଠିତ ବଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କୁ ବିପୁଳ ଜନ ସମର୍ଥନ ମିଳିଲା । ଫଳରେ ଚକର ଦ୍ଵିତୀୟବାର ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିପ୍ଳବ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଲେ ।

ଦୁମୁସର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଠାରୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଅଧିକ ସମର୍ଥକ ଓ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବା ପରେ ଚକର ପୁନର୍ବାର ସଫଳ ହୋଇଉଠିଲେ । ତାଙ୍କର ବଦ୍ରୋହ ପୁରୁଷରୁ ଉତ୍ତରୁପ ଧାରଣ କଲା । ଚକରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ବଦ୍ରୋହୀମାନେ ନାନାପ୍ରକାର ଦମନଲାଳା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଓ ସେନାଗୁଡ଼ିଣୀ ସମେତ ବହୁ ଇଂରେଜ ଅଫିସ ଓ ଗୋରା ସାହେବମାନଙ୍କର ଶିବିର ଉପରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆକ୍ରମଣ ସେମାନଙ୍କ ମେରୁଦଣ୍ଡକୁ ଡୋଳିଲେ ଦେଲା । ଇଂରେଜ ଶାସକ ଗୋଷ୍ଠୀ ପ୍ରମାଦ ଗଣିଲେ । ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଦୁମୁସରର ମୁକ୍ତି ଓ ଉଦ୍ଧାରବଂଶର ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଆଦି ବଦ୍ରୋହକୁ ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେଇଥିଲା ।

ବିଧିର ବିଧାନ ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର । ଦୁମୁସର ଗ୍ରାମ୍ୟାକାଶରେ ଧୂମକେତୁ ଦେଖା ଦେଲା । ହତଭାଗୀ ଦୁମୁସରବାସୀ ମୁକ୍ତି ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଚକରଙ୍କ ବଦ୍ରୋହୀ ବାହିନୀ ନାନା ପ୍ରାକୃତିକ ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ । ଶୀତଋତୁ ଆସି ପଡ଼ିଥିଲା ଯାଇଥିଲା । ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ, ଖାଦ୍ୟାଭାବ ଓ ଆର୍ଥିକ ଅନାଟନ ଯୋଗୁଁ ବିପ୍ଳବମାନେ ବେଶି ଦିନ ବଦ୍ରୋହ ଗୁଲୁ ରଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଅଭାବ ଓ ଅନାଟନରେ ବଦ୍ରୋହ ଗୁଲୁ ରଖିବା ଚକରଙ୍କ ପକ୍ଷେ କଷ୍ଟକର ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଇଂରେଜମାନେ ପ୍ରବଳଭାବେ ଚକରଙ୍କ ବଦ୍ରୋହକୁ ଦମନ କରିବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିଲେ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସମଗ୍ର ଶକ୍ତି ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଏହି ବଦ୍ରୋହକୁ ଦମନ କରିବାରେ କିଛି ପରିମାଣରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲା ।

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରଜିନ୍ ସ୍ୱପ୍ନସୌଧ ଶ୍ରୀପତ୍ନୀ । ଧନମାର ଉଷ୍ମ ରକ୍ତ
ପ୍ରବାହ ଶିଥିଳ ପଡ଼ିଗଲା । ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଭଗ୍ନମନୋରଥ ହୋଇ ବିପ୍ଳବରୁ ସ୍ଥାନ
ରହିଲେ । ଦୁମୁସରବାସୀଙ୍କ ବହୁ ଦିନର ଆଶା ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ପୂରଣ କରିପାରିଲେ
ନାହିଁ । ଶଗୁ ଅଭିମାନରେ ସେ କିଛିଦିନ ମୌନବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ ।
ତା'ପରେ ତାଙ୍କ ବିପ୍ଳବର ଗତି ଓ ପ୍ରକୃତି ଭିନ୍ନ ଆକାର ଧାରଣ
କରିଥିଲା ।

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ପଡ଼ିଥିଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଭିତରର ବିଦ୍ରୋହୀ
ଚିନ୍ତାଧାରା ଖୋଲୁଥିଲା ଅନ୍ୟ ଏକ ଦିଗ । ସାଧନା କ'ଣ କେବେ ବ୍ୟର୍ଥ
ହୁଏ ? ଦୃଢ଼ମନା ନିଷ୍ଠାରସହ ପୁନର୍ବାର ନିଜକୁ ସଂଗଠିତ କରେ ।
ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଦୁମୁସର ବିପ୍ଳବ ଥିଲା ଏକ ଐତିହାସିକ ପଦକ୍ଷେପ । ଏକାଧିକ
ଥର ଜଳମାଟିର ମୁକ୍ତିପାଇଁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ସାଧନା ଶେଷରେ
ବିଫଳତାରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୋଇଥିଲା । ତଥାପି ଇଂରେଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କ
ଦୀର୍ଘଦିନର ସଂଗ୍ରାମ ଥିଲା ଏକ ଲେମ୍ବୁକ୍ଷଣକାରୀ ଇତିହାସ ।

**ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ସାମରିକ ସଂଗଠନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟକୁ
ବ୍ୟାପିଥିଲା :—**

ସାର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ ଥିଲେ ରାଜବଂଶୀୟ । ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳ, ସାମରିକ
ସଂଗଠନ ଓ ବିପ୍ଳବ ଚିନ୍ତା ଧାରା ସ୍ୱଭାବତଃ ବଂଶଗତ ଓ ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାର
ଭିତରେ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏଙ୍କୁ ବଡ଼ ହେବାର ସୁଯୋଗ ଦେଇଥିଲା । ସେହି
ଅଧିକାରକୁ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ ନେଇ ସମ୍ବଲପୁର ରାଜସିଂହାସନ ଦାବି
କରି ଇଂରେଜ ସହିତ ସେ ବିଦ୍ରୋହ କରିଥିଲେ । ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହର
ପୂର୍ବ ବର୍ଷ ହଜାରବାଗ ବନ୍ଦୀଗୃହ ସିପାହୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଧ୍ୱଂସ ହୋଇଥିଲା ।
ବନ୍ଦୀମାନେ ନିଜ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଚାଲି ଆସିଥିଲେ । ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ ହଜାର-
ଦାଗରୁ ସମ୍ବଲପୁରକୁ ଫେରି ନ ଆସି ଝାନ୍ସୀ ରାଜାଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହରେ ଯୋଗ
ଦେଇଥିଲେ ହୁଏତ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ବିପ୍ଳବ ନେତା ରୂପେ ପରିଚିତ ହୋଇ
ଥାନ୍ତେ । ତାଙ୍କର ସେପରି ସୌଭାଗ୍ୟ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବଲପୁର ରାଜ-
ସିଂହାସନର ମୋଡ଼ ଟାଣି ପୁନର୍ବାର ବିପ୍ଳବ ସଜାଇଥିଲା ।

ଖୋର୍ଦ୍ଧା ରାଜବଂଶର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ସାମରିକ ସଂଗଠନ ଓ ବିପ୍ଳବୀ ଚନ୍ଦ୍ରାଧାରା ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଭିତରେ ସୀମିତ ଥିଲା । ଦ୍ଵିତୀୟ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନାଁ ବାଳକ ଥିବା ହେତୁ ରାଜ୍ୟ-
 ଶାସନର ଦାୟିତ୍ଵ ସେତେବେଳେ ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ରାଜ୍ୟରକ୍ଷା ଓ ବ୍ରିଟିଶ ବାହିନୀକୁ ଜନ୍ମଭୂମିରୁ ହଟାଇବାର ଫଳକୁ ନେଇ ସେ ବିପ୍ଳବୀ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବନ୍ଦୀ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର ବାଦି ତୋଟାର ବଟବୃକ୍ଷ-
 ମୂଳେ ତାଙ୍କୁ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସେହିପରି ଅନ୍ୟତମ ବିପ୍ଳବୀ ବୀର ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ ଇଂରେଜଙ୍କଠାରୁ ମାସିକ ଏକଶହ ପଇସା ଟଙ୍କା ଭଡା ପାଇ ବିଦ୍ରୋହରୁ ଅପସରି ଯାଇଥିଲେ ।

ତଳରାଜ ଶାବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର । ସେ ଦୁମୁସର ରାଜ ସିଂହାସନ ପାଇଁ ବିପ୍ଳବୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଦୁମୁସର ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ସାମରିକ ସଂଗଠନ ସୀମାବଦ୍ଧ ନ ଥିଲା । ଉତ୍କଳ ଭୂମିକୁ ବ୍ରିଟିଶବାହିନୀ ହାତରୁ ମୁକ୍ତ କରିବାର ସଂକଳ୍ପ ନେଇ ସେ ନିଜକୁ ବିପ୍ଳବୀ ରୂପେ ସଜାଇଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ “ଓଲିଆରୁ ଗଜା” । ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଥିଲା ବୀରମାଟିର ବିପ୍ଳବୀ ରକ୍ତରୁ ।

ଜଳମାଟି ଦୁମୁସରରେ ତଳରାଜ ବିଦ୍ରୋହ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହ ଦୁମୁସର ରାଜଧାନୀ ଓ ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନଥିଲା । ବିଦ୍ରୋହୀ ତଳରାଜ ଦୁମୁସର ସମେତ ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପଶ୍ଚିମ-
 ଖଲରେ ବିଦ୍ରୋହକୁ ସଂପ୍ରସାରିତ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ଓ ଅଶାନ୍ତ ହିମଶା ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଏହି ଅବସରରେ ସେ ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ ବୁଲି ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ସଂଗଠିତ ଓ ସଜ୍ଜିତ କରି ଇଂରେଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜାଗି ଉଠିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ଥିଲେ । ତଳରାଜ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ଦୁମୁସର ସମେତ ଓଡ଼ିଶା ମାଟିରୁ ଇଂରେଜ ଶାସକଗୋଷ୍ଠୀକୁ ହଟାଇ ପୁନର୍ବାର ରାଜତନ୍ତ୍ର ଶାସନର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ।

ଅନେକ ସମୟ ବହୁ ଅଞ୍ଚଳ ବୁଲି ବୁଲି ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଇଂରେଜ-
 ଶାସନର କୁଫଳ ଓ କୁପରିଣତି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଜନ ଅସନ୍ତୋଷ ବୃଦ୍ଧି

କରିବାରେ ତକସ୍ବ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କ ଇଞ୍ଜିତରେ ବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳ ସମା—
ବୌଦ୍ଧକରମାଳ, ଅନୁଗୁଳ, କଳାହାଣ୍ଡି, ପାଟଣା, ଆଠମଲ୍ଲିକ, ପାରଳା-
ଖେମୁଣ୍ଡି ଆଦି ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଶାନ୍ତ ଓ ବିଦ୍ରୋହମାନ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଉଠିଲା ।

ଦୁମୁସରର ବିଦ୍ରୋହ ପରେ ବୌଦ୍ଧକରମାଳ ଅଞ୍ଚଳକୁ ତକସ୍ବଙ୍କ
ବିଦ୍ରୋହ ପ୍ରଥମେ ସଂପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା । ତାହାର ପ୍ରତିଫଳା ପଡ଼ୋଶୀ
ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ତକସ୍ବଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହୀ
ବାହୁମାରେ ବୌଦ୍ଧକରମାଳ ଅଞ୍ଚଳର ବହୁ ଆଦିବାସୀ ଓ କନ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର
ପ୍ରଜାମାନେ ଆସି ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଫଳରେ ଏକ ସମୟରେ ଦୁମୁସର
ସମେତ ବୌଦ୍ଧକରମାଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ମଧ୍ୟ ଇଂରେଜ ବରୁଆରେ ଅଶାନ୍ତ ଓ
ବିପ୍ଳବ ତେଜି ଉଠିଲା । ତକସ୍ବଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟର ହଜାର
ହଜାର ପ୍ରଜା ବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ମେଲି ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ ।
ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ମେରୁଆ ବଳି ଉଚ୍ଛେଦ ଆଇନ୍ ବରୁଆରେ ଆଦିବାସୀ
ଜନ ସାଧାରଣ ବିଶେଷ ଭାବେ ପ୍ରତିବାଦ କରି ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ ।
ଏହି ବିଦ୍ରୋହ ଏକ ଐତିହାସିକ ମୁଖ୍ୟ ବିଦ୍ରୋହ ରୂପେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ
ଶାସନ ଇତିହାସରେ ୧୮୩୫ ରୁ ୧୮୫୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସମୟ ଯେଉଁ ବିଦ୍ରୋହ ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟରେ
ତକସ୍ବଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଇଂରେଜମାନେ
ଅତ୍ୟଧିକ ବିପଦ ଓ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ । ବୌଦ୍ଧରେ ଏହି
ବିଦ୍ରୋହ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଧରି ଚାଲିଥିଲା । ବିଶେଷ ଭାବରେ ୧୮୪୭ ମସିହାର
ବିଦ୍ରୋହ ସବୁଠାରୁ ଥିଲା ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ଧରଣର । ଏହି ବିଦ୍ରୋହରେ ବିଦ୍ରୋହୀ-
ମାନେ ବୌଦ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳର ସମସ୍ତ ଇଂରେଜ ଶିବିର ଓ ଘାଟିଗୁଡ଼ିକୁ ଧ୍ବସ୍ତ
ବିଧ୍ବସ୍ତ କରି ପୋଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ । ଏପରିକି ଏକାଧିକ ବାର ନିଜେ ମେଜର
ମେକ୍‌ଫର୍ସନ୍ ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଆକ୍ରମଣରୁ ଅଳ୍ପକେ ରକ୍ଷା
ପାଇଥିଲେ । ଏଣୁ ମେକ୍‌ଫର୍ସନ୍ ବୌଦ୍ଧ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ରସଲକୋଣ୍ଡାକୁ
ଆନୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ ।

ବୌଦ୍ଧରେ ତକସ୍ବଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହ ପଛରେ ବିପୁଳ ଜନସମର୍ଥନ
ସାଜକୁ ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ବୌଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ସହଯୋଗ ଥିଲା ।

ସେଥିପାଇଁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ କୋପଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ି ବୌଦ୍ଧ ରାଜା ଗାନ୍ଧିରୁ ବିଚାଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହା ପରେ ପରେ ଇଂରେଜମାନେ ବୌଦ୍ଧ ଗାସନ ଭାର ନିଜ ହାତକୁ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ଏହାର ପ୍ରତିବାଦ ସ୍ୱରୂପ ବୌଦ୍ଧ ରାଜା ଏକ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କରି ୧୮୫୫ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବରତ ବିଦ୍ରୋହ ଚାଲୁ ରଖିଥିଲେ ।

ଏହାର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ୋଶୀ ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ବୌଦ୍ଧ ଓ କନ୍ଧମାଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ତକରାଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହର ପ୍ରସାର ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଅନୁଗୁଳ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ରୋହ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଥିଲେ । ଅନୁଗୁଳର ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ କ୍ରମେ ତକରା ବିଦ୍ରୋହର ନେତୃତ୍ୱ ନେବା ପାଇଁ ୧୮୭୭ ମସିହାରେ ଅନୁଗୁଳକୁ ସଦଳବଳେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ତକରାଙ୍କ ଆଗମନ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ଅନୁଗୁଳ ଅଞ୍ଚଳର ବିଦ୍ରୋହୀ ପ୍ରଜାମାନେ ସଂଗଠିତ ଭାବେ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ ।

ବୌଦ୍ଧ ଓ ଘୁମୁସର ପରି ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅନୁଗୁଳରେ ଯେଉଁ ବିଦ୍ରୋହ ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ତାକୁ ତଦାମାନୁସାରେ ଅନୁଗୁଳର ରାଜା ସୋମନାଥ ସିଂହ ମାରବ ସହାନୁଭୂତି ଜଣାଇଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ କୋପ ଦୃଷ୍ଟି ଅନୁଗୁଳ ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ତକରାଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହୀ ସେନା ବାହିନୀକୁ ରାଜ୍ୟରେ ଆଶ୍ରୟ ଓ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିବା ଅଭିଯୋଗରେ ଅନୁଗୁଳ ରାଜାଙ୍କୁ ୧୮୭୮ ମସିହାରେ ଗାନ୍ଧିରୁତ କରାଗଲା । ୧୮୭୮ ମସିହା ଶେଷ ବେଳକୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଶତ୍ରୁଯନ୍ତ୍ରର ଶିକାର ହୋଇ ଓ ଦେଶଦ୍ରୋହୀଙ୍କ ଆତ୍ମଦାଣ୍ଡ ମାଡ଼ି ଯୋଗୁଁ ତକରାଙ୍କ ଘନିଷ୍ଠ ସହଯୋଗୀ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳର ସଂଗ୍ରାମୀ ଯୋଦ୍ଧା ନବୀନ କଅଁର ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଶରଣାପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । ଫଳରେ ତକରା ଭଗ୍ନମନୋରଥ ହୋଇ ନିଜର ନିରାପତ୍ତି ବିପନ୍ନ ହେବା ଆଶଙ୍କାରେ ଅନୁଗୁଳ ରାଜ୍ୟରୁ ଘୁମୁସରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ ।

କ୍ଷିପ୍ରଗାମୀ ଜଳ ସ୍ରୋତକୁ ଅଟକାଇ ରଖିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ସେହିପରି ଯେପରି ଅବଦମିତ ନ ହୋଇ ପରି ରଖି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ ସେହିପରି ତକରା ବିଶୋଇଙ୍କ ସମର-ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏବେ ବଳବତ୍ତର

ନୋଇ ପଡ଼ି ଥିଲା ଯେ, ତାହା କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସୀମାବନ୍ଧ ହୋଇ ରହି ପାରୁ ନ ଥିଲା ।

ବୌଦ୍ଧ ଓ ଅନୁଗୁଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଦ୍ରୋହର ଅବସାନ ପରେ ସଂଗ୍ରାମୀ ଚକ୍ର ସାମରିକ ସଂଗଠନକୁ ପୁନର୍ବାର ସୁଦୃଢ଼ କରିବାରେ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ । ଏଥର ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା କଳାହାଣ୍ଡି ଉପରେ । ପଡ଼ୋଶୀ ରାଜ୍ୟ ବୌଦ୍ଧ କରମାଳ ଇଂରେଜ ଶାସନାଧୀନ ହୋଇଯିବା ଫଳରେ ସେଠାରେ ଚକ୍ରର ଅବସ୍ଥାନ ନିରାପଦ ନଥିଲା । ଏଣୁ ନୂତନ ଉତ୍ସାହ ଓ ଉଦ୍ଦୀପନା ନେଇ ସେ ସଂଗ୍ରାମର ଦିଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ।

କଳାହାଣ୍ଡିର ପରିସ୍ଥିତି ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ଫଳରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱସ ରୂପ ଧାରଣ କରି ସାରିଥିଲା କିନ୍ତୁ ଉପଯୁକ୍ତ ନେତୃତ୍ୱର ଅଭାବ ହେତୁ ବିଦ୍ରୋହ ଦୁର୍ବଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଧୀର ଗତିରେ ସଂପ୍ରସାରିତ ହେଉଥିଲା । ଏତିକିବେଳେ କଳାହାଣ୍ଡି ଅନ୍ତର୍ଗତ ମଦନପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଚକ୍ର ତାଙ୍କ ବିପ୍ଳବୀ ଅନୁଚରମାନଙ୍କ ସହ ପହଞ୍ଚିଲେ । ମଦନପୁର ଓ ରାମପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଚକ୍ରଙ୍କୁ ବିପୁଳ ଜନସମର୍ଥନ ମିଳିଲା । ଏହି ଅଞ୍ଚଳର କରମାନେ ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ହଠାତ୍ ମାଡ଼ି ଉଠିଲେ । କଳାହାଣ୍ଡି ବିଦ୍ରୋହରେ ଚକ୍ରଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ସ୍ଥାନୀୟ କରସବ୍ଦାର ରେଣୁ ମାଝି ।

କିଛିଦିନ ଭିତରେ କଳାହାଣ୍ଡି ଓ ତାର ଆଖପାଖ ଅଞ୍ଚଳରେ ଚକ୍ରଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହ ଉପୁଜାର ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲା । ଶାସ୍ତ୍ର ବିଦ୍ରୋହର ବାଣ୍ଟାମାନ ଶୁଣି ଲେଫ୍ଟିନାଣ୍ଟ ମାଲ୍ ଓ କମିଶନର ସାମୁଏଲ୍ ସାହେବ ପ୍ରମାଦ ରଖିଲେ । ସେମାନେ ଚକ୍ରଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହକୁ ଦମନ କରିବାପାଇଁ ମଦନପୁର ଜମିଦାରଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ଜମିଦାରଙ୍କ ଅକ୍ଷମତା ପ୍ରମାଣିତ ହେବା ପରେ ମାଲ୍ ନିଜେ ଦଳବଳ ସହ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିଲେ । ୧୮୫୫ ମସିହାରେ ଲେଫ୍ଟିନାଣ୍ଟ ମାଲ୍ ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ନୃଶଂସ ଆଦମଶର ଶିକାର ହେଲେ । ହଜାର ହଜାର ଗୋରା ସିପାହୀ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିଲେ ।

ଏସବୁ ଘଟଣାରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଚେତା ହକିଗଲା । ଲେଫ୍ଟିନାଣ୍ଟ ମାଲ୍ ଏତିକି ବେଳେ କୁଟ୍ ମାଡ଼ି ପ୍ରୟୋଗ କରି ସ୍ଥାନୀୟ

ଗୁପ୍ତଚରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବିଦ୍ରୋହମାନଙ୍କ କର ସର୍ତ୍ତାର ରେଣୁ ମାଝିକୁ ଧରିନେଇ କାରାଦଣ୍ଡ ଦେଲେ । ଏହାର ପ୍ରତିବାଦରେ ବିଦ୍ରୋହ ଅଣାୟତ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ପରିଶେଷରେ ଇଂରେଜ ସେନାବାହିନୀର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବୌଦ୍ଧ କଲମାଳରେ ଇଂରେଜଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନିୟୁକ୍ତ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଘାନସ୍ୟୁ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସହାୟତାରେ କଳାହାଣ୍ଡି ବନ୍ଦୁବର ଅବସାନ ଘଟିଲା । ମାତ୍ର ଚକରାକୁ କେହି ଜବତ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେଠାରୁ ସେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇ ଲୁଚି ଯାଇଥିଲେ ।

କଳାହାଣ୍ଡି ବିଦ୍ରୋହ ବିପଳତାରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହେବା ପରେ ଚକରା ପାଟଣା ରାଜ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ପାଟଣା ରାଜ୍ୟ ଚୌଦାନ ରାଜବଂଶର ମୂଳ ଭୂମି । ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏଙ୍କ ବିପ୍ଳବ ତାଙ୍କ ସ୍ଵବଂଶଧର ପାଟଣା ରାଜ ପରିବାରକୁ ସଂପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ପାଟଣା ରାଜ୍ୟର ଆଠଗାଁ ଜମିଦାର ଧର୍ମସିଂହ ମାନଧାତା (ଚୌଦାନବଂଶର) ଦେଶଭକ୍ତ ଚକରାକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଥିଲେ । ମାନଧାତାଙ୍କ ବରୁଣା ଲାଭ କରି ଚକରା ସାମାନ୍ୟ ଆଶ୍ରୁପ୍ତି ଲାଭ କଲେ । ମାନଧାତାଙ୍କ ସହ ପରାମର୍ଶ ପରେ ଚକରା ଇଂରେଜ ସରକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସମର ସଜ୍ଜା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ।

ଢ଼ୁଡ଼ୁ ଢ଼ୁଡ଼ୁ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଚକରାଙ୍କ ଅଭିଯାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବେଗରେ ପ୍ରସାରିତ ହେଲା । ବହୁତ ଆଗରୁ ଇଂରେଜଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପାଟଣା ରାଜ୍ୟରେ ଅଶାନ୍ତର ବହ୍ନି ଜଳି ଉଠିଥିଲା । ଏଣୁ ଚକରାଙ୍କ ବଳିଷ୍ଠ ନେତୃତ୍ଵ ଓ ପ୍ରେରଣାରେ ପାଟଣା ରାଜ୍ୟରେ ବିଦ୍ରୋହ ୧୮୫୭ ମସିହାରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କଲା । ପାଟଣା ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବହୁଦିନର ବିଦ୍ରୋହୀ ଭାବନା ଚକରାଙ୍କୁ ପାଇ ସରଗରମ୍ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ପାଟଣାଗଡ଼ରେ ବିଦ୍ରୋହମାନେ ଚକରାଙ୍କ ସହାୟତାରେ ପ୍ରଥମେ ଲେଫ୍ଟିନାଣ୍ଟ ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଡୋନେଲ୍‌ଙ୍କ ଶିବିର ଦେଇଥିବା କରି ଆକ୍ରମଣର ଶୁଭ୍ରାରମ୍ଭ କଲେ । ଏହାପରେ ବିପ୍ଳବର ଅଗ୍ନି ଭୟଙ୍କର ଭାବରେ ଜଳି ଉଠିଲା । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଅଫିସ, ଶିବିର ଓ ଖାଦ୍ୟଭଣ୍ଡାର ଧ୍ଵଂସ ଓ ଲୁଣ୍ଠନ କରାଗଲା । ଚକରାଙ୍କ ଅବିର୍ଭାବ ଓ ବିଦ୍ରୋହର ସୂଚନା ପାଇ

ଲେପ୍ଟନାଣ୍ଟ ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ
କ୍ରମେ ନାଗପୁରରୁ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ଇଂରେଜ ଫୌଜକୁ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ଆତ୍ମହାତ୍ୟାମାନେ ସାହାଯ୍ୟ
ଦେବା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଏହି ବିପ୍ଳବକୁ ଦମନକରିବା ପାଇଁ ମ୍ୟାଜି-
ଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ସହ ବୌଦ୍ଧ କନ୍ଧମାଳର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଘନବନ୍ଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକ
ମଧ୍ୟ ସହେବାହିନୀ ସହ ଆସି ବିଦ୍ରୋହ ଦମନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।
ରକ୍ତାକ୍ତ ବିପ୍ଳବ ପରେ ବିଦ୍ରୋହ ଶାନ୍ତ ପଡ଼ିଥିଲା । ପୁରୀବର୍ତ୍ତୀ ବିଦ୍ରୋହ-
ମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ପାଟଣା ବିଦ୍ରୋହର ସାମରିକ ଗୁରୁତ୍ବ ଥିଲା ଖୁବ୍ ବେଶି ।
କାରଣ ଏହି ବିଦ୍ରୋହ ପଛରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଡ଼ୋଶୀ ଓ ବନ୍ଧୁରାଜ୍ୟ-
ମାନଙ୍କର ବିପୁଳ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସମର୍ଥନ ଚକ୍ର ଲାଭ କରିଥିଲେ । ବିରାଟ
ପ୍ରସ୍ତୁତି ସହେବାହିନୀ ଚକ୍ର ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏଣୁ ସେ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ଆତ୍ମଗୋପନ କରିଥିଲେ । ଏହି ଗୋପନବାସ ବେଳେ
ସାମରିକ ସଂଗଠନ ଓ ରଣ କୌଶଳର ଯୋଜନା ମନେ ମନେ ଆଜି
ନେଉଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଅଭିଯାନ ପାଇଁ ଚକ୍ର ଲାଭ ପଥ ରୁହ
ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଇଂରେଜ ଫୌଜ ଓ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଆଧିପତ୍ୟ
ବିସ୍ତାର କରିନେଲେ । ଏହି ଅବସରରେ ଗଞ୍ଜାମର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ପାରଳା-
ଖେମୁଣ୍ଡି ନକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୁମା ଓ ଗାଇବା ଅଞ୍ଚଳରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ
ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଉର ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କର ବିପ୍ଳବ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।
ଦୁମୁସରର ବିଶୋଇ ଓ କନ୍ଧମାନଙ୍କ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ଦାବି ପ୍ରାୟ
ସମାନ ଥିଲା । ଚକ୍ର ଏହି ବିପ୍ଳବର ବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି ପାରି ପାରଳା ଖେମୁଣ୍ଡି
ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ନେତାର ଅଭାବ ହେତୁ ବିପ୍ଳବର ଗତି ମନ୍ଦର
ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା । ସଉରମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଦଣ୍ଡସେନାଙ୍କ
ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ପାରଳା ବିପ୍ଳବର ପରିଚାଳନା ଦାୟିତ୍ବ ନେଲେ ଚକ୍ର ।
ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ଚକ୍ରଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ଉଦ୍‌ଭୁତ ହୋଇ ପ୍ରବଳ ହାତୀଗାଡ଼
ଓ ଲୁଣ୍ଠନ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଲେ । ଦୁଃଖ ଏବଂ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର କଥା, ପାରଳା

ବଦ୍ରୋହ ବେଶି ଦିନ ଚାଲି ପାରିଲା ନାହିଁ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ କମିନେରଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ସଶସ୍ତ୍ର ବାହିନୀ ସହ ମୁକାବିଲା କରି ପରିଶେଷରେ ତକରା ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଏହା ଥିଲା ତାଙ୍କ ଶାବନର ଶେଷଥର ପାଇଁ ପରାଜୟ ।

ସାଧୁ ଉଦ୍ୟମ କେବେ ବିଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ବାରମ୍ବାର ବିଫଳତା ପରେ ଶାବନରେ କେବେହେଲେ ଅରେ ସଫଳତା ଆସେ; କିନ୍ତୁ ତକରାଙ୍କ ଶାବନରେ ତାହା ବ୍ୟତିକ୍ରମରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୋଇଥିଲା । ତେବେ ଏହାକୁ କ'ଣ ବୋଲି ଧରାଯାଇପାରେ ? ତକରା ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ସବୁ କିଛି ପାଇଥିଲେ । ଏପରିକି ଦେଶ ଶକ୍ତି ଓ ପ୍ରେରଣା ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲେ; ତଥାପି ପରାଜୟର କାରଣ କ'ଣ ଥିଲା ପାରେ ? ଉପନିଷଦର ଏକ ବାକ୍ୟ ଏହାର ଉତ୍ତର ଦେବ :

“ଶ୍ରୀୟଂ ଫଳତି ସର୍ବତ୍ର
ନ ବିଦ୍ୟା ନ ଚ ଶୌରୁଷମ୍ ।”

ବଦ୍ରୋହର ଫଳାଫଳ ଓ ପରିଣତି :—

ସବୁ ଯୁଗରେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀମାନେ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଦେଶର ଇତିହାସ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି । ମନ୍ତ୍ରରା ଓ କୈକେୟୀ ନଥିଲେ ରାମାୟଣ ଏପରି ଘାଟ ମୋଡ଼ ନେଇ ନଥାନ୍ତା । ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥ ପିନ୍ଧି ପାଇଁ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ରହି ଜାତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ କଳ୍ପସିତ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ସେହିପରି ତକରାଙ୍କୁ ଧରାଇ ଦେବାପାଇଁ ଏ ମାଟିରେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ଅଭାବ ନଥିଲେ । ଘୁମୁସରରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ପୁରସ୍କାର ଓ ପଦବୀ ଲାଭର ଆଶାରେ ତକରାଙ୍କୁ ଧରିବା ପାଇଁ ଘନ ଜଙ୍ଗଲ ଯଥରେ ଘୁରି ବୁଲୁଥିଲେ । ଅନେକ ସେଠାରେ ବର୍ଷ ବର୍ଷରୁ ତହାନୁ ତକରାଙ୍କ ପରାଜୟ ନିକଟରେ ହାତ ମାନୁଥିଲା । ତକରା ବିଦେଶୀ ଶତ୍ରୁ ନିକଟରେ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରି ନ ଥିଲେ । ଶତ୍ରୁ ହାତରେ ପଡ଼ିବା ଆଗରୁ ସେ ସବୁଦିନ ପାଇଁ କେଉଁଆଡ଼େ ଅନୁହୀତ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ସମଗ୍ର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଅଞ୍ଚଳ ତକରାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଇଥିଲା । ଏହି ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଘାତଦିନ ଧରି ବଦ୍ରୋହ ଚାଲିବା

ଫଳରେ ଇଂରେଜମାନେ ଆତଙ୍କିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଇଂରେଜ-ସେନାବାହିନୀର କୋପ ଦୃଷ୍ଟି ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଉପରେ ନିବନ୍ଧି ଥିଲା । ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଧରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ଅବ୍ୟାହତ ରହିଥିଲା । ଇଂରେଜମାନେ ତାକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ଅସଫଳ ଗୁପ୍ତଚର ଓ ଦୂତ ନିୟୁତ କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଇଂରେଜ ଶାସନ ବେଳେ ସେମାନେ ସ୍ଥାୟୀ କର୍ମଚାରୀ ରୂପେ ନିୟୁକ୍ତ ପାଇଥିଲେ । ତା ଛଡ଼ା କେତେକ ବିଦ୍ରୋହୀଙ୍କୁ ଧରିଦେବା ଫଳରେ ଘୋଷିତ ହୋଇଥିବା ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ରୂପେ ପାଇଥିଲେ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ସବୁପ୍ରକାର ଘ୍ରାନ ଚନ୍ଦାନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଉପରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଉଥିଲା । ଏପରି ଅନେକଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୁର ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଓ କେତେକଙ୍କୁ ଶୁକରି ଦିଆ ଯାଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଯାଉଥିଲା ।

ଉପଦ୍ରୁତ ଅଞ୍ଚଳର ଲେଫ୍ଟିନାଣ୍ଟମାନେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଧରିବା ପାଇଁ ସକଳ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା ଚଳାଇ ଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନ କରି ବିଦ୍ରୋହୀ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହସ୍ତଗତ କରିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ସେମାନଙ୍କର ବିଫଳ ହୋଇଥିଲା । ଦୀର୍ଘ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ଧରି ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରିପକାଇ ଥିଲେ । ହଜାର ହଜାର ଗୋରାସିପାୟୀ ଓ କର୍ମଚାରୀ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହାତରେ ଜୀବନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଇଂରେଜ ରାଜକୋଷରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବିଦ୍ରୋହୀ ଦମନ ପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ତାହା ଶାନ୍ତି ନ ହୋଇ ଉତ୍ସୁକର ରୂପ ଧାରଣ କରି ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ହତବୁଦ୍ଧି କରିପକାଇଛି, ତେବେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବିଶୋଭକର ପରାଜୟ କାହିଁକି ଘଟିଲା ? ଦେଖିବାକୁ, ଆତ୍ମସାତ୍ତା ‘ଘର ଭିଜି କୁନ୍ଦୀର’ଙ୍କ ପାଇଁ ଘଟିଲା ବୋଲି ଇତିହାସ ଉତ୍ତର ଦେବ । ଏହି ଐତିହାସିକ ଗାର ମାଟିରେ ସେହି ଗାର ପୁରୁଷର ଦେହ କେଉଁଠାରେ ମିଶି ରହିଲା, ତାହା ନିର୍ଭୁଲ ଭାବେ ଜାଣିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯୋଦ୍ଧା, ମହାନ ବୀର, ଗୀର ଓ ଦେଶ ପ୍ରେମୀ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଶେଷ ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଇଂରେଜ ଇତିହାସ ମାରବ । ୧୮୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ପାରଳା ବୀର ପରେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଗତିବିଧି ଲକ୍ଷ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚନା ମିଳିଲା ନାହିଁ । ତା, ପରେ ପରେ ସାରା ଭାରତରେ

ମହାନ ଜାତୀୟ ଐତିହାସିକ ସଂଗ୍ରାମ “ସିପାନ୍ତ ବଦ୍ଧୋଦ୍ଧ” ୧୮୫୭
ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

ସାରା ଦେଶର ବପ୍ପଣ ଓ ଉତ୍କଳର ବପ୍ପଣ ନେତାମାନେ ବଦ୍ଧୋଦ୍ଧର
ଧ୍ବନି ଏକ ସ୍ଵରରେ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । କାଶ୍ମୀରରୁ କୁମାରିକା ଯାଏ
ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ବପ୍ପଣର ପଦଧ୍ବନି ଶୁଣାଗଲା । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପ୍ରତି
ଭାରତବାସୀଙ୍କ ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ଅସନ୍ତୋଷ ଓ ହୋଧ ବପ୍ପଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଆତ୍ମ-
ପ୍ରକାଶ କଲା । ଏହି ମହାନ ଜାତୀୟ ସଂଗ୍ରାମରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭୂମିକା ନଗଣ୍ୟ
ନୁହେଁ । ବଦ୍ଧୋଦ୍ଧ ଉତ୍କଳ ମାଟିର ଅନେକ ବପ୍ପଣ ଏହି ମହାନ ସଂଗ୍ରାମରେ
ଝାସ ଦେଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ବପ୍ପଣ ଗୁଣିଶୁଣିଆ, ଖାର
ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ, ଚକ୍ରାବତୀ ବୋଇ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ । ଏହି ମହାନ ବପ୍ପଣର
ସୁଯୋଗ ଚକ୍ରାବତୀ ନେଇ ଥିଲେ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ
ଆମର ଇତିହାସ ତାଙ୍କୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ନାହିଁ ।

ଭାରତର ପ୍ରଥମ ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ “ସିପାନ୍ତ ବଦ୍ଧୋଦ୍ଧ” ।
ଇଂରେଜ ହାତରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ପାଇଁ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଣରେ ଚେତନା
ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ସେହି ବଦ୍ଧୋଦ୍ଧ । ସିପାନ୍ତ ବଦ୍ଧୋଦ୍ଧର ଅବସାନ ଘଟିଲା ।
ତାର ପରିଣାମ ଭେଟିଲେ ବପ୍ପଣ ଭାରତବାସୀ । ବହୁ ବପ୍ପଣ ଖାର ଦେଶ-
ମାତୃକା ପାଇଁ ପ୍ରାଣବଳି ଦେଲେ । ଗତିଶୀଳ ଖାର ଇଂରେଜ ହାତରେ ଧରା
ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କୁ ଅନ୍ଧକାରମୟ କାରାଗାରରେ
ଆବଦ୍ଧ କରାଗଲା । କେତେ ଖାର ସୁଦୂର ରେଙ୍କୁନ୍ ଓ ଆଣ୍ଡାମାନରେ
ଆଶ୍ରୟନ କରାବାସ ଭେଟିଲେ । କେତେ ବପ୍ପଣ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ
ଚକ୍ରାବତୀ କୌଣସି ସମ୍ମାନ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ବପ୍ପଣ
ଜୀବନର ଯେ କି ପରିଣତି ଘଟିଲା ସେ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ଜଣାପଡ଼ିଲା
ନାହିଁ ।

ଦେଶ ଓ ଜାତି ପାଇଁ ସିଏ ବପ୍ପଣ ସାଜିଥିଲା, ଜାତୀୟତା ବୋଧ
ଭାବନା ଯାହାଙ୍କ ଶିର ପ୍ରସିର ଓ ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜାଗତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା, ସେ
ପୁଣି ଏ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ନିକଟରୁ ଆକର୍ଷଣିକ ଭାବେ ଅନୁଦର୍ଶିତ ହୋଇ ଗଲେ ।
ଚକ୍ରାବତୀ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ରହସ୍ୟ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଇତିହାସରେ ଏକ ବରାଟ

ପ୍ରଶ୍ନବାଚୀ ହୋଇ ରହିଗଲା । ସବୁଦିନ ପାଇଁ ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ନିକଟରୁ ଓ ଜଳମାଟିରୁ ସାଦରେ ବଦାୟୁ ନ ନେଇ ଯେପରି କି ଅଭିମାନରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲେ !

ଗୋପପୁରକୁ କୃଷ୍ଣ ଛାଡ଼ିଗଲା ପରେ ନଦୀ, ପାହାଡ଼, ଜଙ୍ଗଲ, ପଶୁ-ପକ୍ଷୀ ଓ ସଖାମାନେ ଯେପରି ଝୁରି ହେଉଥିଲେ, ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମହାନ୍ ବିପ୍ଳବ, ଦେଶପ୍ରେମୀ ଚକ୍ରାକ୍ତ ପାଇଁ ବିଦ୍ରୋହୀ ସଖାମାନେ ଓ ଓ ଦୁମୁସରର ପ୍ରଜାବର୍ଗ ଆଖିରେ ଅଶ୍ରୁନେଇ ସେହିପରି ଦୁମୁସରର ଦଳ ଜଙ୍ଗଲରେ ଚକ୍ରାକ୍ତ ଆକୁଳରେ କେତେ ଖୋଜିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ଆଉ କେହି ପାଇ ନାହିଁ । ସମୟର ଶ୍ରୋତରେ ସେ କେବଳ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ହୋଇ ଏ ଜାତି ପାଇଁ ରହିଗଲେ । ଏ ଜାତି ତାକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତିର ସହ ମନେ ରଖିଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ବଂଶଧରଙ୍କ ପାଇଁ ଇତିହାସର ବିପ୍ଳବୀ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସେ ଅମର ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସବୁଦିନ ରହିଥିବେ ।

ଜାତିର ସଂସ୍କୃତି ଲୋପ ପାଏ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଜାତିର ଇତିହାସ ତାର ଯୁଗ ପୁରୁଷକୁ ଚିହ୍ନି ନ ପାରି ପ୍ରାୟ ଭୁଲ କରିଥାଏ । ଠିକ୍ ତଥ୍ୟ ନ ପାଇ ଉପଯୁକ୍ତ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନରେ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଥାଏ । ଏ ଜାତି ଜକରାଙ୍କ ଦାନର ବାସ୍ତବ ସ୍ମୃତି ରୂପ ନିର୍ମାଣ କରି ନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରଙ୍କ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ମୂଲ୍ୟବାନ ପ୍ରାଣବଳିର ଗୌରବ, କଣି ରଖାହୋଇ ନାହିଁ ଯାହା କି ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ରହିପାରନ୍ତା ।

ପ୍ରାଚୀନ ଅଥବା ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜନୀତିକ ଇତିହାସରେ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ବିପ୍ଳବ ନୂଆ କଥା ନୁହେଁ । ଏ ମାଟିରେ ଅନେକବାର ଯୁଦ୍ଧ ଓ ବିପ୍ଳବ ସଂଘଟିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଗୌରବମୟ ଇତିହାସରେ ଏ ଦେଶର ସାରମାନଙ୍କର ଲେମ୍ବୁଦର୍ଶନକାରୀ କାହାଣୀ ଏ ଜାତିର ସାମରିକ ପରମ୍ପରାକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ ଓ ପୁନର୍ଜୀବିତ କରି ରଖିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଛି । ଚକ୍ରାକ୍ତ ସାମରିକ ସଂଗଠନ ଓ ବିପ୍ଳବୀ ଯୋଜନା ଏ ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରଙ୍କ ପାଇଁ ଚିରକାଳ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ ହୋଇ ରହିବ ।

ସାର ମାଟିର ଏ ଜାତି ଯୁଦ୍ଧରେ ଶତ୍ରୁ ନିକଟରେ କେବେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁ ନାହିଁ, ବରଂ ନିଶ୍ଚିନ୍ନ ହୋଇଯାଇଛି । ଏ ଜାତି ସଂଗ୍ରାମ କରି ଶିଖିଛି, ଶତ୍ରୁ ସହିତ ସାଲିସ୍ ଜାଣି ନାହିଁ । ଐତିହାସିକ କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧରେ କଳିଙ୍ଗବାହିନୀ ଅଶୋକଙ୍କର ଶାଣିତ ଚରବାସ ନିକଟରେ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିନାହିଁ । କଳିଙ୍ଗର ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ ରଣପ୍ରାନ୍ତରୁ ପରାଜୟର ଆତ୍ମଗ୍ରାନ୍ତି ନେଇ ଅଶୋକଙ୍କୁ ଫେରାଇଦେଇଛି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଧର୍ମଶୋକ ବେଶରେ । ଫାର୍ସ ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷର ସାମରିକ ଇତିହାସରେ ଓଡ଼ିଶା ନିଜକୁ ଏକ ଯୋଦ୍ଧା ଜାତି ରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ କରି ଆସିଛି । ଉତ୍କଳର ସାରବାହିନୀ କେତେବେଳେ ମାତୃଭୂମିର ସୀମା ବିସ୍ତାର ପାଇଁ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତିକ୍ରମ କରିଛି; ପୁଣି କେତେବେଳେ ଗଙ୍ଗାନଦୀ କୂଳରେ “କଳିଙ୍ଗଦାଟ” ନିର୍ମାଣ କରି ଉତ୍କଳର କାର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଛି ତ କେତେବେଳେ କୃଷ୍ଣା ଓ କାବେଶରେ ଉତ୍କଳର ଯୁଦ୍ଧାଶୁ ପାଣି ପିଇଛି ସାରଭର ବିଜୟ ଟୀକା ପିନ୍ଧିବା ପରେ ।

ଯେତେବେଳେ ଦେଶ ପ୍ରେମୀ ଓ ମୁକ୍ତିକାମୀ ଓଡ଼ିଆ ବାହିନୀ ମାତୃଭୂମିର ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମ କରିଛି, ସେତେବେଳେ ହିଁ ତା’ର ପ୍ରକୃତ ସାରଭର ପରୀକ୍ଷା ଅଧିକ ରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଛି ।

କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ ପରି ଏଇ ମାଟିରେ ଅନେକ ବିପ୍ଳବ ଓ ବିଦ୍ରୋହ ସଂଗଠିତ ହୋଇ ଚରିତ୍ରନ ପାଇଁ ସାର ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଅମର କରି ରଖିଛି । ସେହି ମହାନ ସାମରିକ ପରମ୍ପରାର ଦାୟିତ୍ୱ ଥିଲେ ବିପ୍ଳବୀ ଚକ୍ର । ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅଭିଶପ୍ତ ଉତ୍କଳକୁ ମୁକ୍ତି ଦେବା ପାଇଁ ଘୁମୁସରର ଅବଦାନ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ । ୧୭୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଫରାସୀ ଆକ୍ରମଣର ପ୍ରତିରୋଧ କରିଥିଲେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଘୁମୁସରର ରାଜା କୃଷ୍ଣଭଞ୍ଜ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହି ବିଦ୍ରୋହୀ ଘୁମୁସରବାସୀ ଇଂରେଜ ସହିତ ବିଦ୍ରୋହ କରିଥିଲେ । ଇଂରେଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିପ୍ଳବର ପ୍ରଥମ ସୂକ୍ଷ୍ମପାତ ହୋଇ ଥିଲା ଘୁମୁସରରୁ । ଇତିହାସ ଏକଥା ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବ ।

ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଘୁମୁସରର ବିଦ୍ରୋହ ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜ ଓ ତାଙ୍କ ପୁଅ ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ତାର

ସମସ୍ୟାମୟିକ ବିଦ୍ରୋହ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହ । ୧୮୧୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ମହାନ୍ ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହର ଅବ୍ୟବହୃତ ପୂର୍ବରୁ ଦୁମୁସରର ପରାସ୍ତମୀ ପ୍ରଜା ଇଂରେଜ ରାଜଶକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଥମ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ଏବଂ ତା'ର ନେତୃତ୍ବ ନେଇଥିଲେ ବିପ୍ଳବୀ ଦୋରା ବିଶୋଇ ।

ମହାନ୍ ଯୋଦ୍ଧା ଦୋରାଙ୍କ ପରେ ଦୁମୁସରରେ ବିପ୍ଳବର ଅଗ୍ନିଶିଖା ଲାଭ ନ ଥିଲେ ବରଂ ଚକରାଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ଅଧିକ ଲୋଲିହାନ ହୋଇ ଜଳି ଉଠି ଥିଲା । କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷକାଳ ଅବରାମ ଭାବେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବିପ୍ଳବକୁ ଗତିମୁଖର କରି ପରିଚାଳିତ କରିଥିଲେ ଚକରା । ଏହି ବିପ୍ଳବ ଦୀର୍ଘତମ ଭାବେ ପରିଚିତ । ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସାମରିକ ଇତିହାସରେ ଏତେଦିନ ଧରି ଧାର୍ଯ୍ୟବାହିକ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ବିପ୍ଳବର ଦ୍ବିତୀୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନାହିଁ ।

ବହୁ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କଲେ ଚକରା କେବଳ ଜଣେ ବିପ୍ଳବୀ ଯୋଦ୍ଧା ନ ଥିଲେ; ସେ ଥିଲେ ନିଃସ୍ଵାର୍ଥପର ଓ ନିର୍ଲୋଭ । ତାହା ତାଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହୀ ଭୂମିକାରୁ ଜଣା ପଡ଼େ । ଚକରା ସିଂହାସନ ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ କିମ୍ବା ଖାରଭୂର ଯଶୋଲପ୍ତା ନେଇ ବିପ୍ଳବରେ ଯୋଗ ଦେଇ ନଥିଲେ । ବିପ୍ଳବ ପଛରେ ତାଙ୍କର କୌଣସି ସ୍ଵାର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଳାଷ ନଥିଲା । ମାତୃଭୂମି ପ୍ରତି ଗଭୀର ମମତା ବୋଧ ଓ ଉଚ୍ଚ ଜାତୀୟତାବାଦ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ବିପ୍ଳବପାଇଁ ଧ୍ବେରଣା ଯୋଗାଇଥିଲା । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଚକରାଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ତୁଳନା ନାହିଁ । ଯଦି ହୁଏ ତେବେ ତାଙ୍କୁ ମହାବୀର କର୍ଣ୍ଣଜ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଇପାରେ ।

ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ପରେ ୧୫୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ଉତ୍କଳ ପରାଧୀନ ହେଇଥିଲା । ବାକି ଯେଉଁ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା ସେଗୁଡ଼ିକ ଇଂରେଜ ଶାସନ କାଳରେ ପରାଧୀନତା ସ୍ଵୀକାର କଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର କେତୋଟି ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ—ଗଞ୍ଜାମ, ପାରଳା, ଦୁମୁସର, ବୋଦ, ଅନୁଗୁଳ, ପାଟଣା, କଳାହାଣ୍ଡି ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଦ୍ବିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଇଂରେଜଙ୍କ ଶାସନଧୀନ ହେଲା । ଏହି ବୁଝିଣ ଶାସନାଧୀନ ପରାଧୀନ ଉତ୍କଳକୁ କେବଳ ବିଶୋଇଙ୍କ ଅବଦାନ କମ୍ ନୁହେଁ ।

ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଏକ ଘଡ଼ିଧନି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଚକ୍ରାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱେ ଦୁମୁସର ସମେତ ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମ ଓ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ମୁଲଭୂମିକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବପ୍ତମ ପ୍ରେରଣା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏ ଦେଶ ବାସୀଙ୍କ ଧର୍ମମାନେ ଜାତୀୟତାର ଉତ୍ସୁରକ୍ତ ପ୍ରବାହିତ କରିଥିଲେ ଓ ବହୁଯୁଗ ଧରି କରିବ । ଜଣେ ମହାନ ଦେଶପ୍ରେମୀ ଓ ଜାତୀୟ ସାର ଶ୍ରାବେ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ ବନବାସୀ ଗିରିଜନଙ୍କ ନିକଟରେ ରବିନ୍ଦ୍ର ସକାଶେ ଅଭୁଲ ସୂଚି ରୂପେ ରହିବେ । ଉତ୍କଳର ବଳିଷ୍ଠ ସାମରିକ ପରମ୍ପରା ଓ ଲବିତାସରେ ଚକ୍ରା ବିଶୋଇ ଏକ ସୁଚନ୍ଦ୍ର ଆସନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଛନ୍ତି ଏକଥା କେବେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିହେବ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ତ୍ରମ ସଂଗ୍ରାମ ପରେ ଚକ୍ରାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଅନୁସନ୍ଧିତ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମନ୍ତବ୍ୟ

ପାରଳା ବିଦ୍ରୋହ ଥିଲା ଚକ୍ରାଙ୍କ ପାଇଁ ଅନ୍ତ୍ରମ ବିଦ୍ରୋହ । ତାପରେ ସେ ଆଉ କେଉଁଠାରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିବାର ସୂଚନା ମିଳିନାହିଁ ଓ ତାଙ୍କର ସନ୍ତାନ କେହି ପାଇନାହିଁ । ବିଷାଦଭରା ହୃଦୟକୁ ନେଇ ସେ କେଉଁଠାରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ମଧ୍ୟ କରିନାହାନ୍ତି । ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟୀ ଶ୍ରବଣେ ବଞ୍ଚିରହି ଆତ୍ମଗ୍ରାସି ପ୍ରକାଶନ କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କୁ କେହି ହତ୍ୟା କରିଛି ନିଶ୍ଚୟ ।

ଜଣା ଅଜଣା କଲ୍ଲୁନାରେ ଆଜି ଶ୍ରବଣାର ଗତି ମୁଖରିତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଅନୁସନ୍ଧାନମାନେ ଚକ୍ରାଙ୍କ ଶେଷ ଜୀବନର ସାଂକେତିକ ସୂଚନା ଯାହା ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ସେତେବେଳର ଇଂରେଜ ଶାସନକୁ ଉପ୍ରାସ କରି, ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାର ଅଧିକାରକୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଠିକ୍ ଗୁପ୍ତତଥ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି । ଚକ୍ରାଙ୍କ ଜୀବନର ଶେଷ ଯବନିକା କେଉଁଠାରେ କାହା ଦ୍ୱାରା ପଡ଼ିଲା ଜାଣିବା କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।

ତକରାଙ୍କ ଶେଷ ଜୀବନର କରୁଣ କାହାଣୀ ଅଜଣା ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଏକ ଖଣ୍ଡିତ ପରି ଆଲୋକ ଶିଖାର ସନ୍ଧାନ ଦେଉଛି । ନିମ୍ନ ମନବ୍ୟମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରକୃତ ସ୍ଵାର୍ଥପର ଅପରାଧୀ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଜଣା ପଡ଼ୁଛି ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ତା ୨୭-୧୨-୮୭ ରଖ ଏକ ସାକ୍ଷାତକାରର ବିବରଣୀ

ଶ୍ରୀ ତପସ୍ଵର ମିଶ୍ର, ପିତା—ହରିହର ମିଶ୍ର

ଗ୍ରାମ - ଡାଙ୍ଗମୁଣ୍ଡା । ଜି—ଫୁଲବାଣୀ

ଜନ୍ମ—୧୯୧୦ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୫ ତାରିଖ ।

ତକରା ବିଶୋଇଙ୍କ ଶେଷ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ ଘରର ହଳଆ (ଘରୋଇ ଚାକର) କନ୍ଧ ବୁଢ଼ାଠାରୁ ଓ ନୃପା ଜମିଦାର ଭଜ ମହାମଲ୍ଲିକ ସାହାକୁ ଇଂରେଜ ସେନା ଧରିନେଇ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଦେଇ ଥିଲେ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ବୃଦ୍ଧ କାଶୀନାଥ ମହାମଲ୍ଲିକଙ୍କଠାରୁ ସେହି ବିଦ୍ରୋହାତ୍ମକ କାହାଣୀ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଥିଲି । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଜଣେ ବିଦ୍ରୋହୀ ରୂପେ ମୋତେ

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେବାର ପ୍ରେରଣା ମିଳିଥିଲା । ଫୁଲବାଣୀର ଇଂରେଜ ବିଦ୍ରୋହୀ ରୂପେ ମୋତେ ବୌଦ୍ଧ ଜେଲଖାନାରେ ଡେରଦିନ ବନ୍ଦୀ ଖାବନ କାଟିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେତେବେଳର ରାଜା ପୀତାମ୍ବର ଦେଓ ଭୟଞ୍ଜକ ହୋଇ ଇଂରେଜଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ କରମାଳର ସତେଇଶ ଜଣ ମୁଠା ସର୍ଦ୍ଦାରଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ହସ୍ତାନ୍ତର କରିସାରି ଥିଲେ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ବିଦ୍ରୋହୀ ହିସାବରେ ଆମର ଏକୋଇଶ ଏକର ଗୃଷ ଜମି ବେଦଖଲ ରୂପେ ବାଜ୍ୟାପ୍ତି କରାଯାଇଥିଲା ।

ପଞ୍ଚରା ଜମିଦାରୀ ଉଚ୍ଛେଦ ସାଜକୁ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଜମିଦାର ନୃପା ସର୍ଦ୍ଦାରଙ୍କର ଉଚ୍ଛେଦ ନକଲର ନମୁନା ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଅଛି । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଘାନସ୍ୟୁ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଉଚ୍ଛେଦ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଥିଲା ।

କିଛି ଦମନ ପରେ—ସ୍ଵାଧୀନତା ସୁବରୁ ଗଢ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ସ୍ଵାଧୀନତାର ଦ୍ଵିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ସାରଙ୍ଗଧର ଦାସଙ୍କ ନେତୃତ୍ଵରେ ଶଗୁରୁପ ଧାରଣ କରିଥିଲା । ମୁଁ ସାରଙ୍ଗ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବୁଲି ଶୃଙ୍ଖଳିତ ସଂଗ୍ରାମୀ ଭାବେ ତାଙ୍କ ନେତୃତ୍ଵକୁ ମାନ କାମ କରୁଥିଲି ।

ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ହିସାବରେ ସଂଗ୍ରାମୀ ଭଉଁ ପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ୍ ସମ୍ମିଳନା ଓ ଉତ୍ସବରେ ବହୁବାର ଯୋଗ ଦେଇଛି ।

ମୋର ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ହିମ ସଂଖ୍ୟା—କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର —M. S. O. (T) 43 A ଓ ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କର ହିମିକ ନମ୍ବର P. P. O. No. 5386/P ।

ମୋର ବିଦ୍ରୋହୀ ଖାବନ । ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଇଂରେଜ ବିଦ୍ରୋହୀ ନେତା ତକରା ବିଶୋଇଙ୍କ ଶେଷ ଖାବନା ସଂଗ୍ରହ କରି କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାହା ପଠାଉଥିଲି ତାହା ଭୁବନେଶ୍ଵର ବିପ୍ଳବୀ ନେତାମାନଙ୍କ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଖାବନା ସହ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ବୃଦ୍ଧ କର ଶୁକର ଓ କାଶୀନାଥ ମହା ମଲ୍ଲିକଙ୍କ ଠାରୁ ଶୁଣିଥିବା
ତକରାଙ୍କ ସନ୍ଧିପୁ ଶେଷ ଜୀବନା :—

“ବୌଦ୍ଧ ଫୁଲବାଣୀ ଜିଲ୍ଲାର ଶେଷ ଭାଗ ମନମୁଣ୍ଡା ବଲ୍ଲଭିର
ଜିଲ୍ଲାର ସୋନପୁର ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ପ୍ରବାହିତ ତେଲ ନଦୀ
ପ୍ରାଚୀନ ତୈଳବାମ୍ନ ନାମରେ ପରିଚିତ ଅଟେ । ତାହାର ଡାହାଣରେ ଏବେ
ଯାହାକୁ ଅସୁରଗଡ଼ କୁହାଯାଏ, ତାହାକୁ ଓଡ଼ିଶାର ବିଖ୍ୟାତ ଐତିହାସିକ
ଡଃ. ନରୀନ କୁମାର ସାହୁ ଓ ପୁନେ ଡେକାନ ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ
ବିଭାଗର ଅଧ୍ୟାପକ ଡଃ. ଶଙ୍କାଳିଆ ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର
ସହାୟତାରେ ରବୀନ୍ଦ୍ର ରାଜଧାନୀ “ଲଙ୍କାଗଡ଼” ବୋଲି କହି ଖନନ କରି
ବିଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ବାସ୍ତବିକ ସେହି “ଅସୁର ଗଡ଼” ପ୍ରାଚୀନ ଆଦିବାସୀଙ୍କ
ଶେଷରାଜା “ସିଦ୍ଧନ୍ତ”ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା । ସେହି ରାଜବଂଶ
“କୁମ୍ଭୀରଷା” ଜାତିର ଲୋକ । ସୋନପୁର “ସାତବର” ନିକଟରେ ତାଙ୍କର
ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଜପ୍ରାସାଦ ଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ରାଜଧାନୀ “ଅସୁର ଗଡ଼” ଓ
“ସାତବର” ସ୍ଥାନ ଦ୍ୱୟର ମଝିରେ ତେଲ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ । ଉଭୟ ସ୍ଥାନକୁ
ଯାତାୟାତ କରିବା ପାଇଁ “କଙ୍କାଳୀ” ଘାଟ ଥିଲା । ଏବେ ଯେଉଁଠି
ତୌହାନ ରାଜାଙ୍କ ଖର୍ଚ୍ଚି ସୁବର୍ଣ୍ଣମେଷୁ ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ ।

ଏହି “କଙ୍କାଳୀ” ଘାଟର ଅନତି ଦୂରରେ ନୃପା ପ୍ରଗନାର
ଜମିଦାରୀ ଅବସ୍ଥିତ । ଜମିଦାର ଭଜ ମହାମଲ୍ଲିକଙ୍କ ସହାୟତାରେ ତକରା
ବିଶୋଇ ଆତ୍ମ ଗୋପନ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଦିନେ ହଠାତ୍
ଇଂରେଜ ଫୌଜ ସୋନପୁର ରାଜା ମାଳାଧର ସିଂହଙ୍କ ଗୁପ୍ତଚର
ଗିରିଧାରୀ ଗଡ଼ିଆଙ୍କ ସହାୟତାରେ ବିଦ୍ରୋହ କରି ଓ ମୁଣ୍ଡା ସର୍ଦ୍ଦାର
ରାମ ରାମ ମଲ୍ଲିକ, ନାରାୟଣ ବଡ଼ ମଲ୍ଲିକ ଓ ହର ଦେବ କଅଁରକୁ
ଧରିନେଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ବିପ୍ଳବୀ ତକରା ବିଶୋଇଙ୍କର ଏହି ତିନିଜଣ ବିପ୍ଳବୀ ସଖା ଥିଲେ ।
ଆତ୍ମ ଗୋପନକାରୀ ତକରା ଏହି ତିନିଜଣ ଆତ୍ମୀୟଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା

ପାଇଁ କାହାରିକୁ ନଜଣାଇ ଏକାକୀ ବାହାର ଯାଇଥିଲେ । ତେଲ ନଘା ବାଲିରେ “କଙ୍କାଳୀ” ଘାଟଠାରେ ସୋନପୁର ରାଜା ମାଳଧର ସିଂହଙ୍କ ସେନା ଓ ଇଂରେଜ ଫୌଜଙ୍କ ସହିତ ମୁହାଁମୁହିଁ ଭେଟ ହେଲା । ସେତେବେଳକୁ ଅନ୍ଧକାର ରାତ୍ର ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ଯାଇଥିବା ବିଦ୍ରୋହୀ ତିନି ସଙ୍ଗରକୁ ସମ୍ବଲପୁର ଜେଲକୁ ପଠାଗଲା ବୋଲି ଶୁଣାଗଲା । ସେଦିନଠାରୁ ଚକରାଙ୍କ ସନ୍ଧାନ ମିଳିନାହିଁ । ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ସେହିଠାରେ ଚକରାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରାଯାଇ ସବୁ ରହସ୍ୟକୁ ଗୁପ୍ତ ରଖାଯାଇଛି । ଯାହାକି ପରବର୍ତ୍ତୀ ଘଟଣା କିଛି ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ ।

ମୋହର

ନୃପା ଜମିଦାରୀ ଉଚ୍ଛେଦର ସରକାରୀ ରେକର୍ଡ଼

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାଜେ ପିତାମ୍ବର ଦେଓ ସମିଦାର

॥ କ ॥ ବୋଉଦକର—

କଲ୍ ମଜକୁର ଇଲ୍ଲକା । ପ୍ର । ନୁରୁପା ପଞ୍ଚୁପାଲ ଶରଦାର ଭଜ ମଲିକକୁ ଦେଲୁ କରାନାମା ଏ ନିମନ୍ତେ କରାନାମା ଲେଖିଦେଉଛୁ କ, କଟକ ସିଲ୍ ଗଢ଼ଯାତର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସୁପ୍ରନତ୍ତ୍ୱ ଶାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ ମୁତାବକ କରମାଲ ଉପୋଷ୍ଠୀ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀବାବୁ ସାନବରୁ ପଟନାୟକଙ୍କ ହଜୁରରେ ଆଜଦନ ତୋ ପ୍ରଗଣାର ନିକାସି ଓ ବଇବସ୍ତ ହେବାରେ ତୋ ପ୍ରଗଣାର ନୁରୁପା ଓଗେର ଆଠଖଣ୍ଡ ମଉଯା ସେ ଆମ୍ଭେ ବେଦଖଲ କରିଥିଲୁ ଶେଥିକ ଝେଲିଅପଦର ଓ ଯୋଗିପଦର ଏ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ମଉଯା ତୋ ବାପ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସୁବରୁ ଦେଇଥିବା ଓ ଶାଲଂଘପଲ ଓ ବରଣାପାଟ ଏ ଦୁଇ ମଉଯା ଯଜଲକାଟୀ ଖେତବାଡ଼ି ତୟାର କରାଣ ଆମ୍ଭେ ଗ୍ରାମବସ୍ତି କରାଇ ଥିବାରୁ ସେ ଦୁଇ ମଉଯା ଓ ଡକାଝୋଲୀ ମଉଯା ଆମ୍ଭେ ଖରିଦକର ଥିବାରୁ ସେ ମଉଯା ଏପରି ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ ମଉଯା ଆମ୍ଭର ଅନେକ ଦିନରୁ ଦଖଲ ଥିବାରେ ଶେ ପାଞ୍ଚ ଖଞ୍ଜ ମଉଯା ତୋ ସୁଇଛାରେ ଛାଡ଼ିଦେବାରୁ ଆମ୍ଭେ ଖଞ୍ଜ ମଉଯା ଆମ୍ଭ ଦଖଲରେ ରଖିଲୁ ବାକ ନୁରୁପା ଓ ଖଲିଅମୁଣ୍ଡା ଓ ଗୋଛୁପଡ଼ା ଏ ତିନିଖଣ୍ଡ ମଉଯା ଆମ୍ଭେ ତୋତେ ଓଆପୋସ ଦେଲୁ । ତୁ ଏ ତିନିଖଣ୍ଡ ମଉଯା ଦଖଲ ପାଇବାର ଯାଣି ଶ୍ରେଣ ଦଖଲ କରୁଥିବୁ ଓ ଡାପୋଷ୍ଠୀ ମେସ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ହଜୁରରେ ତୁ ଶାଲିଆନା ୪୧୫°ଙ୍କା ଲେଖା° ମାଲଗୁଆସ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେବାର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ହେବାରୁ ତଦାନୁସାରେ ତୁ ଶାଲିଆନା ଦେଉସ ୪୧୫°ଙ୍କା ଲେଖା° ମାଲଗୁଆସ ଆଠକରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ଆମକୁ ବୁଝାଇ ଦେଉଥିବୁ ଓ ତୋ ପ୍ରଗଣାରେ ଶଗିନ ମାମଲ ଅର୍ଥାତ୍
 ଡକାଇଣ ଓ ବାଟପାରୁ ଓ ଲୁଟତରାସ ଓ ଖୁନ ଓ ଗେର ମାମଲ ଉଦ୍ଦେ
 ହେଲେ ଶେ ମକଦ୍ଦମା ତଦାରକ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭେ ନିଯେ ଖାମ୍ବା ଆମ୍ଭ ଭାଇକୁ
 ଅଥବା ଆମ୍ଭ ଦେଓଦାନକୁ ମୁକତ୍ତୁନ କରୁଥିବୁ ଏ ସିଦ୍ଧିଏ ଅନ୍ୟ କାହାରକୁ
 ତଦାରକ ନିମନ୍ତେ ନ ପଠାଇବୁ ଓ ଯେ ଯେ ସିଦ୍ଧି ସିଦ୍ଧି ମାମଲ ଶବୁ ଉଦ୍ଦେ
 ହେଉଥିବ ଶେ ମକଦ୍ଦମାରେ ଆମ୍ଭେ କମ୍ବା ଆମ୍ଭର କାରପରଦାତ୍ତଙ୍କ
 ତରଫରୁ ହସ୍ତକ୍ଷେପଣ ନ ହେବ ଓ ପୁରରେ ଯେପରି ସିଦ୍ଧି ସିଦ୍ଧି
 ମକଦ୍ଦମାମାନ ମାଗପତୀ କରିଥିଲୁ ଶେହପରି ତୁ ମାଗପତୀ କରୁଥିବୁ । ଶଗିନ
 ମକଦ୍ଦମାରେ ଅପରାଧକୁ ଯରିମାନା କରାଗଲେ ଦୋଷି ବେକ୍ତି ଯରିମାନା
 ଟଙ୍କା ଆଦାଏ କରି ନ ପାରିଲେ ତାକୁ କଏଦ କରିବା ଅଥ କେସର ଗ୍ରାମ
 ଖାସ ନ କରିବୁ ଓ କିଛି ରସୁମ ଖାମ୍ବା କିଛି ତଣ୍ଡ ଓ ଉପତଣ୍ଡ ଆମ୍ଭେ
 ନିଜେ ଖାମ୍ବା ଆମ୍ଭ କାରପରଦାତ୍ତଙ୍କ ଦ୍ଵାରାଏ ନ ନେବୁ । ଏଥି ସବାସ
 ଏକରାନାମା ଲେଖି ଦେଲୁକି ତୁ ଏକରାନାମାକୁ ଦସ୍ତାଖତ ସୁରତ
 ଆପଣାଠାରେ ରଖିଥିବୁ ॥ ଇତି ॥ ତା ୨୨ରିକ ମାହେ ଜୁଲାଇ ସ ୧୮୭୨
 ମସିହା—

ଗଡ଼ଜାତ ଆନ୍ଦୋଳନରେ
ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାର ଖଣ୍ଡି ଏ ଚିଠି

କଟକ,
୩୧-୮-୪୮

ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ,

କଟକ ଜିଲ୍ଲା ମଫସଲ ଗସ୍ତରୁ ଫେରି ଆପଣଙ୍କର ୧୯. ୮. ୪୮ର
ଲମ୍ବା ପତ୍ର ପାଇଲି । ଆପଣ ଯେଉଁ ବିଷୟ କଥା ଲେଖିଛନ୍ତି, ସେଥିର
ଶେଷ ଜବାବ ମୁଁ ଖବର କାଗଜମାନଙ୍କରେ ଦେଇଥିଲି । ଆଉ ବେଶି
କହିବାର ନାହିଁ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେତେ ବିଷୟ ଆପଣ ଲେଖିଛନ୍ତି ତାହା ସ୍ୱପୂଜ
କମିଟି, ଶାସନକର୍ତ୍ତା କିମ୍ବା ଆପଣଙ୍କ ଆଡ଼ଭାଇଜର କାଉନ୍ସିଲ ଇତ୍ୟାଦିକୁ
ଜଣାନ୍ତୁ । ଏଣିକି ଯାହା କିଛି ଦୋଷ ଭୂଟି ଦେଖୁଛନ୍ତି, କିମ୍ବା ଲୋକଙ୍କର
ଯାହା ଅଭାବ ଅଭିଯୋଗ ଅଛି, ସେ ସବୁ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିକୁ
ଜଣାନ୍ତୁ । ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଆପଣଙ୍କୁ ମସୂଖା ଦେବେ । ଆପଣମାନେ ଦେଶ ଓ
ଜାତି ଗଠନର ଦାୟିତ୍ୱ ପୂରା ମାତ୍ରାରେ ବହନକରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାକୁ ପୃଷ୍ଠ
କରନ୍ତୁ, ମୋର ଏହି କାମନା ।

ଜୟହିନ୍ଦୁ,

ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଧର ମିଶ୍ର,
ପ୍ରୋ. ଅ. ମନମୁଣ୍ଡା
ବୌଦ୍ଧ ।

ଆପଣଙ୍କର ସେବକ,
ସାରଙ୍ଗଧର ଦାସ

ଚକ୍ର ଶେଷ ଜୀବନର କିଛି ଅଂଶ ଯାହାକୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ପଠେଇ ବଫଳ ହୋଇଛି

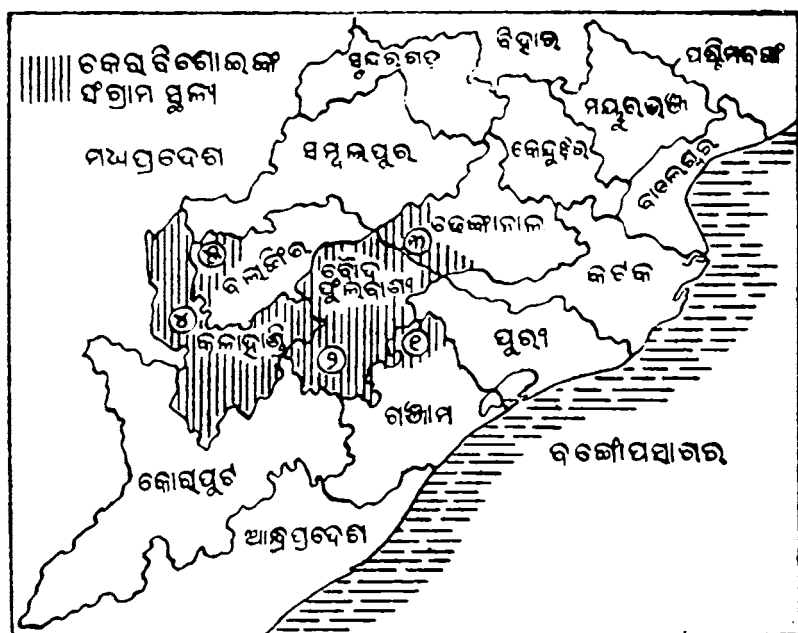
The militant Chakra Bisoi of Ghunsar (Orissa with the help of Adivasi leader Ramram Mallik, Narayan Badmallik, Hardeb Kumer of Ex-state Baudh organised the primitive tribes of western Orissa to rise armed revolution against the Britishers and fought and defeated Captain Macpherson at Baudh in January, 1842 on an encounter by Major Campbell they retreated into the forest of Baudh and started guerilla warfare. They built fortresses in the forest named after karamkhol, Denkangarh, Bagadagarh to resist military operation. Treachery played its part. In a skirmish some were killed and some were arrested. But Chakra Bisoi escaped and continued his guerilla war till 1856. Chakara Bisoi never accepted the generosity of the Britishers but his whole soul was bound up in his plans for driving out the English people from our motherland. He retreated into the jungles and died in some unknown place.

ବୀର ଶ୍ରେଣୀ ବସୁନ୍ଧରା

ଏଇ ବୀର ମାଟି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଅନେକ ବୀର ବସୁନ୍ଧା ଓ ସଂଗ୍ରାମୀକୁ ଜନ୍ମ ଦେଇ ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି । ତଳରା ବଣୋଇ ଜଣେ ବୀର, ବସୁନ୍ଧା ଓ ଓ ସଂଗ୍ରାମୀ ରୂପେ ଇଂରେଜ ଶାସନ କାଳରେ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସରେ ସୁପରିଚିତ । ବ୍ରିଟିଶ ଶକ୍ତି ସହିତ ଦୀର୍ଘ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ କାଳ ସଂଗ୍ରାମ କରି ଏଇ ଜନ୍ମଭୂମିରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବିତାଡ଼ିତ କରିବାରେ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ଶେଷରେ ଏଇ ମାଟି ପାଇଁ ଆତ୍ମବଳ ଦେଇ ଚିରଦିନ ସକାଶେ ଅମର ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଦୁମୁସର ଘନ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଜନ୍ମ ନେଇ ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟର ରାଜବଂଶକୁ ସଚେତନ କରାଇଛନ୍ତି ଓ ସହାୟତା ମଧ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆକ୍ରମଣ ବେଳେ । ରାଜଭୋଗର ମେ'ହ ଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି ମାଟିର ମମତାରେ ନିଜକୁ ହଜାଇ ଆଜି ଅମର ହୋଇଛନ୍ତି । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମାତାର ସେହି ବୀର ସନ୍ତାନ ତଳରା ବଣୋଇ ରଚନା କରିଥିଲେ ଧନେ ଏଇ ମାଟିରେ ବିରାଟ ଚନ୍ଦ୍ରବ୍ୟୁତ । ଯେଉଁ ବ୍ୟୁତକୁ ଭେଦ କରିବା ଗୋରା ଫୌଜଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସମ୍ଭବ ନ ଥିଲା ।

ବୀର ଓଡ଼ିଶା ଭୂମିରେ ତାଙ୍କ ରଣସ୍ରାଙ୍ଗର ସୀମାରେଖା ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଣରେ ଧ୍ରୁବତାର ପରି ରହିଥିବ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଆ ସନ୍ତାନ ତାଙ୍କୁ ନେଇ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ହେବ ଓ ମନେ ରଖିଥିବ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ତଳରାକୁ ।

- ୧ । ଦୁମୁସର ଓ ପାରଳା—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା (ଜନ୍ମସ୍ଥାନ)
 ୨ । ବୋଦ, କନ୍ଦମାଳ, ଚନ୍ଦ୍ରପୁର—ଫୁଲବାଣୀ ଜିଲ୍ଲା ।
 ୩ । ଅନ୍ତୁଗୁଳ, ଆଠମଲ୍ଲିକ—ଡେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲା ।
 ୪ । କଳାହାଣ୍ଡି, ରାମପୁର, ମଦନପୁର—କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲା ।
 ୫ । ପାଟଣା, ଆଠ ଗାଁ—ବଲାଙ୍ଗୀର ଜିଲ୍ଲା ।

